

Márton János

A romániai magyar társadalom sajátos kérdései az RMDSZ 1996–2002 közötti programjaiban és politikájában* (I.)

I. Bevezető

I.1. A téma

Dolgozatom témája a Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1996 és 2002 közötti politikai szerepvállalásának az értékelése, különös tekintettel azoknak az elveknek a képviselésére, amelyeknek a gyakorlatba ültetése az önálló romániai magyar társadalom intézményi kiépülésének és megerősödésének a feltétele, s amelyek a romániai magyarság szempontjából kiemelkedő fontossággal bírnak. Azért kezdem elemzésemet az 1996-os évvel, mert ez az év fordulópontot jelentett az RMDSZ életében: a Szövetség¹ lehetőséget kapott arra, hogy az őszi választások után a kormánykoalíció tagjaként vegyen részt a kormányzásban.

Az általam vizsgált témát két szempont szerint közelítem meg: egyrészt megvizsgálom, miként módosultak – a koalíciós tárgyalások, illetve a kormányban való részvétel hatására – a különböző RMDSZ programokban és programszerű dokumentumokban (pártprogramok, választási programok, valamint kormányprogramok/koalíciós prioritások) azok az elvek, amelyek a romániai magyarság sajátos szükségleteit jelenítik meg; másrészt egy összehasonlítás keretében azt tanulmányozom, hogy mit sikerült megvalósítani az RMDSZ-nek a programjaiban megfogalmazott elvekből 1996–2002 között. Ezt az időszakot két egymástól jól elválasztható korszakra oszthatjuk: az 1996–2000 közötti időszakra, amikor az RMDSZ a Demokrata Konvenció és a Szociáldemokrata Unió pártjai mellett kormányzati szerepet vállalt, illetve a 2001–2002-es időszakra, amikor az RMDSZ ellenzéki pártként parlamenti támogatásban részesítette a választások után kisebbségi kormányt alakító Szociáldemokrata Pártot. A dolgozat célja egyrészt azt megvizsgálni, hogy milyen elvekről kellett lemondania az RMDSZ-nek annak érdekében, hogy részt vehessen a kormányzásban, illetve milyen elvekről mondott le az RMDSZ a kormányban való részvétel miatt, másrészt pedig kideríteni, hogy melyik időszak volt sikeresebb az RMDSZ számára, illetve milyen elveket sikerült a Szövetségnek gyakorlatba ültetnie a pártprogramjaiban megfogalmazottak közül.

Az RMDSZ számára a két korszak két különböző konjunktúrát jelentett. Az egyik egy olyan koalíció időszaka volt, amelynek hét évvel a romániai rendszerváltás után sikerült leváltania az addig hatalmon levő, magát szociáldemokratának tartó, ám szélsőségektől sem mentes és szélsőséges pártok által támogatott kormányt. Itt kétségtelenül érdemes azt is megjegyezni, hogy ezeket a politikai erőket a Nyugat is antidemokratikusoknak tartotta. Ennek – az 1996–2000 közötti – négyéves korszaknak az alapvető jellemzője a kormánykoalíció tagjai közötti nézetkülönbségek következtében kialakuló és állandóan

* A tanulmány két részben jelent meg, a *Magyar Kisebbség* c. folyóirat 2003. évi 4. számában (pp. 295–359.), illetve 2004. évi 1–2. számában (pp. 529–572.)

FIGYELEM! Az elektronikus szöveg idézésekor kérjük tartsa szem előtt, hogy az oldalszámok nem egyeznek meg a nyomtatásban megjelent írás eredeti oldalszámaival.

¹ A továbbiakban a Szövetség megnevezést az RMDSZ megnevezés szinonimájaként használom.

kiújuló válsághelyzet volt, amit a három kormányváltás is tükröz.² A másik korszak a 2000-ben tartott országos választások után kezdődött és ma is tart. Jellemző rá, hogy az RMDSZ két korábbi kormánykoalíciós partneréhez – a Nemzeti Liberális Párthoz és a Demokrata Párthoz – hasonlóan ellenzéki pártként tevékenykedik, azonban egy évente felújított kölcsönös megállapodás alapján parlamenti támogatást nyújt a Szociáldemokrata Párt által alakított kisebbségi kormánynak. A két korszakban megvalósított célkitűzések nagymértékben függték attól, hogy az RMDSZ milyen pozíciót volt képes kialakítani a vezető kormánypárttal/kormánypártokkal való viszonyban, illetve hogyan volt képes kiaknázni a konjunktúra biztosította lehetőségeket, valamint mennyi energiáját kötötte le a kormányzásban való közvetlen vagy közvetett részvétel.

Az általam megfogalmazott hipotézis az, hogy az RMDSZ az 1996-os választásokon való részvétel, s még inkább a kormánykoalíciós szerepvállalás miatt kénytelen volt olyan elvekről lemondani, amelyek megvalósulása alapvető fontosságú a romániai magyarság megmaradásának és az önálló romániai magyar társadalom intézményi megerősödésének szempontjából. Pontosabban, az RMDSZ legalábbis arra kényszerült, hogy ezen elvek képviselését háttérbe szorítsa. Vagyis a választásokon való részvétel a választási program által, illetve a kormányban való részvétel a kormánykoalíciós cselekvési prioritások és a kormányprogramok, valamint a kormány támogatására vonatkozó megállapodások által olyan irányban módosították az RMDSZ pártprogramjaiban megfogalmazott elveket, amelyek hátrányosak lehetnek a romániai magyarság számára.

Lévé, hogy az RMDSZ kormányzati funkciókhoz jutott – vagyis közvetlenül részt vállalt a végrehajtó hatalomból – engedményeket kellett tennie a programjaiban megfogalmazott legalapvetőbb elveit illetően, és olyan kompromisszumokat kényszerült kötni, amelyekre korábban, az 1996-os időszak előtt nem volt szüksége. A kormányzati szereplés által, illetve a kisebbségi kormány parlamenti támogatása által teremtett feltételek miatt az RMDSZ *kisebbségi hangsúlyt fektetett* olyan elvek képviselésére, mint az autonómia megvalósítása, az önálló magyar iskolahálózat – beleértve az önálló magyar egyetemet is – kiépítése, az önálló magyar intézményrendszer létrehozása, valamint a magyar nyelv széles körű használata egyes állami intézményekben. Vitathatatlan az a tény, hogy az RMDSZ eredményeket ért el mindkét korszakban, azonban ezek az eredmények a pártjelleg előtérbe kerülésével és a társadalomszervező funkció háttérbe szorításával jártak, és még mindig megoldatlan a romániai magyarság hosszú távú megmaradásához és boldogulásához alapvetően szükséges intézményrendszer kiépítése, illetve a román alkotmányos keret és a törvények olyan irányú módosítása, amelyek ezt lehetővé teszik. Emellett hipotézisemet egy sejtéssel egészítem ki, amelyre a két korszak összehasonlításából következtethetünk: az RMDSZ-nek több konkrét eredményt sikerült elérnie – többet megvalósított a programjában megfogalmazott célkitűzéseiből – konstruktív ellenzéki pártként kívülről támogatva a kormányt – 2001–2002 között –, mint a kormánykoalíció tagjaként – 1996–2000 között. A hipotézis igazolása mellett a dolgozatom másik célja tehát a két korszak összehasonlítása révén ezt a sejtést igazolni.

² Szükséges megjegyezni, hogy a romániai elemzők többsége az 1996–2000 közötti időszak kapcsán két kormányváltásról beszél: az 1998-as kormányváltásról, amikor a Victor Ciorbea vezette kormány helyébe a Radu Vasile vezette kormány lépett, valamint az 1999 decemberi kormányváltásról, amikor a Vasile-kormányt a Mugur Is-rescu vezette kormány váltotta fel. Ezek az elemzők figyelmen kívül hagyják, hogy a Román Szociáldemokrata Pártnak a kormányból való kilépése a 2000. évi választások előtt szintén kormányváltásnak számít. Lásd. Szász Alpár Zoltán: *Recent Developments in Romanian Political Life*.

I.2. Szerkezeti felépítés

Dolgozatom szerkezeti felépítése a következő: a tulajdonképpeni első fejezetet jelentő bevezető után a második fejezetben szeretném bemutatni a jelen írás elméleti és módszertani alapvetését. Ezután két hasonló felépítésű fejezet következik. A harmadik fejezetben az RMDSZ 1996–2000 közötti időszakát elemzem, a negyedik fejezetben pedig a 2001–2002 közötti időszakot. A harmadik fejezetben előbb bemutatom az RMDSZ 1996 előtti politikai tevékenységét és mozgásterét a román politikában, annak érdekében, hogy az 1996-os kormánykoalíciós részvétellel előállt helyzet újszerűsége és az RMDSZ számára megnyílt lehetőségek kidomboríthatóbbak legyenek. Majd kitérek azokra a legfontosabb történésekre és eseményekre, amelyek befolyással lehettek az RMDSZ-nek az általam vizsgált időszakban kifejtett tevékenységére. A fejezet további három nagyobb részre tagolódik: az elsőben az 1996-os helyhatósági és őszi választásokat mutatom be (az RMDSZ kampányát illetve a kormányalakítást és a kormánykoalíciós tárgyalásokat), a másodikban összehasonlító tartalomelemzést végzek el a Szövetség 1995-ös kormányprogramja, 1996-os választási programja, 1997-es kormánykoalíciós cselekvési prioritásai, illetve a kormányprogramok között. Célom az összehasonlítás révén igazolni az általam megfogalmazott hipotézist. A fejezet harmadik része az 1996–2000 közötti kormánykoalíciós szerepvállalás eredményeinek kiértékelése, amelyhez a pártdokumentumok mellett az RMDSZ hivatalos kiértékelését és a szakma (a magyar politológusok) által elvégzett értékeléseket és részértékeléseket használok fel. A fejezet végén levonom az előzetes következtetéseimet.

A negyedik fejezet szerkezete hasonló az előző fejezetéhez. Az első részében a 2000-es helyhatósági és őszi parlamenti választásokat, az RMDSZ kampányát és a kormányalakítást mutatom be, a második részben összehasonlító tartalomelemzéssel próbálok igazolni kutatási hipotézisemet. Összehasonlítom az 1999-es RMDSZ programot, a 2000-es választási programot, a 2001–2004-es időszakra szóló kormányprogramot és az RMDSZ, illetve a SZDP által kötött 2001-es és 2002-es együttműködési megállapodásokat. A fejezet harmadik része a 2001–2002-es időszak kiértékelése az RMDSZ által elért eredmények szemszögéből, a két megállapodás, valamint a hivatalos RMDSZ álláspont, a szakmai értékelések és más források alapján. Ezt a fejezetet is előzetes következtetéseim megfogalmazásával zárom.

A két utóbbi – harmadik és negyedik – fejezetet egy rövidebb, összehasonlító fejezet kapcsolná össze. Ezáltal szeretném igazolni a fent már említett sejtésemet. Az összehasonlítás és a tartalomelemzés szolgáltatna alapot a konklúziók megfogalmazására, amelyeket a dolgozat ötödik fejezetében fogalmazok meg.

A témaválasztás mellett szól, hogy mindkét általam vizsgált kérdés a maga módján új. Egyrészt még nem született összehasonlító elemzés arról, hogy a politikai játékszabályokhoz és a román politika által létrehozott körülményekhez való alkalmazkodás következtében milyen mértékben módosította az RMDSZ saját elveit programdokumentumok szintjén. Másrészt mindeddig nem született olyan átfogó elemzés az RMDSZ politikai tevékenységéről, amely a pártprogramban megfogalmazott elvekből kiindulva próbálja levezetni azt a folyamatot, amelyet az RMDSZ kormányban vagy kormányközelben megvalósított eredményei tükröznek, illetve amely összehasonlítaná a két korszakot az elért eredmények és a politikai sikeresség szempontjából. Az RMDSZ kormánykoalíciós szerepvállalásáról születnek tanulmányok, azonban ezek hiányossága véleményem szerint az, hogy vagy csak részeredményeket elemeznek – azon okból kifolyólag, hogy még a koalíciós időszak közben írták őket –, vagy nem eléggé részletesek a törvényhozásban, illetve a kormányban megvalósított eredmények kiértékelését illetően.³ A paktumpolitika időszakának

³ Borbély Imre – Borbély Zsolt Attila: RMDSZ: érték, érdek és hatalom, 1989–1998.; Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció 1996–2000.; Toró T. Tibor: Az RMDSZ kormánykoalíciós szerepvállalása: zsákutca vagy kiút egy hatékonyabb politikai érdekképviselő felé?; Balázs Sándor: A

kiértékelését célzó tanulmányok szinte teljes mértékben hiányoznak, valószínűleg azért, mert ez az időszak még nem zárult le, és emiatt csak részértékelések megalkotására vállalkozhattak volna az elemzők. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy az RMDSZ-nek a 2000. évi választások óta eltelt időszakban elért eredményei már elegendő alapot szolgáltathatnak egy ilyen jellegű összehasonlító elemzéshez.

II. Elméleti és módszertani alapvetés

A fejezet két alfejezetből áll: az elsőben azokat az elméleti kereteket és fogalmakat ismertetem, amelyeket a dolgozatom során használni fogok. Mivel dolgozatom központi szereplője az RMDSZ, az elméleti alapvetésben elsősorban az etnoregionalista pártok definíciójára, valamint a választási és kormányzati sikerességük vizsgálatára kidolgozott elmélet bemutatására fektetem a hangsúlyt. Továbbá – az RMDSZ kormányzati szereplése kapcsán – kitérek arra, hogy a koalícióalkotásban milyen tényezők játszanak szerepet, illetve milyen tényezők határozzák meg a kormányváltásokat. A fejezet második részében az elemzés során használt módszer kerül bemutatásra.

II.1. Elméleti alapvetés

Az RMDSZ pártként való meghatározására a magyar politikai elemzők közül többen is vállalkoztak. Egy – több romániai magyar politológus által közösen írt – tanulmány⁴ néhányat felsorol ezek közül: „Bakk Miklós az RMDSZ történetéről írott tanulmányában néppárti jellegűnek (ideológiai nyitottság, jól működő, professzionális pártapparátus, a platformosodás lehetőségének fenntartása) tekinti az RMDSZ-t. Egy későbbi tanulmányában ugyancsak Bakk Miklós etnikai pártként határozza meg az RMDSZ-t, ugyanakkor emellett kiemeli regionális jellegét: »regionális jellegű pártok (RMDSZ és PDSR). Aláhúzom, nem regionális pártok, csak regionális jellegűek.«⁵ Molnár Gusztáv az ideológia szemszögéből közelítve meg a kérdést, a jobbközép pártokhoz sorolja az RMDSZ-t: »Az RMDSZ mint párt egyértelműen jobbközép orientációjú, amit az is bizonyít, hogy a kereszténydemokrata pártok nemzetközi szervezetének tagja.«⁶ Kántor Zoltán és Bárdi Nándor egyik tanulmányukban kizárólag etnikai pártként határozzák meg.⁷ Korábbi két ismervet ötvözve Szász Alpár Zoltán a szervezetet (közvetve) etnoregionalista pártként határozza meg. Mindezek mellett jelen van az a megközelítés, amely az RMDSZ-t önkormányzatként fogja fel (Kántor 1996⁸, Szász 1996⁹).»¹⁰ Nem célom azt elemezni, hogy az egyes meghatározások mennyire felelnek meg az RMDSZ jellegének, Kántor Zoltán szerint ezek a meghatározások amúgy is függenek annak a tanulmánynak a kontextusától, amelyben megjelennek. Az általam használt kontextusban az RMDSZ-t etnoregionalista pártnak tekintem. Az alábbi két bekezdésben ismertetem az

hatalomban vagy a hatalomból.; Csapó I. József: Nemzeti közösség autonómiája, avagy nemzeti kisebbség kiszolgáltatottsága; Somai József: Nézőpont a kormánykoalícióról, különös tekintettel az RMDSZ struktúrájára, programjára és működésére; Szócs Géza: Az RMDSZ faszadizmusáról és egyebekről hét tételben.

⁴ Bakk Miklós – Bodó Barna – Kántor Zoltán – Lőrincz D. József – Salat Levente: Szász Alpár Zoltán: Az erdélyi magyar politikatudomány a második évezred utolsó évtizedében.

⁵ Bakk Miklós: Rejtett regionalitás. *Provincia*, 2000, 12. sz.

⁶ Molnár Gusztáv: A romániai politikai tömörülések regionális megoszlása. *Provincia*, 2001. 1–2. sz.

⁷ Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i.m.*

⁸ Kántor Zoltán: *National Minorities, Democracy and Consociationalism: The case of Hungarians in Romania*. Central European University, Political Science Department, Budapest, 1996. MA Thesis.

⁹ Szász Alpár Zoltán: *Political mobilization of national and ethnic minorities*. Central European University, Political Science Department, Budapest, 1996, MA Thesis.

¹⁰ Bakk Miklós – Bodó Barna – Kántor Zoltán – Lőrincz D. József – Salat Levente: Szász Alpár Zoltán *i.m.* 419.

etnoregionalista pártok definícióját, abból majd kitűnik, hogy az RMDSZ eleget tesz-e e definíció követelményeinek.

Az etnikai és regionalista, illetve a kis pártok összehasonlító elemzésére egymástól függetlenül Lieven De Winter és Ferdinand Müller-Rommel dolgozott ki értelmezési keretet. Az általuk ajánlott értelmezési kereteket Szász Alpár Zoltán átdolgozta, megpróbálva föltárni e pártok választási és politikai (*policy*) sikerességének magyarázó tényezőit.¹¹ Dolgozatom elméleti alapvetésében az etnoregionalista pártokkal kapcsolatos kérdésekben Szász Alpár Zoltán tanulmányára támaszkodom elsősorban, mivel az általa írt tanulmány egy összefoglaló betekintést nyújt az etnoregionalista pártokkal kapcsolatos szakirodalomba, és megpróbálja kidolgozni a közép-kelet-európai etnikai és regionalista pártokra vonatkozó kutatási keret első lépéseit.

Mivel az etnoregionalista pártok definíciójának kidolgozása néhány akadályba ütközik, Szász Alpár Zoltán szerint a fogalmi pontosság célját – minden oda tartozó elem bevétele, minden más kiszűrése – az etnikai és regionalista pártok minimáldefiníciója szolgálja. A definíciónak minimális követelményeket kell támasztani mind a „pártság” (pártjelleg), mind az etnoregionalista jelleg tekintetében. A szerző szerint „a pártság egyetlen kritériuma a szervezet abbéli hajlandósága, hogy részt vegyen a választásokon, hiszen ez a hivatalok betöltésének és a politikaformálásban (*policy-making*) való részvétel joga megszerzésének demokratikus útja”¹². Az etnoregionalista jelleg továbbá valamely kisebbségi csoport sajátos kulturális identitásának, és ebből eredően sajátos érdekeinek a kifejezésére, elismertetésére meg védelmezésére irányuló politikai törekvés.¹³

Lieven De Winter különbséget tesz az etnoregionalista pártok választási, hivatszerzési (*office-holding*) és (köz)politikai sikeres(ség)e között.¹⁴ Szász Alpár Zoltán De Winternek a három sikerességi mutatóra vonatkozó gondolatait így összegzi: „De Winter megállapítja, hogy politikai sikerük [mármint az etnoregionalista pártoké – M.J.] nem tőlük függ. A koalíciós kormányalakítás logikájából adódóan és amiatt, hogy rendszerint nem a gazdasági bal–jobb tengelyen találhatók, hanem attól viszonylag távol, potenciális koalíciós partnerek. Vagyis az, hogy valamely etnoregionalista párt tárcát szerez vagy sem, attól függ, hogy a legnagyobb párt milyen magasnak itéli meg a koalíciós kormányzás költségeit. Másrészt pedig a (köz)politikai siker a választási siker függvénye. Minél több szavazatot szerez egy párt, annál inkább esélye van arra, hogy (legalább egyes) követeléseit teljesítsék. Továbbá a flamand kutató arra is felhívja a figyelmet, hogy a szóban forgó pártok esetében a politikaformálás, illetve a hivatszerzés terén elért sikerek ára akár választási sikertelenség is lehet. Egyfelől a kormánypolitika kialakításakor megkötött kompromisszumok elidegeníthetik támogatóikat, akik a tárcák birtoklását kisebb mértékben értékelik. Ennek a valószínűsége magasabb abban az esetben, ha a párt csak jelentéktelen sikereket ér el saját céljai megvalósítása terén. Másfelől, a jelentős politikai sikerek – paradox módon – megszüntethetik a szervezet *raison d'être*-jét.”¹⁵ Ugyanakkor az etnoregionalista pártok sikerességét meghatározó tényezőket két csoportba sorolja: külső és belső (szervezeti) jellemzők. A külső jellemzők: a regionális identitás jellemzői, a választási rendszer típusa, a külpolitikai események (az ún. demonstratív és sokszorozó hatás), az európai integráció és a hatalom-átruházás folyamata, valamint kritikus események és sajátos politikai kérdések; belső jellemzők: vezetői erőforrások, a szervezet ereje, a párt elöljárói által kezdeményezett politikai akciók és ezek médianyilvánossága, az etnoregionalista társadalmi mozgalmakkal

¹¹ Szász Alpár Zoltán: Etnoregionalista pártok és választóik Nyugat-Európa hat országában.

¹² Uo. 138 o.

¹³ Uo.

¹⁴ De Winter Lieven: Conclusion: a comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties.

¹⁵ De Winter Lieven *i.m.* Hivatkozik rá: Szász Alpár Zoltán *i.m.* 140.

fenntartott kapcsolatok, illetve a választói bázis. Emellett létezik számos másodlagos tényező is, amelyek együttes hatást is kifejthetnek az elsődleges tényezőkkel.¹⁶

A Müller–Rommel és Pridham által szerkesztett tanulmánykötet négy olyan megközelítést ismertet, amely a kis pártokról szól: „*a fogalmi–definicionális megközelítés*[t], amely a kis pártok meghatározását és osztályozását célozza; *a kvantitatív, pártcsaládokra építő megközelítés*[t], amely a II. világháború utáni választási eredmények alakulását vizsgálja a kis pártok és a „kis pártok családjai” esetében; *a diakronikus megközelítés*[t], amely a szóban forgó pártok életciklusát (megalakulás, felemelkedés, hanyatlás és – némely esetben – eltűnés) tanulmányozza; valamint *a rendszerszemléletű megközelítés*[t], amely azt vizsgálja, milyen szerepet játszanak a kis pártok az országok párt-, politikai és társadalmi rendszerében, illetve milyen kapcsolatokat tartanak fenn az egyes szereplőkkel ezeken a szinteken”¹⁷.

Szász Alpár Zoltán, felhasználva az összehasonlító esettanulmányokat közlő kötetek tanulságait, egy értelmezési keretben ötvözi ezeket, amelyben az etnoregionalista pártok választási sikerességét próbálja magyarázni. Ő három csoportba sorolja a vizsgált pártok választási sikereit magyarázó tényezőket:

(i) társadalmi–strukturális tényezők: a régió társadalmi–gazdasági fejlettségének színvonala, a kérdéses kisebbség földrajzi koncentrációjának mértéke, a civil társadalom etnikai szegmensének artikuláltsági foka;¹⁸

(ii) intézményi tényezők: *a választási rendszer jellemzői*: a választási formula, a törvényes meg a tényleges választási küszöb, a kisebbségek képviselőire vonatkozó speciális rendelkezések; *a politikai rendszer jellemzői*: a rendszer folytonossága, továbbá konszenzus orientáltságának mértéke, s a területi hatalomátruházás/föderalizmus; *a párt belső erőforrásai*: az etnoregionalista párt történelmi gyökerei, a politikai prioritások/programatikus jellemzők, az ideologikus vs. pragmatikus jelleg, a vezetői stílus, a párt belső demokráciájának mértéke;¹⁹

(iii) (közösségi szinten mért) mikroszintű tényezők: a sajátos etnoregionális identitás viszonylagos erőssége, a megcélzott választók csoportjának politikai értékorientációi és prioritásai.²⁰

Megpróbál rávilágítani az etnoregionalista pártok szavazatarányát befolyásoló tényezők hatására azáltal, hogy a feltételezett összefüggéseket kijelentések, illetve hipotézisek formájában fogalmazza meg és teszteli. Az általa felállított négy hipotézis közül kettőt sikerül igazolnia, a másik két hipotézis alátámasztására nem talált empirikus bizonyítékokat. Ezen kívül megfogalmazott egy kijelentést is a tényezőkből adódó összefüggésekkel kapcsolatban. Eszerint „*Az etnoregionalista pártok szavazataránya magasabb, ha az etnoregionalista párt/elit prioritásai megegyeznek a megcélzott választóközönség prioritásaival*”²¹. A két igazolt hipotézist egy későbbi tanulmányában²² az RMDSZ esetében teszteli, így a két hipotézis bemutatásában ez utóbbi tanulmányát használom fel. Az első hipotézis (H1): „*Az etnoregionalista pártok választási sikere valószínűbb arányos választási rendszerek és fragmentált pártrendszerek esetén*”²³. A második hipotézis (H2): „*Az etnoregionalista pártok választási sikere akkor valószínűbb, ha a választási és a pártrendszeren kívül a politikai*

¹⁶ Uo.

¹⁷ Ferdinand Müller-Rommel: Small Parties in Comparative Perspective. The State of the Art. Hivatkozik rá Szász Alpár Zoltán *i.m.* 140–143.

¹⁸ Uo. 144.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo.

²¹ Uo. 149.

²² Szász Alpár Zoltán: A magyar kisebbség részvétele a hatalomgyakorlásban: 1990–2001.

²³ Uo. 50.

*rendszer a kabinet, valamint a törvényhozó és végrehajtó hatalom viszonyának tekintetében is konszenzusos jelleget mutat*²⁴.

Ezeknek a pártoknak a politikai sikerességük függ attól, hogy milyen mértékben képesek kormánykoalíciós partnerekké válni. A kis pártok koalícióalkotási potenciálját Gordon Smith vizsgálta. Megállapította, hogy „esélyeik akkor a legnagyobbak, hogyha a pártrendszeren belül több párt van versenyben, és a kis pártok valamely nagyobb párt köré csoportosulnak, azt támogatják. Ezek a kiegyensúlyozott többpártrendszerek vagy domináns párttal rendelkező többpártrendszerek. A versenytársaival szemben kényelmes előnyre szert tett nagy párt törvényszerűen a kis pártok között keres magának szövetségest. Azonban lényeges a kis párt elhelyezkedése a pártverseny főtengelye mentén: a pártpaletta szélén található pártok (marginális pártok) nem igazán jönnek szóba koalíciós partnerekként. Azoknak a pártoknak a legkedvezőbb az alkupozíciója, amelyek a tengelyen a nagy pártok között található, hiszen nem hagyhatók ki egyetlen kormánykoalícióból sem. Ezek a „csuklópártok”. A pártverseny főtengelyéről levált pártok, vagyis azok, amelyeknek programja nem a pártrendszert polarizáló fő témá(k)ra összpontosít, ritkább koalíciós partnerek. Ennek ellenére az a tény, hogy a nagy pártok könnyen meg tudnak egyezni velük – hacsak ez utóbbiak nem lépnek fel radikális követelésekkel – vonzó koalíciós partnerekké teszi őket.”²⁵

Az RMDSZ politikai sikerességének vizsgálata két elméleti kiindulópontból vezethető le. Az egyik szerint a különböző társadalmi csoportok artikulálják érdekeiket a pártok felé, ezek pedig aggregálják az érdekeket. Ez az érdekek kifejezésének első szintje. A második szinten a pártok választási programjaikban artikulálják ezeket az érdekeket és továbbítják egy magasabb szintre, ahol a kormányprogramok révén megtörténik az újabb érdekaggregáció. A másik kiindulópont Gordon Smith-nek a már említett gondolata, mely szerint a kis pártok könnyen válhatnak kormánykoalíciós partnerekké, hogyha nem támasztanak radikális követeléseket a kormányt alakító nagy párttal szemben. E két elméleti keret összekapcsolva alapul szolgál az RMDSZ politikai sikerességének és kormánykoalíciós szereplésének a vizsgálatában.

Az elméleti alapvetésem második részében a kormánykoalíciós tárgyalások és a koalíció típusok fontosabb jellemzőit határozom meg. A koalíciós kormányalakítás a sokpárti parlamentek problémája. Bár kétpárti parlamentekben is előfordultak nagykoalíciók, a koalícióalkotás alaphelyzete a sokpárti fragmentált parlamentekre vonatkozik.²⁶ A koalíciós elméletekkel kapcsolatban a szakirodalomban több szerzőnél is találhatunk utalásokat.²⁷ Az általam ebben a dolgozatban használt forrás az Enyedi Zsolt és Körösényi András által kidolgozott osztályozási mód.²⁸ Ez elsősorban az Arend Lijphart által kidolgozott elméletekre alapoz, kombinálva azt a Laver és Schofield által használt elméletekkel.

Az alábbiakban ismertetem a különböző koalícióalkotási elméleteket:

Az egyszerű többségi koalíció két alapfeltételt teljesít: egyrészt „nyerő” koalíció, vagyis parlamenti többséggel – a parlamenti mandátumok több mint 50%-ával rendelkezik –, másrészt a koalícióban egyetlen olyan párt sincs, amelyre ne lenne szükség a parlamenti többség megőrzéséhez.²⁹

A minimális többségi koalíció esetében a játék alanyai nem a pártok, hanem a képviselők. Ez a modell a végsőkéig érvényesíti a hatalom-maximalizálás elvét. Ennek

²⁴ Uo. 52.

²⁵ Szász Alpár Zoltán: Etnoregionalista pártok és választóik Nyugat-Európa hat országában. 141.

²⁶ Enyedi Zsolt – Körösényi András: *Pártok és pártrendszerek*. 190. o.

²⁷ Lásd Lijphart, Arend: *Modele ale democra]iei. Forme de guvernare [i func]ionare în treizeci [i ase de]=ri*. 99–100.

²⁸ Enyedi Zsolt – Körösényi András *i.m.* 187–201.

²⁹ Uo. 191.

eredményeként olyan koalíció jön létre, amelynek a lehető legkisebb a parlamenti többsége. Azáltal ugyanis, hogy minimálisra csökkentik a koalícióban résztvevő parlamenti képviselők számát, nagyobb az esély arra, hogy egy-egy képviselő végrehajtó hatalmi pozícióhoz jusson.³⁰

A legegyszerűbb koalíció a legkevesebb számú párt koalícióját jelenti. Ebben a modellben a tárgyaló pártok csökkenteni igyekeznek a koalíció résztvevőinek számát. Arra építenek, hogy minél több párt vesz részt a koalíciós alkuban, annál bonyolultabb a tárgyalás és nehezebb a megegyezés, majd a koalíció együtt-tartása.³¹

A „minimális szélességű” koalíció két alapfeltételt teljesít: egyfelől – az elnyerhető hivatalokat tartva szem előtt – arra törekszik, hogy meglegyen a parlamenti többség és a koalícióban ne legyenek felesleges tagok. Másfelől, politikailag zárt koalíció, ami azt jelenti, hogy a pártok között a lehető legkisebb az ideológiai távolság. Könnyebb ugyanis megalkotni és fenntartani egy koalíciót olyan pártok között, amelyek politikai programja közel van egymáshoz.³²

A kapcsolt többségi koalíció teljesíti az egyszerű többségi koalíció mindkét feltételét – parlamenti többség és a fölösleges pártok hiánya –, kiegészítve ezt még egy feltétellel: a koalícióban részt vevő pártok a politikai skálán egymás mellett helyezkednek el. A kapcsolt többségi koalíció összetétele tehát olyan, hogy egyetlen párt kiválása esetén vagy már nem lenne többségi, vagy már nem lenne kapcsolt a koalíció.³³

A kisebbségi kormányok létét csak a politikai preferenciák figyelembevételével tudjuk magyarázni, ugyanis a hivatalorientált modellben a többségbe került ellenzék azonnal megbuktatná a kisebbségi kormányt. A kisebbségi kormányok fennmaradásának garanciája kétféle lehet: az ellenzék többségének megosztottsága vagy a parlamentben elnyert tényleges többségi támogatás.³⁴ Amennyiben a politikusoknak nem célja a hivatali pozíció, akkor politikai céljaik megvalósítása érdekében nem kell feltétlenül kormányban lenniük. A kormánypolitika befolyásolása ugyanis nem kizárólag a kormány tagjaként lehetséges, hanem valamely pártnak a törvényhozási helyzete is biztosíthat megfelelő alkupozíciót. Ez az ún. „zsarolási potenciál”, amelyből fakadóan minél nagyobb a parlamenti ellenzék lehetősége a törvényhozás (és a kormánypolitika) befolyásolására, annál kisebb a kormányzati pozíció előnye, haszna. Egyes országokban a gyakori kisebbségi kormányzás oka lehet az is, hogy létezik egy domináns párt, amelyik ugyan nem mindig szerzi meg a parlamenti mandátumok többségét, azonban különleges státusának megőrzése érdekében elutasítja a koalíciós kormányzást.³⁵ A kisebbségi kormányok lehetnek koalíciós kormányok vagy egypárti kisebbségi kormányok.

A fölös többségű koalíciónak olyan párt is tagja, amelynek kiválásával a koalíció parlamenti többsége még megmaradna. Ez a koalíció típus sem magyarázható a hivatalorientált modellben, csupán akkor lehet racionális, hogyha a politikai pártok célja kizárólag a kormány programjának megvalósítása.³⁶ Érdemes megkülönböztetni a fölös többségű koalíciótól a *nagykoalíciót*, amely az összes, egymással szembenálló jelentős erő összefogását jelenti.³⁷

A koalícióalkotással kapcsolatban két lényeges elemre kell kitérni: a koalícióalkotás tétje és a koalíciós elméletek típusai.

³⁰ Uo. 192.

³¹ Uo.

³² Uo. 193.

³³ Uo.

³⁴ Uo. 197.

³⁵ Uo. 198.

³⁶ Uo. 199–200.

³⁷ Uo. 200.

– *A kormányalakításról folyó tárgyalások tétje* egyfelől a tárcák elosztása a koalíciót alkotó pártok között, másrészt a követendő politikákról történő megállapodás lehet. Attól függően, hogy a szereplők milyen motivációkkal rendelkeznek – hivatalorientált vagy programorientált politikusok – a koalíciók különbözőek lehetnek: a hivatalorientált modellben a hangsúly a tárcák elosztásán van, a programorientált modellben a követendő kormánypolitikán.³⁸

– *A koalíciós elméleteknek három nagy csoportja van:* az első csoportba azok az elméletek tartoznak, amelyekben a koalícióalkotási logika kizárólag a politikusok hivatalorientáltságára épít; a másodikban a hivatalorientáltság mellett a politikai–ideológiai elv is helyet kap; a harmadik csoportba pedig az olyan elméletek tartoznak, amelyek kizárólag a politikai–ideológiai elveket tartják szem előtt.³⁹

A fentiek alapján a felsorolt koalíciós modelleket három kategóriába sorolhatjuk: hivatalorientált modellek, programorientált modellek és vegyes modellek.

A hivatalorientált modellekben a tárcák pártok közötti felosztása a meghatározó, a koalícióalkotás egy zéró összegű játék: azaz a tárcák száma eleve adott, a játék során nem változik, és amennyivel több jut az egyik játékosnak, annyival kevesebb jut a többinek. Az egy játékosra eső nyeresemény annál nagyobb, minél kevesebb játékos vesz részt a játékban. A pártok számára a játszámában elérhető legfőbb javakat a kormánypozícióból fakadó előnyök jelentik. A hivatalorientált modellek a következők: egyszerű többségi koalíció, minimális többségi koalíció és legegyszerűbb koalíció.⁴⁰

A vegyes koalíciós modellek is hivatalorientált politikusokat feltételeznek, ugyanakkor szerepet kapnak a politikai preferenciák – a pártok közötti politikai–ideológiai távolság – is, de csak a hivatalszerzés céljának alárendelten. Vegyes koalíciós modellek: a minimális szélességű koalíció és a kapcsolt többségi koalíció.⁴¹

A programorientált modellek esetében minden párt saját politikai preferenciáit szeretné érvényesíteni a kormánypolitikában. A koalíciós alku tehát nem egyszerűen a tárcák elosztásáról, hanem a kormány programjáról folyik. A pártok így csak olyan koalíciókban hajlandók részt venni, amelyeknek programja közel áll saját politikai preferenciáikhoz. A programorientált modellek: kisebbségi kormány és fölös többségi koalíció.⁴²

Az elméleti alapvetés harmadik részében röviden azt vázolom fel, hogy milyen összefüggés van a kormánykoalíció típusa és a kormány élettartama között. Arend Lijphart a kormányok élettartamának mérésére a Dodd által javasolt két alternatívát használja. Az első egyetlen kritérium alapján határozza meg a kormányváltás fogalmát, azaz valamely kormány megszűnésének és egy új kormány életbe lépésének a folyamatát. Ez az ismérv a kabinetek pártösszetételében bekövetkező változások. A másik alternatíva négy kritériumot alkalmaz: a kabinet pártösszetételében bekövetkező változások, a miniszterelnök személyének a megváltozása, a koalíció típusnak a megváltozása és új választások kiírása.⁴³ E kritériumok szerint megvizsgálva harminchat ország kormányainak élettartamát az 1945–1996 közötti időszakban Lijphart arra a következtetésre jutott, hogy az egypárti többségi kormányok és az egyszerű többségi koalíciók rendelkeznek a legmagasabb élettartammal, mindkét típus tovább marad hatalmon, mint a kisebbségi egypárti kormányok vagy a fölös többségű koalíciók. A legalacsonyabb az élettartama a kisebbségi koalíciós kormányoknak.⁴⁴ Ugyanerre a következtetésre jutnak már idézett könyvükben Enyedi Zsolt és Körösi András is, akik az

³⁸ Uo. 190.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo. 191–192.

⁴¹ Uo. 193.

⁴² Uo. 195–197.

⁴³ Lijphart, Arend *i.m.* 131–132.

⁴⁴ Uo. 135–137.

1945 és 1998 közötti nyugat-európai kormányok átlagos hivatali idejét vizsgáló empirikus adataikat a Gallagher–Laver–Mair brit szerzőhármastól kölcsönzik. Vagyis az egypárti többségi kormányok a leghosszabb időtartamúak, őket követik az egyszerű többségi koalíciók, majd az egypárti kisebbségi kormányok, a fölös többségű koalíciók és végül a kisebbségi koalíciók. Megemlítendő még az a tapasztalati tény, hogy az ideológiailag heterogénebb koalíciók, a rendszertől szinte függetlenül törekenyebbnek bizonyulnak.⁴⁵

II.2. Módszertani alapvetés

A bevezetőben már említettem, hogy hipotézisemet összehasonlító tartalomelemzéssel szeretném igazolni. A tartalomelemzésben felhasználok azokat az országos szintű párt- és kormánydokumentumokat, amelyek meghatározták az RMDSZ-nek az 1996–2000 és a 2001–2002 közötti időszakokban folytatott politikáját, illetve valamilyen szinten kapcsolatban álltak azzal. Terjedelmi keretek miatt az elemzésem nem terjed ki az alacsonyabb szinteken – regionális, megyei, illetve helyi szinteken – elfogadott dokumentumok elemzésére. Kiindulópontnak az RMDSZ 1995-ös kolozsvári kongresszusán elfogadott pártprogramot tekintem, ugyanis ez volt a kormányba lépést megelőző időszak legutolsó pártprogramja, s az ebben lefektetett elvek alapján készült a Szövetség az 1996-os választásokra, továbbá ezen elvekre alapozva készítette el az 1996-os választási programot. Az 1996–2000 időszakból még a következő dokumentumok tartalomelemzését végzem el: az 1996-os RMDSZ választási program és az 1997-es kongresszuson elfogadott *Kormánykoalíciós cselekvési prioritások* című dokumentum. Ezenkívül megvizsgálom azt is, hogy az 1996–2000 közötti időszak kormányprogramjai – az 1996-os kormányprogram (Victor Ciorbea miniszterelnök kabinetje), az 1998-as kormányprogram (Radu Vasile miniszterelnök kabinetje) és az 1999-es kormányprogram (Mugur Isărescu miniszterelnök kabinetje) – milyen kisebbségvédelmi, illetve kisebbségekkel, elsősorban a romániai magyarsággal kapcsolatos intézkedéseket vagy célkitűzéseket tartalmaznak. Ennek a célja azt kideríteni, hogy az RMDSZ sajátosan romániai magyarságra vonatkozó célkitűzései milyen mértékben kerültek át az egyes kormányprogramokba azáltal, hogy a Szövetség a kormány tagja lett vagy a kormánnyal együttműködési megállapodást írt alá.

Az előző időszakhoz hasonlóan a 2001–2002-es időszak kiindulópontjának az 1999-es csíkszeredai RMDSZ kongresszuson elfogadott pártprogramot tekintem. Ez a program jelentette ugyanis a 2000-es választási program alapját. A 2001–2002-es időszak vizsgálatában az alábbi dokumentumok elemzését végzem még el: a 2000-es RMDSZ választási program, az SZDP által a 2001–2004-es időszakra kidolgozott kormányprogram – a kisebbségekre és a velük kapcsolatos politikákra vonatkozó részek –, az RMDSZ és az SZDP által a 2001. évre kötött együttműködési megállapodás és a 2002. évre kötött együttműködési megállapodás.

II.2.1. A módszer ismertetése

A tartalomelemzést a *Manifesto Research Group* (MRG) által kidolgozott módszer szerint végzem el,⁴⁶ amelynek az alábbiakban összegzem a lényegét és alkalmazási területeit. Először azt ismertetem, hogy miként történik a programok, illetve a pártok kiválasztása.

⁴⁵ Enyedi Zsolt – Körösnéyi András *i.m.* 203–204.

⁴⁶ A módszert ismertető kézikönyv Andrea Volkens *Manifesto Coding Instructions* című munkája. A kézikönyv a szerző 1992-ben megjelent *Content Analysis of Party Programmes in Comparative Perspective: Handbook and Coding Instructions* című munkájának második, javított kiadása. A benne bemutatott kódolási eljárás és osztályozási séma (classification scheme) alapjait David Robertson dolgozta ki egy 1976-os művében a brit pártverseny vizsgálatára. 1979-ben megalakult a Manifesto Research Group (MRG) a European Consortium for Political Research (ECPR) kutatócsoportjaként, amely a pártok politikai álláspontjainak összehasonlító

A programok kiválasztása: a szerző szerint a tartalomelemzéshez a pártok választási programjai használandók, mégpedig négy okból:⁴⁷

– a választási programok a pártok politikai álláspontjainak széles körű összegzését jelentik;

– a választási program a pártpolitikák hiteles, kötelező érvényű (*authoritative*) kifejeződése, ugyanis a programokat általában országos kongresszusokon hagyják jóvá;

– a választási program a párt egészének álláspontjait tükrözi, nem csupán az egyes pártfrakciók vagy az egyéni párttagok álláspontjait;

– a választási programokat minden választás előtt közzéteszik, s így megfigyelhető a pártok politikai álláspontjának az időbeni változása is.

Tehát az elemzéshez azokat a dokumentumokat használjuk, amelyeket a pártok az országgyűlési képviselőválasztások előtt tesznek közzé, és amelyekben a következő törvényhozási ciklusra vonatkozó álláspontjaikat és céljaikat ismertetik.⁴⁸

A pártok kiválasztása: az elemzés a releváns pártokat öleli fel, amelyek képviselik magukat a parlamentben. A pártok relevanciáját koalíciós potenciáljuk vagy a zsarolási potenciáljuk határozza meg. A koalíciós potenciált meghatározó tényezők: a párt részvétele – jelen pillanatban vagy korábban – a kormányzásban, avagy a kormányzásban való részvétel lehetősége. Zsarolási potenciálon valamely pártnak az a képessége értendő, hogy befolyásolja a pártok közötti versengés taktikáját, pontosabban centripetálisról centrifugálisra változtatja a versengés irányát, a kormányzásra hajlamos pártok jobbra, balra vagy mindkét irányba tolódását váltva ki.⁴⁹ Egy párt relevanciáját ránézésre a legkönnyebben úgy tudjuk megállapítani, hogy megvizsgáljuk: létezése során vett-e részt vagy sem a kormányzásban, volt-e valamely kormány tagja?⁵⁰

Amint említettem az MRG módszere a tartalomelemzés, amely Berelson szerint „a kommunikáció »manifeszt tartalmának« (*manifest content*) tárgyilagos (objektív), módszeres (szisztematikus) és mennyiségi (kvantitatív) gyakorlati kutatása.”⁵¹

Ez a sajátos belső, kvantitatív elemzési módszer azt vizsgálja, hogy a pártok milyen eszméket, kérdéseket és politikákat hangoztatnak programjaikban. A kódolás módszerét úgy tervezték meg, hogy az országok nagyszámú csoportja összehasonlítható legyen függetlenül a köztük levő kulturális vagy társadalmi-gazdasági különbségektől. Ennek következtében olyan osztályozási sémát dolgoztak ki, amely állandó, általános kategóriák által képes átfogni a választási program teljes tartalmát, és lehetőség van a programban kifejezett preferenciák azonosítására is. Mindegyik kategória kapcsolódó témákat foglal magában. A kódolási eljárás egy kvantifikációt és egy osztályozást jelent.⁵²

A kódolás lépései: a kódolás első lépése a *kvantifikáció*, a kódolás alapegységeinek a meghatározása. A kódolási alapegység az ún. kvázi-mondat, amelyet egyetlen érv (*argument*) határoz meg. Az érv egyetlen politikai eszmére vagy kérdésre vonatkozik. Egyszerűbb

tartalomelemzésével foglalkozott. Az MRG választási programokat gyűjtött és kódolt, hogy felmérje a pártok politikai preferenciáit. A csoport tagjai fejlesztették ki a tartalomelemzésre szolgáló osztályozási sémát, amelynek megbízhatóságát és érvényességét a csoporton belüli megbeszélések és viták révén ellenőrizték. 1989 után a berlini Social Science Research Centre (Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung – WZB) továbbfejlesztette és bővítette az MRG adatbázisát, majd kidolgozta ezt a munkaanyagot mintegy bevezetőként a kódolási eljárás megismertetése végett.

⁴⁷ Uo. 1–2.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Uo. 2.

⁵⁰ Szász Alpár Zoltán: *Partide [i] sisteme de partide*.

⁵¹ Az idézet eredetije: „Content analysis is ‘a research technique for the objective, systematic, and quantitative description of the manifest content of communication’ (Berelson 1971:18).” Idézi Volkens, Andrea: *Manifesto Coding Instructions*. 3.

⁵² Uo.

esetekben egy mondat egyetlen érvet tartalmaz, azonban a nyelv komplexitásából fakadóan az összetett mondatok két vagy több érvet is magukban foglalhatnak. Emiatt a hosszú mondatokat kvázi-mondatokra tagoljuk, oly módon, hogy egy kvázi-mondat egyetlen politikai eszmét fejezzen ki. Az összetett mondatok a legtöbb esetben könnyen átalakíthatók kvázi-mondatokká, megismételve az igéket és/vagy a főneveket. A legtöbb esetben a kvázi-mondatokat pont választja el egymástól, azonban a hosszú mondatokban más írásjelek – vessző, pontosvessző, kettőspont, kötőjel stb. – is jelezhetik az illető gondolat/érv végét. Vannak olyan összetett mondatok, amelyek látszólag több kvázi-mondatot tartalmaznak, azonban valójában ugyanazt a gondolatot fejezik ki, míg más összetett mondatokban az érvek kombinálva jelentkeznek. Ilyenkor mindenik érv egy külön kvázi-mondat.⁵³

A kódolás első lépésében tehát a program szövegének minden mondatát elolvassuk, és azonosítjuk a bennük szereplő érveket, majd kvázi-mondatokká alakítjuk azokat, bejelölve az egyes kvázi-mondatok határát. A program egészét elemezni kell, kivéve a statisztikákat, szavazattáblázatokat és címsorokat, valamint a pártvezér bevezető megjegyzéseit. Végül a kapott elemzési alapegységek száma megegyezik az adott program releváns szövegrészében azonosított kvázi-mondatok számával.⁵⁴

A kódolás második lépése az *osztályozás*. Ahhoz, hogy az egyes programokat összehasonlíthassuk, szabványosításra, tipizálásra van szükség. Az MRG ebben a projektben, számos kísérletezés és vita után kidolgozott egy kódolási rendszert, amelynek keretében bármely választási program mindegyik kvázi-mondata kódolható. A kódolási rendszer (*Standard Coding Frame*) 56 standard kategóriát tartalmaz, s ezeket hét átfogó politikai témakör szerint csoportosítja. (Lásd az I. függelék.) A nemzetközi csoport kutatói a kódolási kategóriák kidolgozásakor figyelembe vették azt a követelményt, hogy ezek alkalmasak legyenek pártok és országok közötti különbségek, valamint időbeli változások kimutatására.⁵⁵ A módszer kidolgozói létrehoztak – az 56 standard kategória kiegészítéseként – még 53 alkategóriát, amelyek az átmeneti demokráciák pártjainak elemzésére alkalmazhatók. (Lásd a II. függelék.)

A kvázi-mondatok azonosítása után azt kell eldönteni, hogy az egyes mondatok melyik kategóriába vagy alkategóriába sorolhatók. A kódolási kézikönyv tartalmazza mindegyik kategória meghatározását, ami megkönnyíti a kvázi-mondatok kódolását. Az összehasonlíthatóság érdekében célszerű egységes eljárás alapján, a lehető legjobb szabványosítás elérésére törekedni.⁵⁶

A kódolás során felmerülhetnek egyes nehézségek is. A leggyakrabban az alábbi háromba ütközhet a kódoló:

- nincs alkalmazható kategória;
- több mint egy kategória alkalmazható;
- a kijelentés nem világos/egyértelmű.

Ezeknek a nehézségeknek a kezelésére a szerző különböző megoldásokat ajánl. A leggyakrabban jelentkező nehézség az, amikor nincs az illető kvázi-mondatra alkalmazható kategória. Ebben az esetben ezeket a kvázi-mondatokat – miután megfelelőképpen leellenőriztük, hogy egyetlen létező kategóriába sem sorolhatók – kódolhatatlannak tekintjük, és 000-val kódoljuk. Fontos megérteni, hogy ez nem azt jelenti, hogy a 000-val kódolt mondatoknak nincs jelentése, csupán azt, hogy ezek az illető kódolási rendszerbe nem illeszthetők bele, illetve a program szempontjából nem hordoznak tartalmat.⁵⁷ Előfordulhat olyan eset is, hogy valamely kvázi-mondat kódolhatatlannak tűnik, azonban valójában két

⁵³ Uo. 3–5.

⁵⁴ Uo. 4.

⁵⁵ Uo. 5.

⁵⁶ Uo. 7–8.

⁵⁷ Uo. 8–9.

vagy több érv közötti összekötő mondatról van szó. Ebben az esetben ezeket az összekötő mondatokat a szöveggörnyezetnek megfelelően kódoljuk, azaz az őket körülvevő kvázi-mondatoknak megfelelő kategóriába soroljuk.⁵⁸

Léteznek olyan kvázi-mondatok is, amelyek nem illeszthetők a kódolási rendszerben ismertett kategóriák egyikébe sem, azonban nem kódolhatatlanok, hanem az illető ország vagy párt nézőpontjából lényeges kérdést tartalmaznak. Ezekben az esetekben a kódolási kézikönyv azt javasolja, hogy a kódoló hozzon létre olyan alkategóriákat, amelyekbe az illető kvázi-mondat beilleszthető. Általános szabály, hogy az általunk létrehozott alkategóriák beilleszthetők legyenek az 56 standard kategória valamelyikébe. Az általunk létrehozott alkategóriának adunk egy ideiglenes kódszámot és egy definíciót. A szerző azonban felhívja a figyelmet arra, hogy ne alkossunk alkategóriát minden nem kódolható kvázi-mondatra, ugyanis ezek a kategóriák alkalmazhatók kell hogy legyenek pártok és országok közötti összehasonlítások esetén is.⁵⁹

A második típusú kódolási nehézség áthidalására – amikor a kvázi-mondat több kategóriába is besorolható – a kézikönyv azt a megoldást ajánlja, hogy a mondatot a szöveggörnyezetnek megfelelően kódoljuk, figyelembe véve a program azon alcímét, amely alatt a kérdéses mondat található. Ezen kívül a szerző felsorol néhány kategóriát, amelyek prioritást élveznek a kódolás során más kategóriákkal szemben.⁶⁰

A kódolási eljárás utolsó lépése az ún. *kódolási ív/kódolási lap* elkészítése. A kódolási ív tartalmazza az ország nevét, a párt nevét, a program megjelenésének évét, a kódolt kvázi-mondatok számát mindegyik kategória esetében, valamint a programban azonosított kvázi-mondatok össz-számát.⁶¹

II.2.2. A módszer alkalmazása az dolgozat esetében

Az alábbiakban röviden felvázolom, hogy miként használom dolgozatomban a fent ismertett módszert. Kitérek arra, hogy milyen programokat választottam ki a tartalomelemzésre, illetve hogy milyen módszertani nehézségekbe ütköztem és miként hidaltam át azokat.

Mindkét időszak – az 1996–2000, illetve a 2001–2002 közötti – elemzésében kiindulópontnak a választásokat megelőző legutolsó RMDSZ-pártprogramokat tekintem: az 1996-os választások esetében az 1995-ben elfogadott programot, a 2000-es választások esetében az 1999-ben elfogadott programot. Úgy gondolom, hogy ezek a pártprogramok szolgáltak alapul az 1996-os, valamint a 2000-es választási programok megalkotásában. A programok egy következő szintjének tekintem a kormánykoalíciós prioritásokat (1997), illetve az együttműködési megállapodásokat (2001 és 2002), ugyanis ezek azok a dokumentumok, amelyek közvetlenül és konkrétan fogalmazzák meg azokat a célkitűzéseket, amelyeknek a megvalósítását az RMDSZ az 1996–2000-es, illetve a 2001–2002-es időszakra tervezte. A felsorolt dokumentumokat teljes terjedelmükben elemzem, azzal a céllal, hogy módomban álljon összehasonlítani őket. Ezekon kívül még egy részelemzést is végzek, amely azt hivatott megvizsgálni, hogy a különböző RMDSZ-programokban megfogalmazott célkitűzések és elvek milyen mértékben kerültek át az egyes kormányok programjaiba – a Ciorbea-kormány 1997–2000-es programjába, a Vasile-kormány 1998–2000-es programjába, az Is=rescu kormány 2000. évi programjába, valamint a N=stase-kormány 2001–2004-es programjába. A kormányprogramokat nem elemzem teljes terjedelmükben, csupán azokat a fejezeteket, illetve azokat a kijelentéseket kódolom, amelyek a kisebbségekre és a kormány kisebbségekkel

⁵⁸ Uo. 8.

⁵⁹ Uo. 9–10.

⁶⁰ Uo. 11–13.

⁶¹ Uo. 13.

kapcsolatos politikájára vonatkoznak, vagy kapcsolatban vannak valamely sajátos kisebbségi követeléssel, célkitűzéssel.

Látható, hogy az általam elemzett programok között nem csak választási programok találhatók, amint azt a módszer ajánlja, hanem pártprogramok és kormányprogramok is. Mivel az általam végzett összehasonlítás nem terjed ki Románián kívül más országokra, illetve az RMDSZ-en kívül más pártokra, úgy gondolom, nem jelent gondot az, hogy nem egyazon kategóriába tartozó programokat hasonlítok össze. Természetesen létezik egy szemantikai és értelmezési eltérés ezen programok között. A pártprogram „gyengébb”, kevésbé kötelező érvényű dokumentum, mint a választási- vagy a kormányprogram, továbbá a kormányprogram, ámbár (legalább) ugyanolyan erejű, mint a választási program, nem azonos „műfajú” az utóbbival. E különbségeknek azonban az elemzés szempontjából nincs különösebb jelentősége.

Meg kell említenem, hogy a kódolás során – némiképp eltérve az Andrea Volkens által megfogalmazott tanácstól – létrehoztam tizenkét saját alkategóriát. Módszertanilag azért tartottam elfogadhatónak ezt az eljárást, mivel nem célom sem más pártokkal, sem más országokkal történő összehasonlításban alkalmazni ezeket, csupán az RMDSZ-szel kapcsolatos programok sajátosságait szeretném kidomborítani. Az alkategóriák létrehozásában két szempont vezérelt: egyrészt voltak olyan kvázi-mondatok, amelyek nem illeszkedtek a kézikönyv által javasolt 109 kategória és/vagy alkategória egyikébe sem, másrészt számos olyan kvázi-mondat létezett, amely a romániai magyar társadalommal, illetve a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos sajátosságokra vonatkozott. Ezek nagy része ugyan kódolható lett volna valamely létező kategóriában vagy alkategóriában, azonban ez esetben nem lett volna lehetőségem arra, hogy az összehasonlítást a romániai magyarság sajátos helyzetéből fakadó kérdések alapján végezzem el, hiszen ezek a kérdések keveredtek volna a román társadalom egészére vonatkozó kérdésekkel. Mivel a hipotézisem tesztelése végett éppen az előbbi sajátos kérdéseknek az elvek és célkitűzések szintjén történő át-, illetve újrafogalmazását kell vizsgálnom és elemeznem, mindenképpen szükséges volt, hogy ezeket elkülönítsem az egész román társadalomra vonatkozó általános kérdésektől. Ennek érdekében hoztam létre a tizenkét alkategóriát. (Lásd a III. függelék.) A tizenkét kategória közül kettő – a *turizmus* és az *egészségügy* – nem a romániai magyarsággal kapcsolatos kérdéseket ölel fel. Azonban az RMDSZ kormányzati szereplésének értékelésekor – figyelembe véve, hogy az RMDSZ birtokolta mind a turisztikai, mind az egészségügyi tárcát – megkönnyíti az elemzést, hogyha kiemelten jelentkeznek ezek a kérdések.

III. Az RMDSZ 1996–2000 között: kormánykoalíciós szereplés

III.1. A kormánykoalíciós részvétel: előzmények, választások, a koalícióba való belépés körülményei

III.1.1. Az 1996-os helyhatósági választások

A fordulatot jelentő 1996-os őszi parlamenti választásokig sor került egy jelentős eseményre a román politikai életben: 1996. június 2-án helyhatósági választásokat tartottak. Ez alkalommal az RMDSZ az alábbi eredményeket érte el: megyei szinten a képviselői helyek 7,24%-át szerezte meg (133 mandátum), a helyi önkormányzatokban a mandátumok 6,13%-át (2445 mandátum), illetve a polgármesteri mandátumok 5,06%-át (139 mandátum).⁶² Az 1996. évi helyi választások két dolgot tettek nyilvánvalóvá: egyrészt a székelyföldi városokban a helyi elitesz csoportok harcot vívtak az RMDSZ mint helyi politikai intézmény birtoklásáért,

⁶² Forrás: Rom`nia – Biroul Electoral Central. Rezultatele oficiale ale alegerilor locale din 1996. (Saját számítások az internetes honlap adatainak felhasználásával.)

azonban a „megszerzett” RMDSZ nem legitimálta e helyi érdekcsoportokat; másrészt szörványvidéken az RMDSZ képviselői nem voltak képesek megszólítani a helyi magyarságot, így elveszett a magyar szavazatok jelentős hányada.⁶³

A helyhatósági választások eredményei – főként a megyei tanácsokba megválasztott képviselők listájára leadott szavazatok – előre jelezték azt, hogy az országos választásokon változások történhetnek, hiszen az akkori demokratikus ellenzék pártjai jól szerepeltek a TDRP-vel szembeni megmérettetéseken. A megyei képviselői mandátumok megszerzésében a Demokratikus Konvenció az általa elért 17,84%-kal megelőzte az akkor kormányon levő Társadalmi Demokrácia Romániai Pártját (16,93%). A másik pártszövetség – amely később a koalíció tagja lett –, a Szociáldemokrata Unió a mandátumok több mint 11%-át szerezte meg. Ha az 1992–1996 közötti időszak politikai erőviszonyai szerint csoportosítanánk az 1996-os helyhatósági választások eredményeit, a megyei tanácsokban az akkor kormányon levő vagy a kormányt támogató pártok (TDRP, RNEP, NRP, RMP) a mandátumok közel 32%-át, az akkori ellenzék – a későbbi ún. demokratikus kormány – tagjai (RDK, SZDU, RMDSZ) pedig a mandátumok több, mint 36%-át szereztek meg.⁶⁴ Észrevehető tehát egy enyhe elbillenés az ún. demokratikus pártok javára, ami előrevetíti az őszi választásokon bekövetkezett hatalomváltást. Az önkormányzati képviselői, illetve a polgármesteri mandátumok esetében az arány az akkor kormányzó pártok javára billent a demokratikus ellenzék pártjaival szemben (39% szemben a 38%-kal, illetve 42% szemben a 33%-kal), illetve jelentős TDRP előnyt mutatott. Mindezek ellenére az eredményekből látható, hogy a későbbi koalíció pártjai felzárkóztak a TDRP és az őt támogató pártok mögé.

III.1.2. Előkészületek a parlamenti- és elnökválasztásokra, Frunda György jelölése

A Szövetségi Képviselők Tanácsa 1996. július 12–13-i ülésen többségi szavazattal elhatározta, hogy az őszi elnökválasztásokon az RMDSZ saját államelnök-jelöltet indít Frunda György személyében. Ez egy precedensértékű döntés volt a magyar kisebbség részéről, hiszen a román politikában elsőként fordult elő, hogy valamely nemzeti kisebbséghez tartozó párt saját jelöltet állítson az elnökválasztásokon. Frunda György a választások előkészületeiben, illetve a kampány során olyan európai értékeket hordozó politikusként jelent meg, akiről a román sajtó is számos esetben elismerően nyilatkozott, és akivel szemben a leggyakrabban elhangzott kifogás az volt, hogy magyar nemzetiségű, azért nem lehet államelnök.

Frunda György jelölése jelentős szerepet játszott az RMDSZ kormányba lépésében. Ahhoz, hogy a választási kampányban háttérbe szorult a nacionalista retorika, nagymértékben hozzájárult egyrészt Frunda jelölése, másrészt pedig a – kevéssel a kampány előtt aláírt – román–magyar alapszerződés. A szerződés aláírása után közvetlenül, illetve nem sokkal a madridi NATO-csúcs előtt Románia nem engedhetett meg magának egy nacionalista hangvételű kampányt. Ezek együttesen megkönnyítették az RMDSZ feladatát az esetleges kormánykoalíciós szerepvállalást illetően.⁶⁵ Balázs Sándor egy tanulmányában kijelentette: „merem állítani, hogy az RMDSZ akkor döntött egy kormánykoalícióban való esetleges részvételről, amikor elhatározta a saját államfőjelölt állítását”⁶⁶. Függetlenül attól, hogy teljes mértékben egyetértenék vagy szembeszállnék Balázs Sándor kijelentésével, úgy gondolom, hogy Frunda György mind programjával, mind a kampány során tanúsított engedékenyebb hangvételű, és nem kizárólag a romániai magyar kisebbség követeléseit megjelenítő

⁶³ Bakk Miklós: 1989–1999: a Romániai Magyar Demokrata Szövetség első tíz éve. 27.

⁶⁴ Forrás: Rom`nia – Biroul Electoral Central. Rezultatele oficiale ale alegerilor locale din 1996. (Saját számítások az internetes honlap adatainak felhasználásával.)

⁶⁵ Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i. m.* 31.

⁶⁶ Balázs Sándor *i. m.*

fellépésével azt a benyomást keltette, hogy az RMDSZ komoly, koalícióképes, szélsőséges megnyilvánulásoktól mentes párt a román politikában.

Bárdi Nándor és Kántor Zoltán idézett tanulmányukban azt írják, hogy mindezek ellenére mégsem állítható az, hogy az RMDSZ kormányzati szerepvállalásra készült volna a választási kampány során.⁶⁷ Erre azonban némiképp rácáfol az a tény, hogy az RMDSZ választási programjában az *Alapelvek* című fejezet harmadik pontjában megfogalmazták: „Az RMDSZ célja egy demokrata, európai elnök megválasztása, a román demokratikus pártok győzelmének elősegítése, a szövetségünk részvétele az újonnan alakuló parlamenti többségben és a kormánykoalícióban”⁶⁸. Továbbá, a kampány során Frunda György egyik nyilatkozatában utalt egy esetleges kormányzati szerepvállalásra, céljai között azt határozta meg: elő szeretné segíteni, hogy a választók, ha nem is az RMDSZ-re, de olyan demokratikus román pártokra szavazzanak, amelyekkel később kormánykoalícióra tud lépni a Szövetség, ugyanakkor „rá kell ébreszteni a román pártokat, hogy vállalni kell a velünk való párbeszédet, hogy nemcsak számunkra, hanem számukra is fontos, hogy a magyar problémát megoldják, s hogy ők maguk kérjék, hogy belépünk egy koalícióba”⁶⁹. Egy október 31-i sajtóértekezleten, egy nappal a kampányzárás előtt, televíziós riporterek kérdésére kijelentette, hogy „szövetségi szinten még nincs döntés a választások utáni lehetséges koalíciókról, egyezségekről, a kormányban való részvételről, erről az SZKT hivatott dönteni a választások eredményének függvényében, de azt már előre lehet bocsátani, hogy az RMDSZ csak azokkal a politikai pártokkal és erőkkel lép koalícióra, amelyek valóban törekszenek a gazdasági reformra, a demokratikus jogállam megteremtésére és az ország európai integrációjára, és amelyek programja a kisebbségi kérdés rendezésére vonatkozóan az RMDSZ-hez hasonló vagy ahhoz közel álló megoldásokat tartalmaz”⁷⁰.

III.1.3. A parlamenti- és elnökválasztások eredményei

Az 1996. november 3-án tartott parlamenti választásokon bekövetkezett a júniusi helyhatósági választások eredményei alapján már előre látható fordulat: az addig kormányon levő TDRP és az őt támogató pártok ellenzékbe kerültek, a választásokat pedig a Demokrata Konvenció nyerte. George Voicu szerint azáltal, hogy a választásokat nem a választásokat szervező párt nyerte, Románia bebizonyította, hogy képes szabad és korrekt választásokat tartani, formálisan tehát a román demokrácia egy új szakaszba lépett.⁷¹

A parlamentbe hat párt, illetve pártszövetség jutott be: a Román Demokrata Konvenció (RDK), a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja (TDRP), a Szociáldemokrata Unió (SZDU), a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ), a Nagy-Románia Párt (NRP), a Román Nemzeti Egységpárt (RNEP); ezeken kívül hivatalból képviselőházi mandátumot szerzett 15 nemzeti kisebbség politikai képviselője. Az alábbi táblázatban összefoglalom a parlamentbe jutott pártok választási eredményeit:

⁶⁷ Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i. m.* 31.

⁶⁸ *Együtt sikerülni fog. Az RMDSZ választási programja*, 1996.

⁶⁹ Szatmári Tibor: Sajtószemle: Magyar elnök Romániában?

⁷⁰ *RMDSZ Tájékoztató*, IV. évf. 899. sz.

⁷¹ Voicu, George: *Pluripartitismul. O teorie a democra]iei*. 230.

1. sz. táblázat: Az 1996-os parlamenti választások eredményei

PÁRT NEVE	KÉPVISELŐHÁZ				SZENÁTUS			
	Szavazatok		Mandátumok		Szavazatok		Mandátumok	
	Szám	Arány	Szám	Arány	Szám	Arány	Szám	Arány
RDK	3 692 321	30,17%	122	35,57%	3 722 084	30,70%	53	37,06%
TDRP	2 633 866	21,52%	91	26,53%	2 836 011	23,08%	41	28,67%
SZDU	1 582 231	12,93%	53	15,45%	1 617 384	13,16%	23	16,08%
RMDSZ	812 628	6,64%	25	7,29%	837 760	6,82%	11	7,69%
NRP	546 430	4,46%	19	5,54%	558 026	4,54%	8	5,89%
RNEP	533 348	4,36%	18	5,25%	518 962	4,22%	7	4,90%
Nemzeti kisebbségek	–	–	15	4,37%	–	–	–	–

Forrás: Rom`nia – Biroul Electoral Central. Alegerea Camerei Deputa]ilor [www.kappa.ro/guv/bec/r/dep.html]; Rom`nia – Biroul Electoral Central. Alegerea Senatului [www.kappa.ro/guv/bec/r-sen.html].

Az RMDSZ a megszerzett mandátumok tekintetében gyengébben szerepelt a választásokon, mint 1992-ben: a képviselőházban kettővel, a szenátusban eggyel kevesebb mandátumot szerzett, mint négy évvel korábban. Ennek ellenére a Szövetség Operatív Tanácsa közleményében annak kiemelésére fordított hangsúlyt, hogy az RMDSZ több szavazatot szerzett, mint a szintén sikeres 1992-es választásokon. Ugyanakkor arra hívta fel a romániai magyar szavazópolgárok figyelmét, hogy az elnökválasztások második fordulójában a demokratikus ellenzék jelöltjét támogassák. Kijelentették, hogy „a demokratikus ellenzék győzelmével lehetőségessé vált a tényleges gazdasági–társadalmi–politikai átalakulás megvalósítása”⁷².

Az elnökválasztások első fordulójában a legtöbb szavazatot Ion Iliescu (TDRP) szerezte, jelesül a szavazatok 32,25%-át, a második helyezett Emil Constantinescu volt (RDK) 28,21%-kal. Kettejüket követték Petre Roman (SZDU) 20,54%-kal, Frunda György (RMDSZ) 6,02%-kal, Corneliu Vadim Tudor (NRP) 4,72%-kal, illetve Gheorghe Funar (RNEP) 3,22%-kal. Az elnök kiléte tehát csupán a második fordulóban dőlt el a két első helyezett, Ion Iliescu és Emil Constantinescu között. A november 17-i második fordulóban a Demokrata Konvenció jelöltje, Emil Constantinescu lett a győztes, megszerezve a szavazatok 54,41%-át, szemben a Ion Iliescu által megszerzett 45,59%-kal.⁷³ Constantinescu győzelméhez nagymértékben hozzájárultak a romániai magyar választópolgárok szavazatai, amit néhány erdélyi megye választási eredményei is tükröznek: a második fordulóban Constantinescu Hargita megyében a szavazatok 91,59%-át szerezte meg, Kovászna megyében a 86,81%-át, Szatmár megyében a 77,70%-át, Maros megyében 68,82%-át, Bihar megyében 65,42%-át, Szilágy megyében pedig 64,87%-át.⁷⁴

III.1.4. Kormányalakítás, koalíciós tárgyalások, az RMDSZ belépése a kormánykoalícióba

Az RMDSZ kormányba lépésével kapcsolatban két dolgot tartok figyelemre méltónak. Az egyik annak eldöntése, hogy mi lehetett a választásokon győztes pártok indoka, hogy bevonják az RMDSZ-t is a kormányalakításba, a másik pedig a kormánybalépés elfogadtatása, illetve elfogadása körüli nézetkülönbségek a Szövetségen belül.

Az első kérdés azért is érdekes, hiszen a koalíciós tárgyalásokat folytató Demokrata Konvenciónak és Szociáldemokrata Uniónak együttesen megvolt a parlamenti többsége: a

⁷² RMDSZ Közlöny, 23. sz.

⁷³ Forrás: Rom`nia – Biroul Electoral Central. Alegerea pre]edintelui Rom`niei.

⁷⁴ RMDSZ Tájékoztató, IV. évf., 912. Sz.

Képviselőházban a mandátumok 51%-ával, a Szenátusban pedig 53%-ával rendelkeztek.⁷⁵ Így valójában nem volt szükség az RMDSZ részvételére. Van néhány magyarázat annak megválaszolására, hogy a minimális többségi koalíció helyett miért döntöttek egy fős többségű koalíció alakítása mellett: egyrészt Romániában a 3%-os többség igen törekeny előnynek bizonyulhat, másrészt a közelgő NATO-csúcs alkalmából jó színben tüntette volna fel Romániát, hogyha egy kisebbségi párt is részt vesz a kormányzásban, harmadrészt pedig az RMDSZ „olcsó” partnernek tűnt, aki nem követel túl sokat, és a politikai polarizációt illetően is a legközelebb állt a kormányt alakító pártokhoz.⁷⁶ Ez utóbbi érvre utal Gordon Smith is: szerinte a pártverseny főtengelyéről levált pártok, vagyis azok, amelyeknek programja nem a pártrendszer polarizáló fő témá(k)ra összpontosít – ebbe a kategóriába sorolható az RMDSZ is – ritkább koalíciós partnerek, azonban tény, hogy a nagy pártok könnyen meg tudnak egyezni velük, és amennyiben nem lépnek fel radikális követelésekkel vonzó koalíciós partnerek lehetnek. □ Annak megválaszolása, hogy a fenti érvek közül melyik nyomott többet a latban, elég nehéz, de mindenképpen figyelemreméltó, hogy a madridi NATO csúcs után – amikor eldőlt, hogy Romániát nem hívták meg a NATO-ba – jelentős mértékben visszaesett az RMDSZ követeléseivel szembeni érzékenység a többi kormánypárt részéről, ugyanakkor a hatvan százalékos parlamenti többség sem volt elég arra, hogy a koalíció oly módon működjék, ahogy azt az ország helyzete és a végrehajtásra váró reform megkövetelték volna. Azon túl, hogy ezek a kérdések megválaszolatlanok maradtak, Ion Diaconescu, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt elnöke és Victor Ciorbea miniszterelnök-jelölt 1996. november 20-án megbeszélést folytatott Markó Bélával és Takács Csabával, amelyen egyetértettek abban, hogy indokolt az RMDSZ kormányban való részvétele, illetve, hogy ennek megfelelően az RMDSZ részt vesz a koalíciós tárgyalásokon, és szakértőit bevonják a programkérdésekkel kapcsolatos munkába. □

Így az RMDSZ vezetése a választások második fordulója után koalíciós tárgyalásokat folytatott az RDK-val és az SZDU-val. 1996. november 28-án egy ötórás SZKT-ülésen vitát folytattak az RMDSZ kormányba lépéséről, a kormányzati szerepvállalás feltételeiről és követelményeiről a romániai magyarság elvárásainak tükrében. Egyetértettek abban, hogy az adódó esélyt nem szabad elszalasztani, a lehetőséggel élni kell, ugyanakkor hangsúlyozták, hogy a kormányzati szerep- és felelősségvállalással az RMDSZ-nek érvényesítenie kell a „programjában megfogalmazott célkitűzéseket mind a román társadalom általános demokratizálására, mind pedig a kisebbségi kérdés, hangsúlyosan a magyar nemzeti közösség sajátos problémáinak megoldására vonatkozóan” □.

A kormánykoalíciós tárgyalásokkal kapcsolatban mindmáig az egyik legvitatottabb momentum az, hogy az RMDSZ legfelsőbb vezetése úgy kezdte meg az egyezkedést a koalíciós partnerekkel, hogy előtte nem kérte ki az SZKT véleményét. Tulajdonképpen kész tények elé állította az SZKT-t, és egy olyan pillanatban kérte fel a döntéshozatalra a kormánykoalícióban való részvétel elfogadását vagy elutasítását illetően, amikor a koalíciós tárgyalások már előrehaladott szakaszban voltak. Később ezzel kapcsolatban számos bírálat hangzott el az RMDSZ belső ellenzékének politikusai, illetve politikai elemzők részéről, akik úgy értékelték, hogy ezáltal sérült a Szövetség belső demokráciája, a vezetőség puccsszerűen

⁷⁵ Ez az értelmezés nem számol azzal, hogy a 15 ex officio kisebbségi képviselő nem szereplője a kormánykoalíciós tárgyalásoknak. Hogyha ekvivalens alsóházzal számolunk, a két említett párt százalékaránya ugyancsak 53%. Vö. Szász Alpár Zoltán: *Recent Developments in Romanian Political Life*. 5–6.

⁷⁶ Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i. m.* 31.

⁷⁷ Smith, Gordon: *In Search of Small Parties: Problems of Definition, Classification and Significance*. 36. Hivatkozik rá Szász Alpár Zoltán: *Etnoregionalista pártok és választóik Nyugat-Európa hat országában*. 141. Hasonló, de más értelmezést használ Szász Alpár Zoltán: *Recent Developments in Romanian Political Life*. 9.

⁷⁸ *RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 913. sz.

⁷⁹ *RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 920. sz.

hajtotta végre a kormányba lépést.⁸⁰ Mindezek ellenére az SZKT 3 ellenszavazattal és 2 tartózkodással a kormányzásban való részvétel mellett döntött.⁸¹

Az új kormánykoalíciót alkotó pártok 1996. december 6-án Emil Constantinescu elnök jelenlétében aláírták a kormányzati és parlamenti megállapodást. Ez a szolidaritási egyezmény megfogalmazta az elkövetkező időszak törvényhozási programját és menetrendjét, a koalíciós kormányzat rövid és hosszú távú programjának alapvető célkitűzéseit hangsúlyozva, hogy „mind az új kormányzat politikai támogatása, mind az etnikumok közötti együttélés új modelljének kifejlesztése végett kívánatos az RMDSZ részvétele a kormányzásban és képviselőinek bekapcsolódása a Románia előtt tornyosuló általános kérdések megoldásába”⁸².

A következő napokban megtörtént az új kormány eskütétele és parlament általi beiktatása, illetve tovább folytatódtak a koalíciós tárgyalások a pozícióelosztások körül: az RMDSZ végül két miniszteri – Turisztikai Minisztérium és Kisebbségvédelmi Hivatal –, hét államtitkári – Oktatásügyi Minisztérium; Művelődésügyi Minisztérium; Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium; Munkaügyi és Népjóléti Minisztérium; Területrendezési Minisztérium; Egészségügyi Minisztérium; Erdőgazdálkodási, Vízügyi és Környezetvédelmi Minisztérium –, két prefektusi – Hargita és Szatmár megye –, nyolc alprefektusi – Kovászna, Maros, Kolozs, Szilágy, Bihar, Arad, Hunyad megyék és Bukarest megyei jogú város –, illetve hat prefektúrai vezérigazgatói – Kovászna, Hargita, Arad, Máramaros, Fehér és Bákó megyék – tisztséget kapott.⁸³

A kormánykoalíciós tárgyalásokat kiértékelő sajtótájékoztatóján Markó Béla felhívta a figyelmet arra, hogy a pozíciók elosztása körül a sajtó és egyes helyi éltek részéről nagy az ellenkezés az RMDSZ részvételét illetően, és kijelentette, hogy az RMDSZ akár öt prefektusi tisztség betöltésére is jogosult lenne, hiszen több megyében is megnyerték a választásokat. „Mindezek ellenére az RMDSZ bölcs mértékletességről tett tanúbizonyságot, és nem tehet mást, mint a kitartani elhatározása mellett, és az ország gazdasági talpra állításán munkálkodni.”⁸⁴

Látható tehát, hogy az RMDSZ kezdettől fogva egy visszafogottabb politikát folytatott, és nem használta ki kellőképpen a kormánykoalíciós partner szerepéből adódó helyzetét. Ennek egy elég érthetetlen és máig sem tisztázott momentuma is volt, ami jelentős mértékben hozzájárult az RMDSZ marginális szerepéhez a kormánykoalícióon belül: politikai szempontból számomra megmagyarázhatatlan az a tény, hogy az RMDSZ és kormánykoalíciós partnerei között nem született írásbeli megállapodás, amelyben a Szövetség leszögezte volna saját követeléseit, illetve a kormányzásban való részvételének feltételeit. A koalíciós politikának nem feltétlenül része írásbeli koalíciós megállapodás megkötése, azonban az RMDSZ esete egy különleges helyzetnek számít. Ha figyelembe vesszük a román politikai pártok addigi magatartását az RMDSZ-szel és általában a romániai magyarsággal szemben, akkor mindenképpen indokolt lett volna. Ez ugyanis biztosítékot jelenthetett volna – csak feltételes módban, mert nem biztos, hogy jelentett volna – egyes, a román pártok érzékenységét sértő követelések teljesítésére. Ennek elmulasztását az RMDSZ belső ellenzékének képviselői, illetve számos hazai politikai elemző is nagy hibának tartják, amivel tulajdonképpen az RMDSZ azt a képet alkotta magáról koalíciós partnerei előtt, hogy olyan partner akar lenni, akinek nincsenek különösebb követelései.

⁸⁰ Toró T. Tibor *i.m.*

⁸¹ Bakk Miklós *i.m.* 28.

⁸² *RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 925. sz.

⁸³ *RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 933. sz.

⁸⁴ *RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 935. sz.

III.2. Az 1996–2000-es időszakban az RMDSZ szempontjából meghatározó programok tartalomelemzése

III.2.1. Előzetes kérdések

A korábbi alfejezetben azt igyekeztem bemutatni, hogy milyen körülmények játszottak szerepet az RMDSZ kormányra kerülésében. Ebben az alfejezetben az RMDSZ politikájának – pontosabban politikai célkitűzéseinek – a vizsgálatára vállalkozom, ugyanis ez(ek) határozta(ák) meg a kormányban kifejtett tevékenységét és a romániai magyarság érdekeinek érvényesítésében betöltött szerepét. Tehát ismertetem az 1996–2000-es időszakban meghatározó szerepet betöltő programok kódolásának eredményeit, egyúttal össze is hasonlítva a különböző dokumentumokat. A kódolást az előző fejezetben már bemutatott módszer szerint végeztem. Az összehasonlítás révén ki szerettem volna deríteni: milyen változások érhetőek tetten az általam vizsgált RMDSZ-programokban a romániai magyarság sajátos igényeit megjelenítő elvek szintjén. Ezt az egyes politikai kérdések relatív gyakoriságának vizsgálatával, illetve egyes tartalmi kérdések összehasonlításával fogom megtenni.

Mielőtt ismertetném az egyes programok kódolásának eredményét, fontosnak tartom meghatározni azokat a politikai kérdéseket és elveket, amelyek véleményem szerint a romániai magyarság sajátos igényeire vonatkoznak, s amelyeknek tulajdonképpen az összehasonlításban a fő figyelmet szentelem, továbbá azokat a területeket, amelyeken ezek a kérdések megjelennek. Úgy gondolom, hogy az elemzés során alkalmazott módszernek megfelelően a legcélszerűbb azokat a kategóriákat összehasonlítani, amelyekbe a hangsúlyosnak ítélt elveket soroltam. Az általam a romániai magyarság szempontjából legfontosabbnak tartott kérdések, amelyek az egyes RMDSZ programokban megjelennek, a következők:

- az önrendelkezés és önszerveződés elve;
- a különböző autonómiaformák megjelenése;
- a magyar nyelvű oktatás kérdése (ide tartozik az önálló magyar oktatási hálózat az óvodától az önálló magyar egyetemig, a magyar nyelv használata az oktatásban);
- a magyar nyelvű kultúra és művelődés kérdése (magyar nyelvű kulturális intézmények létrehozása, támogatása, magyar nyelvű tömegtájékoztatás), illetve a kulturális autonómia igénye;
- közösségi és egyéni kisebbségi jogok (a kisebbségek nyelvének használata a társadalmi élet különböző területein – közigazgatás, igazságszolgáltatás –, a kisebbségek identitásának védelme, különböző kisebbségvédelmi intézkedések);
- a történelmi magyar egyházakkal kapcsolatos kérdések;
- a szórvánnyal kapcsolatos kérdések (elsősorban a moldvai csángómagyarokkal kapcsolatosak);
- Magyarországgal és az összmagyarsággal fenntartott pozitív kapcsolatok.

Ezeket a kérdéseket az alábbi nyolc kategóriába kódoltam:

- *Autonómiaformák* (6077-es alkategória);
- *Magyar nyelvű oktatás* (6074-es alkategória);
- *Magyar nyelvű kultúra és művelődés* (6073-as alkategória);
- *Kulturális autonómia* (6071-es alkategória);
- *Kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás* (6075-ös alkategória);
- *Kisebbségi egyházak és vallásfelekezetek* (6076-os alkategória);
- *Szórvány* (6078-as alkategória);
- *Magyarország(gal való kapcsolatok) kedvező említése* (1013a alkategória).

Ezeket az alkategóriákat a továbbiakban a fogalmi egyszerűsítés érdekében magyarság-orientált kategóriáknak nevezem. E nyolc alkategórián kívül – amelyekbe

elsősorban a romániai magyar kisebbséggel kapcsolatos sajátos elveket soroltam – van még néhány kategória, amelyek valamilyen szinten túllépnek az ún. magyarság-orientált kérdéseken, azonban az RMDSZ programok esetében a tárgykörükbe tartozó kijelentéseknek tartalmi szempontból ilyen jellegük (is) van. Ezek a kategóriák: a *Tulajdonvisszaszolgáltatáshoz való pozitív viszonyulás* (4013-as alkategória); *Rehabilitáció és kárpótlás* (3054-es alkategória). Van még néhány kategória, amelyek az egész román társadalomra vonatkoznak, azonban a tárgykörükbe tartozó kérdések megvalósulása nagyobb mértékben érinti a romániai magyarságot: *Decentralizáció* (301-es kategória); *Regionalizmus és regionális politika* (3012-es alkategória); *Multikulturalizmus* (607-es kategória); *Külső kisebbségek* (7052-es alkategória); *Nemzetközi dokumentumok, szerződések és jogszabályok* (1081-es alkategória); *Civil társadalom* (6079-es alkategória). Ezek közül csak az 1081-es alkategória jelent egyfajta kivételt, ugyanis e kód alá olyan kijelentések is tartoznak, amelyek nemzetközi jogszabályokhoz való alkalmazkodás szükségességét fogalmazzák meg, azonban nincsen kisebbségvédelmi vonatkozásuk. Ezek száma csekély azokhoz a kijelentésekhez képest, amelyek a kisebbségeket közvetlenül vagy közvetetten érintő nemzetközi jogszabályok elfogadásának szükségességére vonatkoznak. [Ilyen dokumentumok: A Helyi Önkormányzatok Európai Chartája; az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201/1993 sz. ajánlása és 508. számú Határozata; a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája; az EBEÉ Helsinki Záróokmánya (1975.08.01); az EBEÉ emberi dimenzióval foglalkozó Koppenhágai Találkozójának (1990.06.29.) záródokumentuma; az EBEÉ Helsinki Konferenciájának (1992.07.9–11.) záródokumentuma; az ENSZ Közgyűlésének A nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló 1992. december 18-án kelt Nyilatkozata; az Európa Tanácsnak A nemzeti kisebbségek védelméről szóló Keretegyezménye (1995). Mivel a dokumentumoknak olyan kisebbségvédelmi vonatkozásaik is vannak, amelyek érintik a romániai magyarságot, úgy gondolom: célszerű azt a kategóriát is az elemzés tárgyává tenni, amelybe a dokumentumokkal kapcsolatos kvázimondatokat soroltam.]⁸⁵

Összegzésül: az elemzés és az összehasonlítás homlokterébe a felsorolt tizenhat (al)kategória kerül, hiszen ezek azok a kategóriák, amelyekbe olyan kérdéseket és kijelentéseket soroltam, amelyek közvetlenül vagy közvetetten érintik a romániai magyar társadalmat, befolyásolják annak működését és megfogalmazzák sajátos igényeit.

III.2.2. A programok szerkezete és a kódolás eredményei

Amint azt már korábban is említettem, az 1996–2000 közötti időszak elemzésére a következő programokat használom: az 1995-ös RMDSZ pártprogram, az 1996-os RMDSZ választási program, valamint az 1997-es RMDSZ kormánykoalíciós cselekvési prioritások. Ezeken kívül megvizsgálom a szóban forgó időszak egymást követő három kormányprogramban megjelenő, a kisebbségekkel (ezen belül elsősorban a romániai magyar kisebbséggel) kapcsolatos kijelentéseket.

a. *Az 1995-ös RMDSZ pártprogram*, jóllehet nem az általam vizsgált időszakban került elfogadásra – az 1995. május 26–28. között Kolozsváron tartott negyedik RMDSZ kongresszuson fogadták el – mégis kiindulópontként szolgál az RMDSZ 1996-os választási programjának és a kormányban képviselt elveinek a megfogalmazásában. A program több mint öt év politikai tapasztalatait felhasználva, és egy esetleges kormányzati részvétel lehetőségét is előrevetítve fogalmazza meg azokat az elveket, amelyeket az RMDSZ a elkövetkező időszakban képviselni szeretne.

⁸⁵ A felsorolt dokumentumok az RMDSZ programokban – főként az 1995-ös pártprogramban és az 1999-es pártprogramban – jelennek meg ilyen megnevezésben.

Röviden ismertetem a program szerkezetét, felsorolva a benne található fejezetek címét. Ezek: *Alapelvek; Gazdaság; Oktatás–tudomány; Művelődés; Egyházak; Ifjúság; A települési önkormányzatok; Szociálpolitika és egészségügy; Környezetvédelem*, valamint *Intézményes kapcsolatok*.

A kódolás során a programot 509 kvázi-mondatra tagoltam. A kvázi-mondatok 1,76%-a az ún. semleges kijelentések – 000-val számozott – kategóriába került, ezek tartalmilag egyetlen más kategóriába sem voltak besorolhatók, általános, bevezető, illetve összekötő kijelentéseket fogalmazznak meg, amelyek a program szempontjából semlegesnek tekinthetők.

Az alábbi táblázatban ismertetem a fentebb már felsorolt – a romániai magyarságot közvetlenül vagy közvetetten érintő kérdések, illetve az azokat tartalmazó 16 kategória relatív gyakoriságát, továbbá összehasonlításképpen más – a programban nagyobb hangsúllyal jelentkező – kérdések előfordulását is:⁸⁶

2. sz.táblázat: Az 1995-ös pártprogram kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)
1013a	10	1,96	301	27	5,30	000	9	1,76
6071	5	0,98	607	28	5,50	107	20	3,92
6073	27	5,30	1081	13	2,55	201	33	6,48
6074	24	4,71	3012	2	0,39	501	35	6,87
6075	27	5,30	3054	6	1,17	504	36	7,07
6076	12	2,35	4013	4	0,78	706	26	5,10
6077	15	2,94	6079	11	2,16			
6078	5	0,98	7052	5	0,98			
Összesen	125	24,55	Összesen	96	18,86			
A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 509								

Megvizsgálva a táblázatban szereplő adatokat, látható, hogy a programban kódolt kvázi-mondatok 24,55%-a a romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdésre vonatkozik, vagyis a táblázat első felében felsorolt nyolc kategória valamelyikébe kódoltam őket. A táblázat második részében szereplő nyolc kategóriába, amelyek közvetlenül vonatkoznak a romániai magyarságra, a kijelentések 18,86%-a került. Elmondható tehát, hogy a romániai magyarságot a maga sajátosságában érintő kérdésekre vonatkozó kijelentések a program 43,41%-át teszik ki. Ugyanakkor azt is észre kell venni, hogy a programban leggyakrabban előforduló kérdések nem magyarság-orientáltak, hanem a román társadalom egészére vonatkoznak: *a jóléti állam kiterjesztése (7,07%), a környezetvédelem (6,87%), illetve a szabadság és emberi jogok (6,48%)*.

Megtalálhatók a programban az RMDSZ autonómiával kapcsolatos elképzelései is; az *Alapelvek* című fejezet ismerteti a Szövetség által a romániai magyarság számára megfelelőnek tartott autonómiaformákat. Mindazonáltal, hogy megjelenik benne, az autonómia kérdése – az *Autonómiaformák* és a *Kulturális autonómia* kategóriákba sorolt mondatok – a program jelentéktelen részét, 3,92%-át képezi, ami arra enged következtetni, hogy a program megalkotásakor az RMDSZ-nek nem volt kidolgozott, egységes és koherens

⁸⁶ A táblázatban – és a dolgozatban található többi táblázatban is – helyszüke miatt csupán az egyes kategóriák kódszámát használom, az illető kódszámokhoz tartozó kategóriák nevei az I-III. számú függelékben található meg.

autonómia-programja, illetve következetes autonómia-politikája sem. Vagyis az autonómia nem szerepelt a Szövetség központi célkitűzései között.

b. *Az 1996-os RMDSZ választási programot* 1996. szeptember 26-án, Marosvásárhelyen fogadták el az RMDSZ Országos Kampányelnökségének ülésén. Már első olvasásra feltűnik, hogy szövege nagymértékben az 1995-ös pártprogram szövegére épül, néhol teljes bekezdéseket kölcsönöz abból szó szerint vagy kisebb, de nem lényeges módosításokat eszközölve. Néhány fontosabb strukturális változás tapasztalható az egyes fejezeteket illetően: a korábbi tíz fejezettel szemben az 1996-os választási program tizenegy fejezetet tartalmaz. Módosulást jelent három új fejezet beiktatása: *Külpolitika; Szabadság és jog; Emberi jogok*. Valójában csak a *Külpolitika* című fejezet igazán új, ugyanis a másik két fejezet a korábbi program *Alapelvek* című fejezetében megfogalmazott elvek jelentős részét tartalmazza, köztük az RMDSZ autonómia-programjára vonatkozó kijelentések zömét. A korábbi *Oktatás-tudomány* című fejezet a *Művelődés* című fejezet egyik alfejezete lett *Reformmal az oktatásért* címmel. Jelentős módosuláson ment át a *Gazdaság* című fejezet, amely ebben a programban a *Gazdaságpolitika* címet viseli, és két nagyobb alfejezet alkotja: A. *Alapelvek és célok*; B. *Gazdaságpolitikai eszközök*. Szemben az 1995-ös pártprogrammal, amelyben a *Gazdaság* a legrövidebb fejezet volt, az 1996-os választási programban az RMDSZ átfogó gazdaságpolitikát fogalmazott meg, így lett a gazdaságra vonatkozó fejezet a program leterjedelmesebb része.

Az 1996-os választási program tehát az alábbi fejezeteket tartalmazza: *Alapelvek; Külpolitika; Gazdaságpolitika; Települési önkormányzatok; Szociálpolitika; Szabadság és jog; Emberi jogok; Egyházak; Művelődés; Ifjúság; Környezetvédelem*.

A programban 925 kvázi-mondatot azonosítottam és kódoltam. Az 1995-ös pártprogramhoz képest az 1996-os választási program meglepően sok semleges kijelentést tartalmaz, amelyeket a 000 kategóriába soroltam. A kódolt mondatok 13,72 %-a egyetlen kategóriába sem volt sorolható. Ezek a program szempontjából semlegesek vagy nem értelmezhetők, jelentős részük az addigi politikai helyzet tényszerű bemutatásával foglalkozik, vagy olyan állítást fogalmaz meg, amely nem értelmezhető politikai célként.

A korábbi programhoz hasonlóan az alábbi táblázatban ismertetem a fontosabb kategóriákat és az azokba kódolt kijelentések előfordulásának arányát:

3. sz. táblázat: Az 1996-os választási program kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)
1013a	5	0,54	301	40	4,32	000	127	13,72
6071	3	0,32	607	33	3,56	201	45	4,86
6073	15	1,62	1081	25	2,70	202	49	5,29
6074	8	0,86	3012	6	0,64	408	51	5,51
6075	28	3,02	3054	3	0,32	501	48	5,18
6076	11	1,18	4013	9	0,97	504	76	8,21
6077	17	1,83	6079	7	0,75			
6078	1	0,10	7052	8	0,86			
Összesen	88	9,51	Összesen	131	14,10			
A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 925								

Az 1996-os választási programban a kijelentéseknek már csak a 9,51%-a vonatkozik a romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdésekre (az első nyolc kategória a táblázatban), és az azt közvetetten érintő kérdések aránya is csak 14,10% (a táblázatban a második nyolc kategória). Ez összesen 23,61%.

A leggyakrabban előforduló kategóriák között ebben a programban sem találunk a fenti tizenhat kategória közül egyet sem. A leggyakrabban jelentkező kérdéskör a *jóléti állam kiterjesztésére* vonatkozik (8,21%), majd következik néhány kategória, amelyek külön-külön a program közel vagy alig több mint 5%-át teszik ki: általános *gazdasági célok* (5,51%), *demokrácia* (5,29%), *környezetvédelem* (5,18%), *szabadság és emberi jogok* (4,86%). Az egyetlen kategória a táblázatban szereplő első tizenhat kategóriából, amelynek a relatív gyakorisága meghaladja a 4%-ot a *decentralizáció*, ebbe a kvázi-mondatok 4,32%-a került besorolásra.

Az autonómiával kapcsolatos kijelentések gyakorisága – amelyeket az *Autonómiaformák*, illetve a *Kulturális autonómia* kategóriákba kódolt kvázi-mondatok előfordulási arányával mértem – az 1996-os választási program esetében 2,15%, ami arra enged következtetni, hogy a választásokon az RMDSZ gyakorlatilag – legalábbis a program szintjén – nem vállalta fel, vagy igen kis mértékben vállalta fel a romániai magyar közösség különböző autonóm szerveződéseinek a képviselőit.

c. *Az 1997-es RMDSZ kormánykoalíciós cselekvési prioritások*, vagy teljes címén *Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai* c. dokumentumot 1997. október 3–4-én fogadta el az RMDSZ V. kongresszusa. Annyiban különbözik az 1995-ös pártprogramtól és az 1996-os választási programtól, hogy felsorolásszerűen fogalmazza meg az RMDSZ célkitűzéseit a kormánykoalíciós időszakra, hiányzik az összekötő szöveg, illetve hiányoznak az aktuális politikai helyzetre vonatkozó tényszerű megállapítások. Emiatt nem meglepő, hogy egyetlen kvázi-mondat sem került a *Semleges kijelentések* (000) kategóriába, mindegyik mondat értelmezhető a 121 kategória, illetve alkategória részeként. A dokumentum lényegesen rövidebb, mint a pártprogram vagy a választási program, összesen 127 kvázi-mondatot tartalmaz. Szerkezetileg az alábbi tizenkét fejezetre tagolódik: *Kormányzati működés; Külpolitika; Gazdaság; Munkaerő-gazdálkodás; Szociális védelem; Egészségügy; Önkormányzatok; Kisebbségpolitika; Oktatás; Kultúra; Egyházak és Ifjúságpolitika.*

Az egyes kategóriák relatív gyakoriságát az alábbi táblázatban tekinthetjük meg:

4. sz. táblázat: Az 1997-es kormánykoalíciós cselekvési prioritások kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)
1013a	1	0,78	301	13	10,23	000	0	0
6071	0	0	607	0	0	402	12	9,44
6073	2	1,57	1081	7	5,51	408	6	4,72
6074	6	4,27	3012	3	2,36	411	6	4,72
6075	5	3,93	3054	0	0	504	5	3,93
6076	2	1,57	4013	3	2,36	4011	6	4,72
6077	0	0	6079	0	0	5042	8	6,29
6078	3	2,36	7052	2	1,62			
Összesen	19	14,48	Összesen	28	22,04			
A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 127								

Hasonlóképpen a korábban már ismertetett két programhoz, ennél a dokumentumnál is elsősorban a magyarság-orientált kérdések előfordulási arányára figyelek: a táblázat mutatja, hogy ezek a kijelentések a program 14,48%-át jelentik. A romániai magyarságot csak közvetetten érintő kérdéskörökbe a kvázi-mondatoknak 22,04%-át soroltam. Ez összesen a kvázi-mondatok 36,52%-át teszi ki.

A két korábbi programtól kissé eltérően a leggyakrabban előforduló kategóriák között kettőt is találunk azok közül, amelyeket a romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdéseknek neveztem: a *decentralizáció* kategóriába tartozónak ítélték a legtöbb kijelentést (10,23%), illetve a *nemzetközi egyezményekre, dokumentumokra* vonatkozó kategóriába tartozónak a kijelentések 5,51%-át. Ezen kívül a következő kategóriákba sorolt kvázi-mondatok fordulnak elő nagyobb gyakorisággal a dokumentum szövegében: *gazdasági ösztönzők* (9,41%), *egészségügy* (6,29%), általános *gazdasági célok* (4,72%), *technológia és infrastruktúra* (4,72%), valamint *privatizáció* (4,72%).

Teljesen hiányoznak az RMDSZ kormánykoalíciós cselekvési prioritásai közül az autonómára vonatkozó kérdések: a dokumentumban kódolt kijelentések közül egyetlenegy sem került az *Autonómiaformák* vagy a *Kulturális autonómia* kategóriákba.

III.2.3. A programok összehasonlítása a kódolási eredmények alapján

Ebben a pontban összehasonlítom a fent ismertetett három dokumentumot, az RMDSZ 1995-ös pártprogramját, az 1996-os választási programot és az 1997-es kormánykoalíciós cselekvési prioritásokat.

A 2–4. táblázatokban szereplő adatok összesítése mellett azt is megvizsgálom, hogy a kódolási kézikönyv által ismertetett hét nagyobb témakör – *Külkapcsolatok; Szabadság és demokrácia; Politikai rendszer; Gazdaság; Jólét és életszínvonal; Társadalmi szerkezet; Társadalmi csoportok* – mindegyike milyen gyakorisággal szerepel az egyes programdokumentumokban.

A könnyebb áttekinthetőség érdekében az adatokat táblázatban szemléltetem:

5. sz. táblázat: A három dokumentum kódolási eredményeinek összesítése

	1995-ös pártprogram	1996-os választási program	1997-es koalíciós cselekvési prioritások
A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések	24,55%	9,51%	14,48%
A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések:	18,86%	14,10%	22,04%
A fentiek összege	43,41%	23,61%	36,52%
Az egyes témakörök relatív gyakorisága (a kódolási rendszer hét nagy témaköre szerint):			
1. Külkapcsolatok	9,43%	8,64%	11,02%
2. Szabadság és demokrácia	10,41%	12,86%	0%
3. Politikai rendszer	7,46%	6,91%	15,74%
4. Gazdaság	4,71%	15,56%	34,64%
5. Jólét és életszínvonal	25,73%	20,70%	18,89%

6. Társadalmi szerkezet	32,02%	15,67%	14,17%
7. Társadalmi csoportok	7,85%	5,72%	5,51%

Az táblázatban összesített adatok alapján az első megállapításom, hogy a romániai magyar társadalmat közvetlenül vagy közvetetten érintő kérdések legnagyobb számban az 1995-ös RMDSZ pártprogramban jelentkeznek. A pártprogramban kódolt kvázi-mondatok 43,41%-a vonatkozik ezekre a kérdésekre. A választási program esetében ez egy jelentős visszaesést mutat, abban már csak a kijelentések 23,61%-a vonatkozik ugyanezekre a kérdésekre. Ez a változás legjobban a hét nagy témakör szerinti összehasonlítás által érhető tetten; láthatjuk, hogy két témakörben mutatkozik jelentős eltérés az 1995-ös pártprogram és az 1996-os választási program között: a gazdaság témakörben egy több mint 10%-os gyakoriság-növekedés, a társadalmi szerkezet témakörben egy több mint 15%-os gyakoriság-csökkenés tapasztalható a választási program szövegében. Tekintettel arra, hogy a nyolc magyarság-orientált kategória közül hét a társadalmi szerkezet témakörben található, ez egyértelműen arra enged következtetni, hogy az 1996-os választásokon az RMDSZ nem vállalta fel az 1995-ös pártprogramban megfogalmazott, a romániai magyar társadalomra vonatkozó elvek tekintélyes részét. Ez nem csupán a programok összkijelentéseihez képest viszonyított gyakoriság esetében jelent csökkenést, hanem számbelileg is: míg az 1995-ös programban 125 kvázi-mondat vonatkozott magyarság-orientált kérdésekre, az 1996-os választási programban 88. Még jobban szűkítve a kört és két kategóriát kiragadva a nyolcból, nevezetesen az *Autonómiaformák* és a *Kulturális autonómia* nevű kategóriákat – vagyis azokat, amelyekbe az RMDSZ autonómia-politikáját elvek szintjén megfogalmazó kijelentéseket soroltam – az 1996-os választási programban 1,76%-os csökkenés érhető tetten az 1995-ös pártprogramhoz képest.

Az RMDSZ tehát az 1996-os őszi országos választásokra olyan programot fogalmazott meg, amelyben nagyobb szerepet kaptak a romániai társadalom egészére vonatkozó célkitűzések – ezeken belül is kiemelt szerep jutott a gazdasági kérdéseknek –, és háttérbe szorult azon elvek képviselője, amelyek úgymond a román többség és a román pártok érzékenységét negatívan érintik. Ezek „természetesen” a romániai magyarság specifikus követeléseit megfogalmazó kijelentések.

Továbbá a vizsgálódásban, az 1997-ben – közel egyéves kormányzati tapasztalat után – megfogalmazott kormánykoalíciós cselekvési prioritások látszólag előrelépést jelentenek az 1996-os választási programhoz képest a romániai magyarságot érintő kérdések tekintetében, bár ez nem mondható el az 1995-ös pártprogrammal való összehasonlítás esetén. A táblázatban szereplő adatokból az olvasható ki, hogy az 1997-es dokumentumban a magyarság-orientált kategóriákban közel 5%-kal magasabb értékek szerepelnek a kijelentések relatív gyakoriságát illetően, mint az 1996-os dokumentumban, továbbá a romániai magyar társadalmat közvetlenül vagy közvetetten érintő kérdéseket összesítő tizenhat kategória tekintetében ez a növekedés közel 13%. Ennek a látszólagos változásnak azonban olyan magyarázatai is vannak, amelyek nem feltétlenül támasztják alá azt, hogy a pozitív irányú változás tartalmilag is megmutatkozna.

Az első torzító hatás annak tulajdonítható, hogy az 1996-os választási programban a kijelentések 13,72%-a semleges kijelentés, amelyek jelentősen megnövelik a kódolandó kvázi-mondatok számát, így ezáltal csökken a más kategóriákba kódolt mondatok relatív gyakorisága. Ezzel szemben az 1997-es dokumentum egyetlen semleges kijelentésnek kódolt kvázi-mondatot sem tartalmaz. Ha az 1996-os választási program esetében eltekintünk a 000 kategóriába kódolt kijelentésektől, akkor a magyarságot közvetlenül vagy közvetetten érintő kategóriák relatív gyakorisága közel 3%-kal lenne magasabb. Mivel a gyakoriságnövekedés így is több mint 10% marad, ezért úgy gondolom, más magyarázatokra is szükség van.

Egy másik magyarázatra mutathatunk rá, ha összehasonlítjuk a 3. és a 4. táblázat adatait: láthatjuk, hogy a *decentralizáció* (301), a *nemzetközi egyezmények* (1081) és a *külső kisebbségek* (7052) kategóriák esetében tapasztalható a relatív gyakoriság növekedésének közel 10%-a. Tehát voltaképpen az 1997-es dokumentum esetében a növekedés olyan kategóriákban mutatkozik, amelyek közvetetten érintik a romániai magyarságot. A sajátosan magyarság-orientált kategóriák tekintetében csak a *magyar nyelvű oktatás* (6074) esetében jelentkezik jelentősebb eltérés az 1996-os választási program és az 1997-es kormánykoalíciós prioritások között: ez utóbbiban az illető kategóriába sorolt kijelentések relatív gyakorisága közel 3,5%-kal nagyobb. Azonban a következő érv ismertetésében rámutatok arra, hogy ennek a különbségnek tulajdonképpen nincs jelentősége, sőt, az abszolút számok tekintetében és főként tartalmi szempontból éppen fordított irányú különbség tapasztalható.

A harmadik, és talán a legmeggyőzőbb érvet akkor kapjuk, ha tartalmi szempontból összehasonlítjuk a két dokumentum azon részeit, amelyek a magyarság-orientált kijelentéseket tartalmazzák. A *magyar nyelvű kultúra és művelődés* kategóriában elég azt megnézni, hogy a kormánykoalíciós prioritások csupán 2 kijelentést tartalmaznak erre vonatkozóan, szemben az 1996-os választási program 15 kijelentésével. Ez megközelítőleg azonos relatív gyakoriságot jelent az összkijelentések számához viszonyítva mindkét dokumentum esetében. Mégis a kormánykoalíciós prioritások között csupán a Nemzetiségi Kulturális Statútum kidolgozásának a kezdeményezése fogalmazódik meg.⁸⁷ Ezt tartalmazza az 1996-os választási program is, ugyanakkor emellett még számos más megfogalmazást is a romániai magyarság kulturális igényeivel kapcsolatosan: a romániai magyarság kulturális intézményeinek létrehozásával és finanszírozásával kapcsolatos jogok, magyar nyelvű tömegtájékoztatási intézmények és kulturális kiadványok támogatása, magyar műemlékek védelme, a magyar szakemberek méltányos képviselése a kulturális intézményekben. Egyértelmű tehát, hogy a számadatokkal ellentétben a választási program kulturális szinten megfogalmazott elvei tartalmasabbak a romániai magyarság szemszögéből nézve, mint a koalíciós prioritásoké.

A *kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás* kategóriában ugyanez tapasztalható. A relatív gyakoriságok tekintetében nincs lényeges eltérés, azonban a tartalmi eltérés jelentős. A kormánykoalíciós prioritások között csupán két jelentős kérdés jelenik meg: a Kisebbségvédelmi Kerettörvény elfogadása, illetve az erőszakos beolvasztás és a magyarok által többségben lakott övezetek etnodemográfiai összetétele megváltoztatásának a megakadályozása. Az 1996-os választási programban, amellett, hogy mindkét kérdés megjelenik, még más kérdések is megfogalmazódnak: a romániai magyarság identitásának védelme, a romániai magyarság méltányos képviselése a közigazgatási hivatalokban, kisebbségi nyelvek védelme és nyelvhasználat joga az élet minden területén, magyar nyelvű feliratokhoz való jog, a nemzeti jelképek használatának joga. Itt szükséges megjegyezni, hogy a Kisebbségvédelmi Hivatal élén Tokay György, majd Eckstein Kovács Péter személyében RMDSZ-es miniszter állt, a fenti kérdések pedig e tárca hatáskörébe tartoztak (volna).

A *kisebbségi egyházak és vallásfelekezetek* kategóriában szintén nem mutatkozik jelentős eltérés a relatív gyakoriság tekintetében a két dokumentum között. Míg azonban a kormánykoalíciós cselekvési prioritások csupán az egyházügyi törvény elfogadását és az egyházi oktatási intézmények létesítésének jogát szorgalmazzák, addig az 1996-os választási program ezek mellett más területekre is kitér: az egyházak autonómiájának biztosítása, a megszüntetett egyházi intézmények helyreállítása, a szerzetesrendek létesítésének engedélyezése.

A *magyar nyelvű oktatás* kategóriában jelentkezik lényegesebb eltérés a két dokumentum között – amint azt már korábban is említettem – az ide sorolt kvázi-mondatok

⁸⁷ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

relatív gyakoriságát illetően. Tartalmilag a koalíciós prioritásokban megfogalmazott hat, magyar oktatásra vonatkozó kijelentés az alábbi kérdéseket tárgyalja: a minden szükséges szakirányt magában foglaló oktatási intézményrendszer kiépítése, a nyelvi korlátozások megszüntetése az oktatásban, az anyanyelvű felsőoktatási hálózat kiszélesítése, külön megjegyzéssel a kolozsvári központú önálló magyar tudományegyetem visszaállítására, a partiumi és székelyföldi egyetemek létrehozására vonatkozóan.⁸⁸ Az 1996-os választási program tartalmaz egy olyan kijelentést, amely véleményem szerint értékeesebb – a romániai magyar oktatás kérdéskörében talán a legfontosabb kérdés, lévén, hogy az oktatás minden szintjére vonatkozik, nemcsak annak egy bizonyos területére – és nincs megfogalmazva a '97-es dokumentumban: „A magyar kisebbség esetében szükségesnek tartjuk az *önálló anyanyelvű oktatási rendszer megvalósítását az óvodától az egyetemig* (kiemelés tőlem), beleértve a szakoktatás, a felsőoktatás, valamint a posztgraduális képzés minden területét”⁸⁹. Emellett tartalmaz más kijelentéseket is, amelyek a magyar nyelvnek az oktatásban, a felvételi és záróvizsgákon való használatának engedélyezését szorgalmazzák, illetve a magyar nyelvű oktatási intézmények támogatását.

A tartalmi összehasonlításból kitűnik, hogy a számadatok ellenére az 1997-ben elfogadott kormánykoalíciós cselekvési prioritásokban az RMDSZ kevesebb magyarság-orientált elvnek a képviselőjét vállalta fel, mint az 1996-os választási program. Továbbá fontos megjegyezni, hogy a felvállalt magyarság-orientált kérdések közül teljes mértékben hiányoznak azok a kijelentések, amelyek a romániai magyarság autonómia-követeléseit jelentik meg.

Az alábbiakban kiterjesztem a vizsgálódást az 1996–2000 közötti időszak kormányprogramjaira is.⁹⁰ Elsőként az 1996-os parlamenti választások után a Victor Ciorbea miniszterelnök vezetésével megalakult kormány programját vizsgálom meg. Egyrészt terjedelmi okokból, másrészt mivel nem képezik az általam megcélzott elemzés közvetlen tárgyát, a kormányprogramok esetében csupán azokat a kijelentéseket kódoltam, amelyek a kisebbségek védelmével vagy jogaival kapcsolatosak. A Ciorbea-kormány programjában⁹¹ összesen 17 olyan kvázi-mondatot azonosítottam, amely valamilyen formában a nemzeti kisebbségekre vonatkozott. Ezek közül a legnagyobb számban a *kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás* (6075) kategóriába soroltam kijelentéseket, szám szerint 5-öt. Ezek a kijelentések a nemzeti kisebbségek identitásának védelmére, az asszimiláció korlátozására és a nemzeti kisebbségek által lakott régiók etnikai összetételének megváltoztatására irányuló kísérletek megakadályozására vonatkoznak. Két-két kijelentés került a *magyar nyelvű oktatás* és a *kisebbségi egyházak és vallásfelekezetek* kategóriákba. Az oktatással kapcsolatos kijelentések az anyanyelvű szak- és műszaki oktatásit korlátozó szabályozások törlésére, illetve a középiskolai oktatás nyelvén történő felsőoktatási felvételi vizsgához való jog visszaállítására vonatkoznak. Az egyházakkal kapcsolatos kijelentések a felekezeti törvény elfogadásával vannak összefüggésben. A többi mondat a kisebbségeket érintő általános kijelentés. Elmondható tehát, hogy a Ciorbea-kormány programja alig

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ *Együtt sikerülni fog*. Az RMDSZ választási programja, 1996.

⁹⁰ Mivel a teljes kormányprogramok kódolására időhiány miatt nem kerülhetett sor, összehasonlítási alapként azt tekintem, hogy milyen terjedelemben jelentek meg ezek a programok a Hivatalos Közlönyben, és az oldalszámhoz viszonyítva mekkora a magyarság-orientált kvázi-mondatok száma. Tekintettel arra, hogy a Ciorbea-kormányprogram, a Vasile-, az Is=rescu- és a N=stase-kormányok programjaitól eltérően más formátumban jelent meg a Hivatalos Közlönyben, az összehasonlításnál figyelembe veszem azt is, hogy az Románia Törvényhozása (Legisla]ia Rom`niei) című jogszabálygyűjteményben miként jelentek meg a kormányprogramok. Ez utóbbiakban az egyes programok ugyanazon formátumban jelentek meg, mivel azonban nem sikerült megszerezni a 2000. 4. számot, amely a N=stase-kormány programját tartalmazza, nem használhatom mind a négy program esetében összehasonlítási alapként őket.

⁹¹ Program de guvernare 1997–2000.

tartalmaz olyan kijelentést, amely az RMDSZ programokban magyarság-orientált kérdésként jelenik meg.⁹²

A Vasile-kormány 1998 áprilisában váltotta fel a Ciorbea-kormányt. A Vasile-kormány programja⁹³ valamivel több kisebbségekre vonatkozó kijelentést tartalmaz, azonban ezek száma sem jelentős. 30 kvázi-mondatot kódoltam, amelyek valamilyen formában a kisebbségekre – és ezen belül a romániai magyarságra – vonatkoztak. A legnagyobb számban itt is a *kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás* (6075) kategóriába sorolt mondatok vannak, éspedig 6 mondat. Egy részük már a Ciorbea-kormány programjában is megfogalmazódott: a nemzeti kisebbségek identitásának védelme és az etnikai arányok megváltoztatásának a megakadályozása. Ezen kívül megfogalmazzák a nemzeti kisebbségek védelméről szóló törvény elfogadásának szükségességét, illetve az 1997-ben elfogadott 22-es sürgősségi kormányrendeletnek megfelelően a többnyelvű helységnévtáblák engedélyezését és a kisebbségek anyanyelv-használati jogát a helyi közigazgatásban. Négy kvázi-mondat került kódolásra a *külső kisebbségek* (7052) kategóriában, ezek általános kijelentéseket fogalmaznak meg a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatban. A *magyar nyelvű oktatás* kategóriába ugyancsak négy mondatot soroltam. Mind a négy a kisebbségek nyelvén történő oktatás biztosítására és a korlátozások felszámolására vonatkozik. Szintén négy mondatot kódoltam a romániai magyarságot közvetlenül érintő, a magántulajdon visszaszolgáltatására vonatkozó kategóriába. A Vasile-kormány programjának többi kérdése, hasonlóképpen az előző kormányprogramhoz, a kisebbségeket általánosan érintő kijelentéseket fogalmaz meg. Végszóként itt is az állapítható meg, hogy jöllehet több kijelentés vonatkozik szám szerint a kisebbségekre, mint a Ciorbea-kormány programjában, az RMDSZ programokban jelentkező magyarság-orientált kérdések száma igen csekély.⁹⁴

A Vasile-kormányt 1999 decemberében váltotta fel a Mugur Is=rescu vezette kormány, amely tulajdonképpen csak tizenegy hónapig állt az ország élén. Az Is=rescu-kormány programját⁹⁵ átolvasva azt tapasztalhatjuk, hogy egyetlen olyan kijelentést sem tartalmaz, ami a kisebbségekre vonatkozna. A kódolás során egyetlen kijelentést sem tudtam az általam kiemelkedő fontossággal kezelt kategóriák valamelyikébe sorolni. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a kormány a 2000-es választásokig hátralevő időre az ország gazdasági és szociális problémáinak a megoldására, illetve az euroatlanti csatlakozásra vonatkozó célkitűzéseket fogalmazott meg – ami, az ország akkori helyzetét figyelembe véve egyáltalán nem meglepő –, és nem tartotta prioritásnak a kisebbségek kérdésével foglalkozni. A gazdasági, szociális és euroatlanti integrációs célkitűzések teszik ki a program legnagyobb részét, és még a romániai társadalomra vonatkozóan is csak igen kis mértékben vannak jelen vagy teljesen hiányoznak azok a kijelentések, amelyek a kultúrával, az oktatással, az egyházakkal kapcsolatos célkitűzéseket fogalmaznának meg.⁹⁶

III.2.4. Részleges következtetések

Ebben a pontban megfogalmazom a fenti összehasonlítás során levonható előzetes következtetéseimet. Az összehasonlítást mind az adatok szempontjából, mind tartalmi

⁹² A Ciorbea-kormány programja a Hivatalos Közlönyben 98 oldal terjedelemben jelent meg; a Románia Törvényhozása című gyűjtemény 1996/4. számában pedig 88 oldal terjedelemben. Ez azt jelenti, hogy a magyarság-orientált kvázi-mondatok száma 0,17 mondat, illetve 0,19 mondat oldalanként.

⁹³ Program de guvernare 1998–2000.

⁹⁴ A Vasile-kormány programja a Hivatalos Közlönyben 17,5 oldal terjedelmű, a Románia Törvényhozása című gyűjtemény 1998. 2. számában pedig 43,5 oldal. Ez oldalanként 1,71, illetve 0,68 kvázi-mondatot jelent. Az azonos formátumú szövegeket összehasonlítva, ez azt jelenti, hogy közel négyszeresét tartalmazza a Ciorbea-kormány programjában található kijelentéseknek.

⁹⁵ Program de guvernare.

⁹⁶ Az Is=rescu-kormány programja a Hivatalos Közlönyben 10,5 oldal terjedelmű, a Románia Törvényhozása című gyűjtemény 1999. 4. számában pedig 22 oldal terjedelmű.

szempontból elvégezve, arra a megállapításra jutottam, hogy az általam magyarság-orientáltnak nevezett – azaz a romániai magyar társadalmat közvetlenül érintő – kérdések – külön, de akár kiegészítve a romániai magyarságra közvetetten befolyással levő kérdésekkel is – legnagyobb számban és a leghatározottabb hangnemben az 1995-ös pártprogramban képviseltetnek. Ezt követi az 1996-os választási program, majd az 1997-es kormánykoalíciós prioritások. A kormányprogramokban pedig ezeknek a kérdéseknek a jelenléte majdnem elhanyagolható, vagy teljes mértékben hiányzik.

A fentiek alapján két következtetés vonható le. Az egyik az, hogy az RMDSZ, ahogy a politikai folyamatok során magasabb szintre jutott, a romániai magyar társadalom sajátos igényeire vonatkozó elveinek és célkitűzéseinek megfogalmazását és képviselését egyre inkább háttérbe szorította. Az 1995-ös pártprogram a politikai folyamatoknak azt a szintjét jelentette meg, amikor az RMDSZ mint párt részt vett a román politikai életben. Az 1996-os választási program egy fokkal magasabb szinten jelentkezett, az országos választásokon való részvétel szintjén. A még magasabb szinten történő politizálás kifejeződése az 1997-es kormánykoalíciós cselekvési prioritásokat tartalmazó című dokumentum, hiszen azt az RMDSZ már a kormánykoalíció tagjaként fogalmazta meg. Tapasztalható egy szűkülés a fent említett elvek szintjén az 1995-ös pártprogramtól az 1996-os választási programig, majd ez utóbbtól az 1997-es kormánykoalíciós cselekvési prioritásokig.

A másik következtetés az, hogy jóllehet az RMDSZ a kormánykoalíció tagja volt, politikai súlya miatt egyik kormánnyal szemben sem sikerült elérnie azt, hogy programjából a romániai magyar társadalomra vonatkozó legfontosabb elvek bekerüljenek az kormányprogramba. Ez azt jelenti, hogy az RMDSZ nem volt képes a kormányban érvényesíteni – legalábbis a kormányprogramok megalkotásának szintjén – annak a közösségnek a sajátos érdekeit, amelynek képviselésére vállalkozott, és amely a választásokon a neki szavazott bizalom alapján saját érdekeinek képviselésével megbízta.

A fenti két következtetés alapján azt mondhatom, hogy az 1996–2000 közötti időszak esetében sikerült igazolni az általam a dolgozat bevezetőjében megfogalmazott hipotézist, mely szerint az RMDSZ az 1996-os választásokon való részvétel, majd konkrétan a kormánykoalíciós szerepvállalás miatt kénytelen volt olyan elvekről lemondani, illetve ezek képviselését háttérbe szorítani, amelyek megvalósulása alapvető fontossággal bírna a romániai magyarság megmaradásában és az önálló romániai magyar társadalom intézményes kialakulásában. Vagyis a választásokon való részvétel a választási program által, a kormányban való részvétel a kormánykoalíciós cselekvési prioritások, illetve a kormányprogramok által olyan irányban módosították az RMDSZ pártprogramjaiban megfogalmazott elveket, amely hátrányos lehet a romániai magyarság számára azáltal, hogy nem vállalja fel, vagy csak kis mértékben vállalja fel sajátos szükségleteinek a képviselését, ez úton is csökkentve azok megvalósulásának esélyeit.

III.3. A kormányzati szereplés kiértékelése: az RMDSZ által a kormányban és a törvényhozásban elért eredmények

Ebben az alfejezetben az RMDSZ 1996–2000 közötti közpolitikai sikerességét szeretném megvizsgálni a programjaiban megfogalmazott célkitűzések megvalósításának szemszögéből. Jóllehet az RMDSZ politikai eredményeit több más szempont szerint is lehetne vizsgálni, céloim csak a Szövetség közpolitikai sikerességének értékelése.

Az elemzés során használt módszer lényegében egyszerű: összehasonlítom az RMDSZ által megfogalmazott célkitűzéseket azokkal az eredményekkel, amelyeket a Szövetségnek sikerült elérnie a kormánykoalíciós szereplés során. Az elemzést megnehezíti az a tény, hogy az RMDSZ által megfogalmazott célok jelentős részének a megvalósulása nem az RMDSZ-en múlt, szükség lett volna a koalíciós partnerek támogatására is ezek megvalósításához. Még

egy megjegyzést szükségesnek tartok: elsősorban – az elemzésem eddigi részeihez hűen – azoknak a célkitűzéseknek a megvalósításának vizsgálatára fordítom a nagyobb figyelmet, amelyek a romániai magyar társadalom sajátos kérdéseire vonatkoznak.

A kormányzati szereplés értékelését a már elvégzett programelemzés eredményeire alapozom, ennek figyelembevételével az RMDSZ kormányzati céljait megfogalmazó dokumentumból, a kormánykoalíciós cselekvési prioritásokból kiindulva végzem el. Ez azzal indokolható, hogy ez a dokumentum jelenti az RMDSZ-nek a legmagasabb politikai szinten – a kormányban – folytatott politikájának a programdokumentumát. Továbbá tekintettel arra, hogy az RMDSZ-nek a kormánykoalíció legkisebb és legjelentéktelenebb (végső soron főlős) tagjaként eleve kevesebb esélye volt olyan elvek gyakorlatba ültetésére, amelyek a romániai magyarságra vonatkoznak, és emiatt nem feltétlenül élvezték a koalíciós partnerek támogatását, úgy gondolom, indokoltabb ezt a dokumentumot tekinteni alapul, mivel a benne megfogalmazott célkitűzések megvalósítására – lévén, hogy kevésbé voltak magyarság-orientáltak, mint az 1995-ös pártprogram vagy az 1996-os választási program célkitűzései – nagyobb esélye volt a Szövetségnek, mint a korábbi dokumentumaiban megfogalmazott célkitűzéseknek. Természetesen, amennyiben az RMDSZ-nek sikerült megvalósítana olyan magyarság-orientált célkitűzéseket, amelyek nem voltak belefoglalva az 1997-es kormánykoalíciós cselekvési prioritások közé, azokat külön megemlítem.

Az elemzés másik alapidokumentuma az RMDSZ által kiadott *Mérlegen* című kiadvány, amely a Szövetség hivatalos értékelése az 1996–2000 közötti kormánykoalíciós szerepléséről. Az elemzés során az RMDSZ kormánykoalíciós cselekvési prioritásait tartalmazó dokumentum fejezetei szerint követem nyomon az egyes közpolitikai célkitűzések megvalósulását, az egyes fejezeteken belül különválasztom azokat az elveket, amelyeket magyarság-orientáltak vagy a magyarságra közvetlenül vonatkozóknak tekintetem azoktól, amelyek az egész romániai társadalmat érintik, anélkül, hogy különösebb prioritással bírnának a romániai magyarság számára. Továbbá kiemelt figyelmet fordítok azoknak a területeknek a vizsgálatára, amelyekben az RMDSZ miniszteri pozíciót birtokolt: 1996–1998 között a Turisztikai Minisztérium, 1998–2000 között az Egészségügyi Minisztérium, s végig 1996–2000 között a Kisebbségvédelmi Hivatal. Meg kell azonban jegyezni: az elvek egy része olyan jellegű vagy megfogalmazású, hogy megvalósulásuk nehezen követhető nyomon, nehezen mérhető, illetve nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy az illető elv megvalósult vagy sem. Ezekben az esetekben az elemzésen természetesen szubjektív hangvételt is kaphat, azonban fontos tudni, hogy nem célozom sem eltúlozni az RMDSZ által elért eredményeket, sem lebecsülni azok jelentőségét.

A dokumentum első fejezete a *Kormányzati működés* címet viseli. Az ebben megfogalmazott célkitűzések általános kormánypolitikai vonatkozással bírnak: a kormányzati feladatok újratervezése és a kormányzati szervek hatékony reformja, az államhatalmi szervek közötti információáramoltatás, döntéshozatali mechanizmusok és eljárások újratervezése, a pártpolitika és a kormányzati tevékenység összehangolásának szorgalmazása.⁹⁷ Úgy gondolom, hogy nem szükséges ezek megvalósulását elemezni, ugyanis egyrészt elég nehéz ezt megtenni, másrészt nem nevezhetők az RMDSZ közpolitikai jellegű célkitűzéseinek. Ugyanakkor szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a kormánykoalíciós partnerek közötti együttműködést és a kétszeri kormányváltást is figyelembe véve, ez a fejezet nem tartozik a legsikeresebbek közé.

A második témakör a *Külpolitika*. Ebben a fejezetben megfogalmazottak a Románia által ratifikált kisebbségvédelmi egyezmények alkalmazására – illetve az aláírt alapszerződések alkalmazására –, valamint a Románia és Magyarország közötti

⁹⁷ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

együttműködés kibővítésére vonatkoznak.⁹⁸ Mindkettő olyan célkitűzés, amelynek a teljesítése nehezen mérhető. Nem mondható el sem az, hogy Románia betartja az összes általa ratifikált kisebbségvédelmi szerződés előírásait, sem az, hogy a Románia és Magyarország közötti kapcsolatok gondtalanná váltak, azonban történtek előrelépések, születtek eredmények mindkét területen. A konkrétan mérhető célkitűzések közé tartozott a mielőbbi NATO-felvétel, illetve az EU-vízumkényszer eltörlése. Ezek közül egyiket sem sikerült megvalósítani. Elkezdődtek azonban az európai integrációs tárgyalások.

A következő témakör a *gazdaság*. Szükséges megjegyezni, hogy ez a fejezet a dokumentum leghosszabb része, továbbá ebben a fejezetben nem található egyetlen a romániai magyarságra vonatkozó kijelentés sem, azaz a fejezet általánosan a romániai társadalom egészére vonatkozik. Ez az a fejezet, amelyre vonatkozóan a kormányprogramokban is a legtöbb célkitűzés van megfogalmazva. Röviden áttekintem, hogy melyek azok az RMDSZ által is megfogalmazott célkitűzések, amelyeket sikerült megvalósítani, azonban nem tartom fontosnak sok figyelmet fordítani ezekre a kérdésekre, ugyanis az RMDSZ-nek nem volt akkora súlya a kormányban, hogy lényegesen képes lett volna befolyásolni az általános gazdasági kérdések alakulását. Az alábbi területeken születtek eredmények:⁹⁹

- ipari parkok létrehozása (a Román Fejlesztési Ügynökség elkészítette, a parlament pedig elfogadta az ipari parkok törvényét, és ezáltal elindultak az első lépések ezen a területen);

- kidolgozták a kis- és középvállalkozások támogatási rendszerét (1998-ban létrehozták a Kis- és Középvállalatok Országos Ügynökségét, amely eredményeket ért el ezen a területen, a kis- és középvállalatok meghatározására vonatkozó jogszabály módosításától a kedvezményes hitellehetőségek rendszerének kidolgozásáig);

- bevezették a személyi jövedelemadót;

- elindult a privatizációs folyamat felgyorsítása, hiszen 1999-ben kidolgoztak egy új privatizációs törvényt;

- a falusi települések ivóvíz- és csatornahálózatának megvalósítása érdekében 1997-ben beindult a *Falufejlesztési program*.

Természetesen ezeket nem lehet megvalósított RMDSZ célkitűzéseknek tekinteni, de létrejöttükhöz a Szövetség is hozzájárult. Fontosnak tartom továbbá azt megvizsgálni, hogy az RMDSZ-nek milyen eredményeket sikerült felmutatni a turisztika területén, ahol 1996–1998 között Birtalan Ákos révén birtokolta a miniszteri tárcát. Az 1997-es kormánykoalíciós prioritások között az RMDSZ kevés turisztikával kapcsolatos célkitűzést fogalmazott meg: „a turizmus kiemelt ágazatként való kezelése, turizmusfejlesztési alap létrehozása, helyi, regionális és országos fejlesztési programok kidolgozása az önkormányzatok bevonásával”¹⁰⁰. Legfontosabb eredmény a tárca szerkezeti és működési szempontból való átszervezése volt, ami az addig teljesen központosított intézmény decentralizálását jelentette. A minisztériumon belül létrehoztak két hivatalt, amelyeknek megyei kirendeltségeiben sikerült érvényesíteni a magyar szakmai képviselőket is. A minisztérium az alábbi eredményeket könyvelheti el: a magántulajdonú ingatlanok eladásának megfékezése, ezáltal is esélyt biztosítva arra, hogy ezek visszakerülhessenek volt tulajdonosaikhoz, a turisztikai szolgáltatások árainak szabaddá tétele, a turisztikai alap elfogadtatása 1998 januárjában (ami a költségvetési alaphoz viszonyítva több tízszeres forrásnövekedést jelentett), a turisztikai ágazat privatizációjának kidolgozása és a kormány általi elfogadása, az ágazat középtávú fejlesztési stratégiájának kidolgozása, a román–magyar turisztikai kapcsolatok felélesztése a két ország közötti

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ Forrás: *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996–2000*. 22–39.

¹⁰⁰ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

egyezmény aláírása révén 1997 őszén, a faluturizmus támogatására vonatkozó kormányrendelet elfogadása és más kisebb eredmények.¹⁰¹ Ezek az eredmények természetesen csak elindították az ágazat fejlődését Romániában, arról nem beszélhetünk, hogy két év alatt az RMDSZ-nek sikerült megoldani a turizmusban addig jelentkező problémákat.

A cselekvési prioritások következő fejezete a *munkaerő-gazdálkodás*. Az RMDSZ ebben a fejezetben megfogalmaz néhány általános jellegű célkitűzést, illetve egy-két konkrét célkitűzést. A konkrét célkitűzések közül megvalósult az Országos Foglalkoztatási és Munkaerőképzési Ügynökség¹⁰² létrehozása, amelynek a feladata a munkaerőpiac egyensúlyban tartása aktív és passzív foglalkoztatási intézkedések révén.¹⁰³

A következő fejezet a *szociális védelem*. Ezen a területen sikerült megvalósítani a következőket: létrejött az Országos Lakásügynökség, beindultak a lakásépítések és a hitelnyújtási rendszer. 1999-ben beindult egy szociális lakásprogram, amelynek keretén belül több száz lakást adtak át, több ezer lakás építése pedig folyamatban van. A nyugdíjas korosztály támogatásának területén létrehozták az Országos Nyugdíjpénztárt, amelynek feladata a nyugdíjalap kezelése, illetve az új nyugdíjtörvény alkalmazása volt.¹⁰⁴

Külön fejezetként jelentkezik a cselekvési prioritások között az *egészségügy*. Tekintettel arra, hogy az RMDSZ 1998–2000 között birtokolta ezt a tárcát, előbb Bárányi Ferenc, majd Hajdú Gábor miniszterek révén, igyekszem ezt a területet egy kissé jobban áttekinteni. Figyelembe kell venni, hogy egy olyan ágazatról van szó, amelyben az eredmények csak többpárti összefogással érhetők el, s így az RMDSZ egymagában nem volt képes jelentős eredményeket felmutatni. Az egészségügy területén az RMDSZ által megfogalmazott fontosabb kormányzati prioritások: az egészségbiztosítási rendszer szervezeti kereteinek kialakítása, a finanszírozási rendszer biztosítása; a közegészségügyi intézményrendszer szervezeti és szakmai funkcióinak átalakítása; az alapellátási rendszer területi, családorvosi és célcsoportokat ellátó rendszerének kialakítása; a szakmai szolgáltatások és szolgáltatók akkreditációja; a privatizáció folyamatosságának biztosítása alapellátási és szakhálózati szinten.¹⁰⁵ Ezekon kívül még természetesen más, általánosabb jellegű elveket is megfogalmaztak. Az Egészségügyi Minisztérium keretén belül, illetve annak irányításával az alábbi jelentősebb eredmények születtek: az 1998-as egészségbiztosítási törvény hatályba helyezése. A minisztérium decentralizálási folyamatához járult hozzá a páciensekkel foglalkozó egészségügyi biztosítási intézményrendszer és az orvosi kamara elkülönítése, mint para- vagy nem-kormányzati szervezetek.¹⁰⁶ Sikerült növelni a költségvetésből az egészségügy számára kiutalt összeg nagyságát és arányát: míg 1996-ban a költségvetésből 2,95% jutott az egészségügyre, ez 2000-re – folyamatos éves növekedést mutatva – 4,72%-ra emelkedett.¹⁰⁷ További eredmények: az egészségbiztosítási intézményrendszer létrehozása és tevékenységének megkezdése 1999-ben, a megyei közegészségügyi igazgatóságok létrehozása, az Orvosi Kamara jogi és szervezési kereteinek megteremtése, a körorvosok jogi státuszának megváltoztatása – helyette a vállalkozó családi orvost helyezték az egészségügyi alapszolgáltatás középpontjába. Ezenkívül sikerült egyes forrásokat elkülöníteni a magyarok által többségben lakott megyékben levő egészségügyi intézmények számára.¹⁰⁸ Minden megvalósítás ellenére az egészségügy Romániában továbbra

¹⁰¹ *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996-2000.* 29–30.

¹⁰² Az intézmény nevének fordítása a *Mérlegen* című kiadványban szerepel ebben a formában.

¹⁰³ *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996-2000.* 35.

¹⁰⁴ Uo. 22, 36.

¹⁰⁵ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

¹⁰⁶ A *Mérlegen* című kiadvány „kormányon kívüli szervezeteknek (ONG)” nevezi ezeket, ami pontatlan megnevezés. Emiatt szükségesnek tartottam pontosabb megnevezést használni.

¹⁰⁷ *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996-2000.* 7–9.

¹⁰⁸ Uo.

is a kritikus ágazatok közé tartozik, amelynek gördülékeny működése még ma sincs biztosítva.

A következőkben az *önkormányzatok* című fejezetet vizsgálom meg. Ebben többnyire decentralizációval kapcsolatos kérdések találhatók. Emiatt ez a terület nagyobb mértékben érinti a romániai magyarságot, mint az eddig tárgyaltak. Az RMDSZ legfontosabb célkitűzése ezen a területen a Helyi Közigazgatási törvényt módosító sürgősségi kormányrendelet parlament általi törvényerőre emelése. Emellett célul tűzték ki néhány, a romániai magyar közösséget is érintő törvény megalkotását: a helyi önkormányzati vagyronról szóló törvény, a helyi költségvetést szabályozó törvény, a közalkalmazottak és köztisztviselők jogállását szabályozó törvény, a helyi népszavazásról szóló törvény. A célkitűzések között található a helyi pénzügyi intézmények – az önkormányzatok bankja – létrehozása is.¹⁰⁹ A romániai magyarság szempontjából kiemelkedő jelentőségű ezen a területen – azt is mondhatnánk, hogy az *Önkormányzat* című fejezet legfontosabb célkitűzése – a 69/1991-es helyi közigazgatásról szóló törvényt módosító és kiegészítő 22/1997-es sürgősségi kormányrendelet, amely számos, a kisebbségi anyanyelv-használattal kapcsolatos intézkedést írt elő. Az RMDSZ prioritásai között megfogalmazta ennek a kormányrendeletnek a parlament általi megerősítését. Ezt a célkitűzést nem sikerült megvalósítani, a kormányrendeletet nem emelték törvényerőre előbb az első koalíciós válság, majd az Alkotmánybíróság döntése miatt.¹¹⁰ A többi célkitűzés nagy része megvalósult: az 1998. évi 189. számú, a helyi közpénzügyekről szóló törvény; a 213/1998-as köztulajdonról és ennek jogállásáról szóló törvény; a 82/1998-as törvény, a 43/1997-es, az utak jogállásáról szóló törvényerejű rendelet jóváhagyásáról; a 129/1998-as, a koncesszióról szóló törvény; a 188/1999-es számú, a köztisztviselőkről szóló törvény és a 3/2000-es számú, a népszavazás szervezéséről és lebonyolításáról szóló törvény a felsorolt célkitűzések nagy részét teljesítik. Fontos megjegyezni, hogy az önkormányzatok területén elért eredménynek számít az 199/1999-es törvény, amelyben Románia ratifikálta az 1985. október 15-én Strasbuorgban aláírt *Helyi Önkormányzatok Európai Chartáját*.¹¹¹

Az RMDSZ kormánykoalíciós cselekvési prioritásainak a romániai magyarság szemszögéből nézve egyik legfontosabb fejezete a *Kisebbségpolitika* című. Ebben az RMDSZ számos olyan célkitűzést fogalmaz meg, amelyek kódolás során az általam magyarság-orientált kérdéseket tömörítő kategóriák valamelyikébe kerültek, illetve olyan kérdéseket is, amelyeket nem ezekbe a kategóriákba soroltam, de fontosak a romániai magyarság szempontjából: a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának* ratifikálása és alkalmazása; a közösségi és egyházi javak visszaszolgáltatásának törvényi szabályozása; a helyi autonómiát megerősítő törvények kisebbségvédelmi vonatkozásainak kidolgozása a nemzetközi egyezmények előírásainak jóhiszemű értelmezésével és a hazai jogszabályokba való foglalásával; az erőszakos beolvasztás és a kisebbséglakta övezetek demográfiai összetételének módosítását tiltó rendelkezések felügyelete; a kisebbségvédelmi kerettörvény elfogadása.¹¹²

Ezen a területen az eredmények eléggé felemásan alakultak, főként ha figyelembe vesszük, hogy a Kisebbségvédelmi Hivatal élén RMDSZ politikusok voltak Hajdú Gábor, majd Eckstein–Kovács Péter személyében. Sikerült eredményeket elérni, azonban számos esetben csak bizonyos elvek módosításával, amelyek nem mindig feleltek meg az RMDSZ követeléseinek. Eredményként könyvelhető el a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának* a ratifikálása, illetve a helyi autonómiát erősítő törvények kisebbségvédelmi

¹⁰⁹ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

¹¹⁰ *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996-2000.* 46.

¹¹¹ Uo. 46.

¹¹² A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

vonatkozásainak a kidolgozása.¹¹³ Sikertelenségek is voltak, s ezek között elsősorban azt kell megemlíteni, hogy nem sikerült egy kisebbségvédelmi kerettörvényt elfogadtatni. Az erőszakos beolvasztás és a kisebbséglakta övezetek demográfiai összetételének módosítását tiltó rendelkezések sem születtek. Kántor Zoltán és Bárdi Nándor tanulmányukban két példát is felhoznak arra, hogy ennek betartására a kormánykoalíció nem rendelkezett kellő elszántsággal: a székelyudvarhelyi–csereháti eset és az ortodox egyház székelyföldi intézményépítése.¹¹⁴ Nyilvánvaló, hogy nem szűnt meg a székelyföldi megyék elrománosítását megcélzó politika, a gyakorlati példák igazolták e tendencia létezését. Természetesen annyi változás tapasztalható, hogy ezeket már nem fogalmazzák meg nyíltan, mint követendő kormánypolitikai célkitűzéseket.

A közösségi és egyházi javak visszaszolgáltatásának a kérdése ennek a területnek talán a legbonyolultabb vonatkozása. A kérdés rendezése igen kis mértékben sikerült, de elindult a visszaszolgáltatási folyamat. Ezek a javak magukban foglalják mind az elkobzott termőföldeket és erdőket, mind az épületeket. Jelentősebb lépések a mezőgazdasági és erdőterületek visszaszolgáltatása terén történtek: elfogadták a 18/1991-es, a földalapra vonatkozó törvény módosításáról és kiegészítéséről szóló 169/1997-es törvényt, illetve az 1/2001-es, a mezőgazdasági földterületek és erdők visszaszolgáltatásáról szóló törvényt. E két törvény alapján indult el a mezőgazdasági területek és erdők – a közösségi (elsősorban közbirtokossági) meg községi erdők – visszaszolgáltatása. Lényeges azonban, hogy a törvény alkalmazását megakadályozták a 2000. évi 180-as számú, módszertani szabályokat összesítő kormányhatározattal, így a visszaszolgáltatás nem haladt a várt ütemben.¹¹⁵ Az ingatlanok visszaszolgáltatása terén is született néhány jogszabály: a 21/1997-es kormányrendelet, a 13/1998-as kormányrendelet – amely 17, köztük 8 magyar vonatkozású ingatlanról rendelkezik –, a 83/1999-es kormányrendelet – 36 ingatlan, köztük 15 magyar vonatkozású –, illetve a 94/2000-es sürgősségi kormányrendelet, amely a romániai vallásfelekezetektől elkobzott egyes ingatlanok visszaadására vonatkozik. Meg kell azonban jegyezni, hogy az ingatlanok visszaszolgáltatása bonyolult procedúrák révén történik, így gyakorlatilag nagyon kevés ingatlan került vissza a jogos tulajdonosokhoz: összesen 9 magyar közösségi tulajdont képező ingatlant telekkönyveztek, és ebből kettőt vettek ténylegesen birtokba.¹¹⁶

A dokumentum következő fejezete az *oktatásra* vonatkozik. Ebben a fejezetben találunk általános oktatáspolitikai célkitűzéseket, ugyanakkor jelen vannak a romániai magyar nyelvű oktatással kapcsolatosan megfogalmazott célkitűzések is. Az általános célkitűzések az oktatási rendszer decentralizációjára és reformjának folytatására, valamint az oktatás szerkezetének a következő évtizedek szakemberigényéhez igazodó átalakítására vonatkoznak. A magyar oktatásra vonatkoznak illetve hozzá kapcsolódnak az alábbi célkitűzések: az anyanyelvű oktatást korlátozó intézkedések megszüntetése; minden szükséges szakirányt magában foglaló magyar nyelvű oktatási rendszer kiépítése a közoktatásban; az anyanyelvű felsőoktatás szükségletek szerinti kiszélesítése; a kolozsvári központi, önálló, államilag támogatott magyar tudományegyetem visszaállítása; a székelyföldi és a partiumi felsőoktatási intézmények létrehozása és támogatása; a szórványoktatás sajátos gondjainak kezelése; a csángómagyar oktatás helyi igényeinek érvényesítése, beleértve a csángóság történetének oktatását is.¹¹⁷ Általános oktatáspolitikai célkitűzésként kódoltam, de az RMDSZ szempontjából elsősorban a magyar oktatásra vonatkozó kitételei miatt van jelentősége az alábbi célkitűzésnek: az Oktatási törvényt módosító sürgősségi kormányrendelet parlamenti megerősítése.

¹¹³ Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i.m.* 36.

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ Péter Zsuzsa: A 2000-ben elfogadott kisebbségpolitikailag fontos jogszabályok. 386.

¹¹⁶ Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i.m.* 36.

¹¹⁷ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

Az oktatás területén sikerült eredményeket elérni, azonban vannak sikertelenségek is. Ez utóbbiak közül: nem sikerült megvalósítani a csángómagyar oktatásra vonatkozó célkitűzéseket, illetve a kolozsvári államilag támogatott magyar tudományegyetem visszaállítását sem. Jelentős sikerek születtek a magyar nyelven végezhető iskolák skálájának és a magyarul tanulók létszámának növelése terén: a romániai magyar nemzetiségű egyetemi és főiskolai hallgatók száma az 1999/2000-es tanévben közel kétszerese (19 654) volt az 1995/1996-ös tanévnek (10 535).¹¹⁸ Azonban két tény nem elhanyagolható: egyrészt az egyetemi és főiskolai hallgatók száma országos szinten is majdnem megduplázódott (250 836-ról 452 621-re emelkedett), másrészt a fenti számadat az összes magyar nyelvű egyetemi és főiskolai hallgatóra vonatkozik, beleértve azokat is, akik tanulmányaikat román nyelven végzik.

Ugyancsak a megvalósítások közé tartozik, hogy sikerült bővíteni az anyanyelvű felsőoktatást Székelyföldön és a Partiumban: egyetemi tagozatok indultak Csíkszeredában, Sepsiszentgyörgyön, Gyergyószentmiklóson és Szatmárnémetiben. Továbbá öt magyar tanító- és óvónőképző főiskola indult: Nagyenyeden, Kézdivásárhelyen, Kolozsváron, Szatmárnémetiben és Székelyudvarhelyen.¹¹⁹

Az 1995-ös oktatási törvény – kormányrendelettel történő módosítása után – a magyar oktatás számára előnyös kitételeket tartalmazott: a minden szintű anyanyelvű oktatás lehetőségének tételes megfogalmazása; az intézményalapítás lehetősége (beleértve a felsőoktatást is); az egyházak világi oktatási intézményalapításának lehetősége részleges állami támogatással; az anyanyelvű szakiskolai oktatás lehetősége; az anyanyelven történő egyetemi felvételi vizsga lehetősége; Románia történelmének és földrajzának anyanyelven történő oktatása; a román nyelv külön tanterv szerint történő tanítása elemi és általános oktatási szinten; az iskolai dokumentumok anyanyelven történő kiállításának a lehetővé tétele (ez nem vonatkozik az iskolai bizonyítványokra és egyéb hivatalos iratokra).¹²⁰ A törvény parlamenti megerősítésekor azonban két olyan módosulást szenvedett, amely jelentős mértékben csökkentette a siker mértékét: az önálló állami finanszírozású egyetem valamely kisebbségi közösség nyelvén, illetve a földrajz és történelem anyanyelven történő tanítása nem kerültek be a szövegbe.

Az oktatás területén zajlott a kormánykoalíciónak az RMDSZ szempontjából talán leglényegesebb vitája a magyar egyetem létrehozásával kapcsolatban. Az RMDSZ a tanügyi törvény keretein belül próbálta megoldani az egyetem kérdését, ezt azonban a kormánykoalíciós partnerek nem támogatták. Ennek következtében az SZKT 1998. szeptember 5-én megszavazta a kormányból való kilépést, amennyiben a kormánykoalíciós partnerek nem fogadják el a tanügyi törvényt az egyetem alapítását lehetővé tevő formában. Ekkor született meg a Petőfi–Schiller magyar–német multikulturális egyetem létesítéséről szóló kormányrendelet. Az SZKT október 3-án rendkívüli ülésen megszavazta a kormányban maradást.¹²¹ Egyébként 1999 áprilisában a Bukaresti Ítéletábla alkotmányellenesnek és a tanügyi törvénnyel ellentmondónak ítélte a Petőfi–Schiller egyetem létrehozására vonatkozó kormányhatározatot.¹²²

A következő fejezet, amely szintén jelentős mértékben érinti a romániai magyarságot, a *Kultúra* című. Ebben az RMDSZ több olyan célkitűzést is megfogalmazott, amelyek megvalósulása a romániai magyarság szempontjából lényeges lett volna: a Nemzetiségi Kulturális Statútum kidolgozásának a kezdeményezése, valamint bizonyos jogszabályok megalkotása (a kulturális tárgyi örökség törvénye, a műemlékvédelmi törvény, a

¹¹⁸ *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996-2000.* 11.

¹¹⁹ Uo. 12.

¹²⁰ Toró T. Tibor *i.m.*

¹²¹ Bakk Miklós *i.m.* 30–31.

¹²² K. Bodor András – Papp Gyula Attila: 1999 kisebbségpolitikailag fontos belpolitikai eseményei. 240.

közkönyvtárak törvénye, a színházi törvény, a múzeumok törvénye).¹²³ Ezenkívül további célkitűzéseket is megfogalmaztak e területre vonatkozóan: pályázati rendszer bevezetése a Nemzetiségi Főigazgatóság pénzalapjának hatékonyabb, értékorientált felhasználása érdekében; kormányhatározat kezdeményezése a Humán Tudományok Kutatóintézetének létrehozására; a Nemzeti Levéltárak közszolgálati intézménnyé alakítása a 16/1999-es Törvény módosításával. A kultúra területén jelentős eredmények nem születtek. Nem sikerült kidolgozni a Nemzetiségi Kulturális Statútumot. A felsorolt törvények szövegei elkészültek, de egyiknek az elfogadására sem került sor. Előrelépések egyedül a Nemzetiségi Főigazgatóság pályázati alapjainak a felhasználása terén történt.¹²⁴

Az *egyházakra* vonatkozó fejezet szintén kiemelt jelentőségű a romániai magyar közösség számára. Az RMDSZ által megfogalmazott célkitűzések is igazolják ezt: az Egyházügyi törvény mielőbbi elfogadása; az elkobzott egyházi javak visszaszolgáltatása; minden szintű és szakirányú felekezeti oktatási intézmény létrehozása és ezek állami támogatása; a moldvai csángó hitközségek számára a magyar nyelvű misézés visszaállítását biztosító egyházpolitikai intézkedések meghozatala.¹²⁵

Sajnos az igazán lényeges kérdésekben ezen a területen sem születtek jelentős eredmények: nem sikerült visszaszerezni az elkobzott egyházi javakat, csupán 2000-ben elindítani az erre vonatkozó jogszabályok elfogadásának a procedúráját; nem született meg az egyházügyi törvény; nem oldódott meg a csángómagyarok számára az anyanyelven történő misézésnek a bevezetése. Eredményként könyvelhető el, hogy sikerült magánoktatás keretében visszaállítani a minden szakirányt felölelő felekezeti oktatást.

A koalíciós prioritások utolsó fejezete az RMDSZ *ifjúságpolitikai* célkitűzéseit fogalmazza meg. Ezek között a legfontosabb a Román Ifjúsági Tanács létrehozása volna, amely tömörítené az ország ifjúsági szervezeteit, és a mindenkori román kormány partnere volna az érdekegyeztetésben, illetve az állami támogatások áttekinthető elosztásában. További célkitűzés a diákszervezetek külföldi kapcsolatainak kibontakozása érdekében annak szorgalmazása, hogy Románia csatlakozzék azon nemzetközi egyezményekhez, melyek lehetővé teszik, hogy az ISIC kártyával rendelkező diákok kedvezményekben részesüljenek külföldön.¹²⁶ Az ifjúságpolitikai célkitűzések általánosan a román ifjúságra vonatkoznak, nincs megfogalmazva külön a romániai magyar ifjúságra vonatkozó politika a koalíciós prioritások között. A fent említett két célkitűzés közül egyik sem valósult meg. Az RMDSZ a hivatalos értékelésében az ifjúság és sport területén elért eredmények között csupán a 69/2000-es számú sporttörvény elfogadását említi, amelynek előterjesztésében a Szövetség társkezdeményező volt, megemlítve ugyanakkor azt is, hogy az alkalmazási jogszabályok még nem jelentek meg, holott a törvényben megszabott határidő lejárt.

A felsorolt területeken megvalósított eredményeket szem előtt tartva megfogalmazható az a következtetés, hogy az RMDSZ-nek a sikerek nagy részét nem a romániai magyar közösség számára kulcskérdésnek számító területeken sikerült elkönyvelnie. Születtek eredmények a magyar nyelvű oktatás, művelődés, a helyhatóságok, az anyanyelvhasználat területén, azonban a prioritásként kezelendő kérdések megoldása nem sikerült. A legnagyobb sikereket a helyhatósági anyanyelvhasználat területén, illetve az oktatás területén tudták megvalósítani. Ugyanakkor az egyik legnagyobb kudarc is az oktatás területén tapasztalható: nem sikerült létrehozni, illetve újraindítani az önálló magyar nyelvű állami egyetemet. Ugyancsak kudarcként könyvelhető el, hogy az elkobzott egyházi javak visszaszolgáltatása területén alig történtek előrelépések, és egyetlen ingatlant sem sikerült a jogos tulajdonosok birtokába visszahelyezni.

¹²³ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

¹²⁴ Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i.m.* 36.

¹²⁵ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

¹²⁶ Uo.

III.4. Következtetések az RMDSZ kormányzati időszakban folytatott politikájáról

Ebben az alfejezetben igyekszem röviden megfogalmazni azokat az észrevételeimet, amelyeket az 1996–2000-es időszak elemzésében egyrészt a programok kódolása és kiértékelése, másrészt a koalíciós szerepvállalás kiértékelése kapcsán sikerült megfogalmaznom.

Úgy vélem, az elemzés alapján kijelenthető, hogy az RMDSZ tudatosan készülve az esetleges kormánykoalíciós szerepvállalásra már a programdokumentumok szintjén „feláldozta” azokat az elveket és célkitűzéseket, amelyek a román társadalom számára nehezen elfogadhatóak, s amelyek csökkentették volna a majdani kormánykoalícióban való részvétel esélyeit. Ez tetten érhető a programok szövegének összehasonlítása során is. Vagyis az RMDSZ dokumentumokból – folyamatában tekintve az 1995-ös pártprogram és az 1997-es kormánykoalíciós cselekvési prioritások közötti időszakot – egyre több ilyen elv képviselése maradt ki, illetve szenvedett megfogalmazásbeli módosítást¹²⁷.

Másodsorban pedig – a programok szintjén bekövetkező módosulások és a kormánykoalíciós szereplés során elért eredmények közötti kapcsolatra rámutatva – az a véleményem, hogy az egyes elvekről való lemondás szerepet játszott bizonyos kudarcok bekövetkeztében is. Az RMDSZ-nek nem sikerült megtalálnia a középutat célkitűzéseinek oly módon történő megfogalmazásával, hogy az a romániai magyar közösség szempontjából a lehető legtöbb eredmény megvalósítását eredményezze – elsősorban a kulcsfontosságú kérdésekben –, ugyanakkor a koalíciós partnerek elégedetlenségét se váltsa ki azáltal, hogy túlzottan tűnő követeléseket támaszt. Egy kormánykoalíciós szerződés hiánya azt eredményezte, hogy egyrészt már a kormányprogramokba sem sikerült bevinni olyan kérdéseket, amelyek a romániai magyar közösség vagy akár a romániai kisebbségek érdekeit az általános megfogalmazásokon túlmenően is képviselték volna, másrészt pedig elég nehéz – és amint azt a koalíciós szereplés bebizonyította, gyakorlatilag lehetetlen – volt az RMDSZ részéről megvalósítani azokat a követeléseket, amelyekkel a kormányzati szereplés során fellépett.

Végkövetkeztetésként az RMDSZ kormányzati szereplése tekintetében az vonható le, hogy a sikerek inkább *a hivatalorientált modell*ben értelmezhetők és értékelhetők, mintsem *a politikaorientált modell*ben. Ugyanis az RMDSZ a romániai közösség számára a kormányhivatalokban elnyert pozíciók és az ezek révén hozzáférhető források által tudta kivívni egyes célok megvalósítását.¹²⁸ Ezzel szemben a törvényhozásban, de a kormányban is, amikor a Szövetség politikájának az érvényesítése került előtérbe, az RMDSZ ellentétbe került kormánykoalíciós partnereivel, főként a romániai magyarság számára kulcsfontosságú kérdésekben. Mindezek ellenére nem lenne helyes kijelenteni, hogy az RMDSZ-nek semmit, vagy majdnem semmit sem sikerült megvalósítania a négyéves kormányzati szereplés által. A romániai magyarság számára jelentős eredmény, hogy megnőtt a forrásokhoz való hozzáférés lehetősége, továbbá egyes állami intézményekben megnőtt a magyar szakemberek száma.¹²⁹

¹²⁷ Ha ezt egy metaforikus képpel szemléltetném, akkor azt mondanám, hogy számos esetben a „kérem” vagy az „akárom” helyett „szeretném” vagy „jó volna, ha” típusú megfogalmazásokat használtak.

¹²⁸ Herbert Kitschelt egyik tanulmányában karizmatikus, programatikus és klienteláris/patronázipártokat különböztet meg. De Winter a már korábban idézett tanulmányában a Dél-Tiroli Néppártot (Südtiroler Volkspartei) az ottani németek hegemónikus pártjának tekinti. Romániában az RMDSZ is tekinthető a romániai magyarok hegemónikus patronázipártjának, ugyanis a megszerzett hivatalokon keresztül sikerült biztosítania a romániai magyar társadalom különböző rétegeinek és intézményeinek a forrásokhoz való hozzáférés lehetőségét. Vö: Kitschelt, Herbert: Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies. Theoretical Propositions és de Winter, Lieven *i.m.* 226.

¹²⁹ Néhány számadat a fenti kijelentés alátámasztására: az egészségügy területén a költségvetésből 1996-ban kiutalt összegek a három magyar megye esetében a következők voltak: Hargita megye 1320 millió lej,

Azonban tény, hogy az RMDSZ nem volt képes a nagyobb jelentőséggel bíró kérdésekben megszerezni koalíciós partnereinek a támogatását. Feltehető a kérdés, hogy határozottabb, radikálisabb politizálással az elért eredmények, a megvalósított célkitűzések milyen mértékben lettek volna látványosak, mennyivel sikerült volna többet megvalósítani belőlük? E kérdésre azonban szakmai szempontból nem adható objektív és tudományosan megalapozott válasz, és nem is céлом, hogy dolgozatomban erre megpróbáljak választ keresni.

A korszakot lezáró elemzésem végszava az lehetne, hogy az RMDSZ kormányzati szereplésének kudarcait már a koalícióra lépés körülményei nagymértékben megpecsételték azáltal, hogy az RMDSZ olyan pártként tüntette fel magát, amely nem támaszt különösebb követeléseket a kormányzati céljait illetően, és amely egyetért a kormány politikájával. A koalíciós partnerek ezt a hozzáállást a későbbiek során maximálisan kihasználták, és miközben az RMDSZ jóhiszeműen betartotta vállalásait s szavazataival támogatta a törvényhozásban a kormány kezdeményezéseit, azzal kellett szembesülnie, hogy a sajátos céljai megvalósításában nem támogatják partnerei. Erre utal Dan Pavel is, aki szerint a koalíció pártjai közötti doktrinális és pártopcióbeli nézetkülönbségek bebizonyították, hogy nem voltak ezekre nézve világos egyezségek, vagy amikor voltak, nem tartották be őket. A legszembeszökőbb eset az RMDSZ által 1996 végén tett – a Szövetség kormányba lépésének feltételeire vonatkozó – ígérettel kapcsolatos. Eme ígéreteket sem tételesen, sem szellemükben nem tartották tiszteletben.¹³⁰ Természetesen ez a kijelentésem eléggé sarkított, egy későbbi elemzésben ezt árnyalni lehetne azáltal, hogy megvizsgálánk, a kormányon belüli viták milyen mértékben határozták meg az RMDSZ által elért eredményeket, melyek voltak azok az RMDSZ követelések, amelyek a partnerek egyértelmű nemtetszését eredményezték, illetve a szövetségen belüli erőviszonyok milyen hatással voltak e célok képviselésére.

I. számú függelék: Az 56 standard kategória

1. témakör: Külkapcsolatok (Domain 1: External Relations)

101	Pozitív viszonyulás a speciális külkapcsolatokhoz (Foreign Special Relationships: positive)
102	Negatív viszonyulás a speciális külkapcsolatok (Foreign Special Relationships: negative)
103	Imperializmus-ellenesség (Anti-Imperialism)
104	Pozitív viszonyulás a hadsereghez (Military: positive)
105	Negatív viszonyulás a hadsereghez (Military: negative)
106	Béke (Peace)
107	Internacionalizmushoz való pozitív viszonyulás (Internationalism: positive)
108	Pozitív viszonyulás a Európai Közösséghez (European Community: positive)
109	Internacionalizmushoz való negatív viszonyulás (Internationalism: negative)
110	Negatív viszonyulás a Európai Közösséghez (European Community: negative)

Maros megye 0 lej, Kovászna megye 200 millió lej. Ezek az összegek 2000-re elérték a 26 733 millió lejt (Hargita megye), 10 678 millió lejt (Maros megye), illetve a 26 161 millió lejt (Kovászna megye). A Kisebbségvédelmi Hivatal keretében jelentősen növekedett a nemzeti kisebbségi szervezeteknek juttatott összeg: 1997-ben 6 milliárd lej, 1998-ban 12,1 milliárd lej, 1999-ben 31,6 milliárd lej, 2000-ben 62,6 milliárd lej. A kultúra területén: 1996 után megnőtt a magyar kulturális programok minisztérium általi támogatása, 1997–2000 között több mint 500 pályázatot bíráltak el pozitívan, és az erre fordított költségvetési keret közel 5 milliárd lejt tett ki a négy év alatt. 1990 után intézményes formában először részesültek állami támogatásban a romániai magyar könyvkiadók és kulturális folyóiratok. A minisztériumi államtitkári és tanácsosi, illetve a prefektusi és alprefektusi tisztségeken kívül több más országos testületben és intézményben is magyar szakemberek kerültek vezetői vagy vezetőtanácsi munkakörbe: Országos Fajlovak RT (igazgató), Bukaresti Közegészségügyi Igazgatóság (vezérigazgató), Román Rádiótársaság (igazgatótanácsi tag), Országos Audiovizuális Tanács (tag), Alkotmánybíróság (alkotmánybíró), Állami Számvevőszék (tanácsos), Román Nemzeti Bank (igazgatótanácsi tag), Borvíz Egyedáruság (vezérigazgató), Só Egyedáruság (vezérigazgató). Forrás: *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996-2000.*

¹³⁰ Pavel, Dan: Performan Ța coali Ției? R= m `nerea Țmpreun=.

2. témakör: Szabadság és demokrácia (Domain 2: Freedom and Democracy)

- 201 Szabadság és emberi jogok (Freedom and Human Rights)
- 202 Demokrácia (Democracy)
- 203 Alkotmányosság pozitív/kedvező említése (Constitutionalism: positive)
- 204 Alkotmányosság negatív/kedvezőtlen említése (Constitutionalism: negative)

3. témakör: Politikai rendszer (Domain 3: Political System)

- 301 Decentralizáció (Decentralisation)
- 302 Centralizáció, központosítás (Centralisation)
- 303 Kormányzati és közigazgatási hatékonyság (Governmental and Administrative Efficiency)
- 304 Politikai korrupció (Political Corruption)
- 305 Politikai autoritás (Political Authority)

4. témakör: Gazdaság (Domain 4: Economy)

- 401 Szabad vállalkozás (Free Enterprise)
- 402 Ösztönzők (Incentives)
- 403 Piaci szabályozás (Market Regulation)
- 404 Tervgazdaság, gazdasági tervezés (Economic Planning)
- 405 Korporatizmus (Corporatism)
- 406 Protekcionizmushoz való pozitív viszonyulás (Protectionism: positive)
- 407 Protekcionizmushoz való negatív viszonyulás (Protectionism: negative)
- 408 Gazdasági célok (Economic Goals)
- 409 Keynes-i kereslet menedzsment (Keynesian Demand Management)
- 410 Termelékenység (Productivity)
- 411 Technológia és infrastruktúra (Technology and Infrastructure)
- 412 Irányított gazdaság (Controlled Economy)
- 413 Államosítás (Nationalisation)
- 414 Hagyományos gazdaság, gazdasági ortodoxia (Economic Orthodoxy)
- 415 Marxista elemzés (Marxist Analysis)
- 416 Fejlődés (növekedés)ellenes gazdaság (Anti-Growth Economy)

5. témakör: Jólét és életszínvonal (Domain 5: Welfare and Quality of Life)

- 501 Környezetvédelem (Environmental Protection)
- 502 Kultúra (Culture)
- 503 Társadalmi igazságosság, méltányosság (Social Justice)
- 504 Jóléti állam kiterjesztése (Welfare State Expansion)
- 505 Jóléti állam korlátozása (Welfare State Limitation)
- 506 Oktatás kiterjesztése (Education Expansion)
- 507 Oktatás korlátozása (Education Limitation)

6. témakör: Társadalmi szerkezet (Domain 6: Fabric of Society)

- 601 Pozitív viszonyulás a nemzeti életmódhoz (National Way of Life: positive)
- 602 Negatív viszonyulás a nemzeti életmódhoz (National Way of Life: negative)
- 603 Hagyományos erkölcsök kedvező/pozitív említése (Traditional Morality: positive)
- 604 Hagyományos erkölcsök kedvezőtlen/negatív említése (Traditional Morality: negative)
- 605 Törvény és rend (Law and Order)
- 606 Társadalmi harmónia, összhang (Social Harmony)
- 607 Pozitív viszonyulás a multikulturalizmushoz (Multiculturalism: positive)
- 608 Negatív viszonyulás a multikulturalizmushoz (Multiculturalism: negative)

7. témakör: Társadalmi csoportok (Domain 7: Social Groups)

- 701 Munkásosztály, munkáscsoportok kedvező/pozitív említése (Labour Groups: positive)
- 702 Munkásosztály, munkáscsoportok kedvezőtlen/negatív említése (Labour Groups: negative)
- 703 Mezőgazdaság (Agriculture)
- 704 Középosztály és értelmiség (Middle Class and Professional Groups)
- 705 Kisebbségi csoportok (Minority Groups)
- 706 Nem-gazdasági demográfiai csoportok (Non-Economic Demographic Groups)

II. számú függelék: Az átmeneti demokráciákra vonatkozó 53 kategória

1. témakör: Küllkapcsolatok (Domain 1: External Relations)

- 1011 Pozitív viszonyulás Oroszország/Szovjetunió/FÁK-hoz (Russia/USSR/CIS: Positive)
- 1012 Pozitív viszonyulás a nyugati államokhoz (Western States: Positive)
- 1013 Pozitív viszonyulás a kelet-európai országokhoz (Eastern European Countries: positive)
- 1014 Pozitív viszonyulás a balti államokhoz (Baltic States: Positive)
- 1015 Pozitív viszonyulás az Északi Tanácshoz (Nordic Council: Positive)
- 1016 Pozitív viszonyulás a Jugoszláv SZK-hoz (SFR Yugoslavia: Positive)
- 1021 Negatív viszonyulás Oroszország/Szovjetunió/FÁK-hoz (Russia/USSR/CIS: Negative)
- 1022 Negatív viszonyulás a nyugati államokhoz (Western States: Negative)
- 1023 Negatív viszonyulás a kelet-európai országokhoz (East European Countries: Negative)
- 1024 Negatív viszonyulás a balti államokhoz (Baltic States: Negative)
- 1025 Negatív viszonyulás az Északi Tanácshoz (Nordic Council: Negative)
- 1026 Negatív viszonyulás a Jugoszláv SZK-hoz (SFR Yugoslavia: Negative)
- 1031 Negatív viszonyulás a orosz hadsereghez (Russian Army: Negative)
- 1032 Függetlenség kedvező/pozitív említése (Independence: Positive)
- 1033 Nemzetek jogai kedvező/pozitív említése (Rights of Nations: Positive)

2. témakör: Szabadság és demokrácia (Domain 2: Freedom and Democracy)

- 2021 Átmenet a demokráciába, (demokratikus átmenet) (Transition to Democracy)
- 2022 Szigorú kritériumok alapján definiált állampolgárság (Restrictive Citizenship)
- 2023 Laza kritériumok alapján definiált állampolgárság (Lax Citizenship)
- 2031 Elnöki rendszer kedvező/pozitív említése (Presidential Regime: Positive)
- 2032 Köztársaság kedvező/pozitív említése (Republic: Positive)
- 2041 Monarchia kedvező/pozitív említése (Monarchy: Positive)

3. témakör: Politikai rendszer (Domain 3: Political System)

- 3011 Központi hatalom kedvező/pozitív említése (Republican Powers: Positive)
- 3051 Politikai helyzet kedvezőtlen/negatív említése (Public Situation: Negative)
- 3052 Pozitív viszonyulás a kommunizmushoz (Communist: Positive)
- 3053 Negatív viszonyulás a kommunizmushoz (Communist: Negative)
- 3054 Rehabilitáció és kárpótlás (Rehabilitation and Compensation)
- 3055 Politikai koalíciók (Political Coalitions)

4. témakör: Gazdaság (Domain 4: Economy)

- 4011 Pozitív viszonyulás a privatizációhoz (Privatisation: Positive)
- 4012 Gazdaság feletti ellenőrzés kedvezőtlen/negatív említése (Control of Economy: Negative)
- 4013 Pozitív viszonyulás a tulajdon-visszaszolgáltatáshoz (Property-Restitution: Positive)
- 4014 Pozitív viszonyulás a bónus privatizációhoz (Privatisation Vouchers: Positive)
- 4121 Pozitív viszonyulás a társadalmi tulajdonhoz (Social Ownership: Positive)
- 4122 Pozitív viszonyulás a vegyes gazdasághoz (Mixed Economy: Positive)
- 4123 Pozitív viszonyulás a köztulajdonú iparhoz (Publicly-Owned Industry: Positive)
- 4124 Pozitív viszonyulás a szocialista tulajdonhoz (Socialist Property: Positive)
- 4131 Negatív viszonyulás a tulajdon-visszaszolgáltatáshoz (Property-Restitution: Negative)
- 4132 Negatív viszonyulás a privatizációhoz (Privatisation: Negative)

5. témakör: Jólét és életszínvonal (Domain 5: Welfare and Quality of Life)

- 5021 Magán- és közfinanszírozás a kultúrában (Private-Public Mix in Culture)
- 5031 Magán- és közfinanszírozás a társadalmi igazságosságban (Private-Public Mix in Social Justice)
- 5041 Magán- és közfinanszírozás a jólétben (Private-Public Mix in Welfare)
- 5061 Magán- és közfinanszírozás az oktatásban (Private-Public Mix in Education)

6. témakör: Társadalmi szerkezet (Domain 6: Fabric of Society)

- 6011 A Karabach (Karabük)-kérdés (The Karabakh Issue)
- 6012 Szovjetunió újjáépítése (Rebuilding the USSR)
- 6013 Nemzetbiztonság (National Security)
- 6061 Általános válság (General Crisis)

- 6071 Pozitív viszonyulás a kulturális autonómiához (Cultural Autonomy: Positive)
6072 Multikulturalizmus: pozitív viszonyulás a cigány/roma kisebbséghez (Multiculturalism pro Roma)
6081 Multikulturalizmus: negatív viszonyulás a cigány/roma kisebbséghez (Multiculturalism against Roma)

7. témakör: Társadalmi csoportok (Domain 7: Social Groups)

- 7051 Belső kisebbségek (Minorities Inland)
7052 Külső kisebbségek (Minorities Abroad)
7061 Háborús résztvevők (War Participants)
7062 Menekültek (Refugees)

III. számú függelék: Az általam létrehozott 12 kategória

Ebben a függelékben az általam létrehozott tizenkét kategóriát sorolom fel, elnevezésük és meghatározásuk ismertetésével. Megjegyzem, hogy nem tartottam fontosnak megadni a kategóriák angol elnevezését is, ugyanis csak az RMDSZ programok elemzésére hoztam őket létre, nem használhatók országok közötti összehasonlításokra.

1. témakör: Külkapcsolatok (Domain 1: External Relations)

- 1013a Magyarország(gal való kapcsolatok) kedvező említése
1081 Nemzetközi (EU-s) dokumentumok, szerződések, jogszabályok

3. témakör: Politikai rendszer (Domain 3: Political System)

- 3012 Regionalizmus és regionális politika

4. témakör: Gazdaság (Domain 4: Economy)

- 4081 Turizmus

5. témakör: Jólét és életszínvonal (Domain 5: Welfare and Quality of Life)

- 5042 Egészségügy

6. témakör: Társadalmi szerkezet (Domain 6: Fabric of Society)

- 6073 Magyar nyelvű kultúra, művelődés
6074 Magyar nyelvű oktatás
6075 Kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás
6076 Kisebbségi egyházak és felekezetek
6077 Autonómiaformák
6078 Szórvány
6079 Civil társadalom

Az egyes kategóriák definíciója:

1013a Magyarország(gal való kapcsolatok) kedvező említése

Ebbe a kategóriába kódoltam azokat a kijelentéseket, amelyek pozitívan értékelik a Magyarországhoz fűződő kapcsolatokat, hangsúlyozzák ezek szükségességét, továbbá minden olyan kijelentést, amely a magyar közösséghez, a magyar nemzethez, a magyar kultúrához való kötődést fejezi ki.

1081 Nemzetközi (EU-s) dokumentumok, szerződések, jogszabályok

Egyes nemzetközi (elsősorban európai és EU-s) jogszabályok, szerződések, dokumentumok, normák kedvező említése, illetve ezeknek a román állam részéről való betartásának/tiszteletben tartásának szükségessége; a román jogrendnek ezekhez a dokumentumokhoz történő igazítása. (pl. az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1201/1993. sz. Ajánlása és az 508-as számú Határozata, az EBESZ Koppenhágai és Helsinki Határozatai, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája stb.)

3012 Regionalizmus és regionális politika

A regionális együttműködések szorgalmazása, belföldi és határmenti régiók közötti kapcsolatok ápolása, különféle regionális politikákra vonatkozó célkitűzések.

4081 Turizmus

A turizmussal kapcsolatos kijelentések és programrészek, idegenforgalom stb.

5042 Egészségügy

A szociálpolitikai intézkedések és alapelvek közül azokat kódoltam ebbe az alkategóriába, amelyek kimondottan az egészségügyi kérdésekkel foglalkoznak: az egészségügy szerkezetének átalakítása, anyagi támogatás az egészségügynek, orvosokra és páciensekre vonatkozó célkitűzések stb.

6073 Magyar kultúra, művelődés

Ebbe az alkategóriába kódoltam azokat a követeléseket, elveket, amelyek a nemzeti kisebbségek (elsősorban a magyar) kulturális intézményeinek létrehozásával, támogatásával kapcsolatosak. (Pl. Nemzetiségi Kulturális Statútum létrehozása; magyar művelődési intézmények támogatása; magyar nyelvű tömegtájékoztató, ezen belül a rádió és TV -műsorok bővítése, új adók létrehozása; magyar nyelvű kiadók, kiadványok, művelődési események finanszírozása; a magyar kultúra támogatása) Dolgozatom esetében elsősorban a magyar nyelvű kultúrával és művelődéssel kapcsolatos kérdések jelentkeznek, azonban kisebb számban találunk olyan kijelentéseket is, amelyek általánosan a kisebbségek kultúrájával és művelődésével kapcsolatosak.

Megjegyzések: *Fontos megjegyezni, hogy létezik egy kulturális autonómia nevű alkategória is az eredeti kódrendszerben (6071), azonban mégis szükségesnek tartottam létrehozni ezt az alkategóriát, mivel a magyar művelődési élettel és kultúrával kapcsolatos kijelentések között sok olyan van, ami nem sorolható egyértelműen a kulturális autonómia kategóriába. Ezért, az eredeti kategóriába tulajdonképpen csak azokat a kijelentéseket soroltam, amelyekben tételesen megjelenik a kulturális autonómia kifejezés.*

6074 Magyar nyelvű oktatás

Ebbe az alkategóriába soroltam azokat a kijelentéseket, amelyek a magyar nyelvű önálló oktatási hálózat létrehozására, támogatására vonatkoznak. (Pl. magyar tannyelvű tagozat létrehozása a különböző egyetemeken, akár név szerint is megnevezve az illető oktatási intézményt; a teljes magyar nyelvű oktatási hálózat létrehozása és bővítése; magyar szakemberek bevonása az oktatással kapcsolatos döntéshozatalba; a magyar nyelvű tankönyvek támogatása; sajátos tantervek kidolgozása a magyar diákok számára stb.). Az előző kategóriához hasonlóan, ide is kerültek egyes kisebbségi oktatásra vonatkozó kijelentések, amelyek szövegkörnyezetéből azonban kitűnik, hogy elsősorban a magyar oktatással kapcsolatosak.

6075 Kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás

Ebbe az alkategóriába soroltam számos olyan kijelentést, amelyek a nemzeti kisebbségek különböző jogaira (emberi és kisebbségi jogok, közösségi jogok) vagy a nemzeti kisebbségek védelmére vonatkoznak – azonban konkrét formában megnevezve –, illetve a nemzeti identitással kapcsolatosak (pl. anyanyelvhasználat joga a különböző intézményekben, közigazgatásban; nemzeti kisebbségek nyelvi védelme és nyelvi sajátosságainak megőrzése; nemzeti identitás megőrzésével kapcsolatos kérdések; a kisebbségek méltányos képviseltének biztosítása; nemzeti kisebbségek intézményi és jogi kereteinek kiépítése és fejlesztése; nemzeti szimbólumok használatának joga; asszimiláció elítélése, asszimilációellenes törekvések; kisebbségvédelmi kerettörvény elfogadásának szükségessége stb.).

Megjegyzés: *nem soroltam ebbe az alkategóriába azokat a kijelentéseket, amelyek a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos pozitív kijelentéseket tartalmaznak, azonban általánosan, anélkül, hogy konkrétan megneveznének valamely jogokat, illetve általában beszélnek a kisebbségek védelmének szükségességéről. Ezeket a 7052-es külső kisebbségek kategóriába kódoltam.*

6076 Kisebbségi egyházak és felekezetek

Ebbe a kategóriába soroltam az általában a kisebbségi egyházakkal kapcsolatos kérdéseket, kiváltképp a történelmi magyar egyházakkal kapcsolatos kijelentéseket. (pl. kisebbségi egyházak támogatása, örökségük és vagyonuk megőrzése stb.) Azonban ezt a kódszámot kapták egyes olyan egyházakkal és egyházpolitikával kapcsolatos általánosnak tűnő kijelentések is, amelyek nem beszélnek konkrétan valamely kisebbségi egyházzal, viszont olyan követeléseket fogalmaznak meg, amelyek megvalósulása elsősorban a kisebbségi egyházakat érintik (pl. felekezeti oktatás, a szerzetesrendek létrehozásának támogatása, az egyházügyi és a vallásfelekezetekkel kapcsolatos törvény elfogadásának szükségessége stb.).

Megjegyzés: *A egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásával kapcsolatos célkitűzéseket nem ebbe a kategóriába soroltam, azok a tulajdon-visszaszolgáltatáshoz való pozitív viszonyulás (4013-as) alkategóriába kerültek.*

6077 Autonómiaformák

Ebbe az alkategóriába kódoltam elsősorban az RMDSZ programjainak azon kijelentéseit, amelyek a Szövetség autonómiapolitikájának vetületeit jelentik meg. Azonban ezt a kódszámot kapták más szakterületek

azon kijelentései is, amelyek egyes intézményi vagy más autonómiákra vonatkoznak (területi autonómia) és multikulturális vagy kisebbségi vetületük is van (önszerveződés, a belső önrendelkezés elve a koppenhágai záródokumentum alapján). Ezen állításokat külön kell választani a decentralizáció témakörétől, ahová esetleg besorolhatók lennének. Kivétel az oktatás és a művelődés, amelyek a 6073-as és 6074-es kódszámokat kapták.

6078 Szórvány

Ide kódoltam azokat a kijelentéseket, amelyek a szórványban élőkre, elsősorban a csángó–magyarokra vonatkoznak.

Megjegyzés: *Az elemzés finomítása érdekében fontosnak tartottam, hogy a szórványban élő kisebbség és elsősorban a csángó-magyarokkal kapcsolatos kérdéseket ne kódoljam egy nagyobb kategóriába, ugyanis azáltal nem derülne ki, hogy egy sajátos kérdésről van szó. Szükségesnek tartottam a külön alkategória létrehozását még akkor is, hogyha ebbe a kategóriába kevés kijelentés kódolandó.*

6079 Civil társadalom

Mivel az RMDSZ programjaiban több helyen is jelentkeznek olyan kijelentések, amelyek a civil társadalommal kapcsolatosak, fontosnak tartottam e téma elkülönítését a multikulturalizmus kategórián belül. Azokat a kijelentéseket kódoltam ezzel a számmal, amelyek a civil társadalom megteremtésének szükségességét emelik ki, elsősorban a magyar civil társadalmi kezdeményezések tekintetében, továbbá az RMDSZ-nek a magyar civil szervezetekkel fenntartott kapcsolataira vonatkozó kijelentéseket, valamint azokat, amelyek a magyar civil társadalmi szervezetek elismerését és támogatását célozzák.

Felhasznált irodalom

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai. (Elfogadta az RMDSZ V. kongresszusa, Marosvásárhely, 1997. október 3–4.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999 (CD-ROM)*. RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Programja. Elfogadta az RMDSZ IV. kongresszusa, Kolozsvár, 1995. május 26–28. In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999 (CD-ROM)*. RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

Bakk Miklós: 1989–1999: a Romániai Magyar Demokrata Szövetség első tíz éve. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2000*. Szórvány Alapítvány–Polis Kk., Temesvár–Kolozsvár, 2000. 20–26.

Bakk Miklós – Bodó Barna – Kántor Zoltán – Lőrincz D. József – Salat Levente – Szász Alpár Zoltán: Az erdélyi magyar politikatudomány a második évezred utolsó évtizedében. In Tánzos V. – Tökés Gy. (szerk.): *Tizenkét év. Összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások 1990–2001 közötti eredményeiről*, I. kötet. Sapientia Alapítvány, Kolozsvár, 2002. 397–467.

Borbély Imre – Borbély Zsolt Attila: RMDSZ: érték, érdek és hatalom, 1989–1998. *Magyar Kisebbség*, 1998. 2.sz.

Csapó I. József: Nemzeti közösség autonómiája, avagy nemzeti kisebbség kiszolgáltatottsága. *Magyar Kisebbség*, 1998. 2. sz.

de Winter, Lieven: Conclusion: a comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties. In Lieven de Winter – Huri Türsan (eds.): *Regionalist Parties in Western Europe*. Routledge, London–New York, 1998.

Balázs Sándor: A hatalomban vagy a hatalomból. *Magyar Kisebbség*, 1998. 2. sz.

Együtt sikerülni fog. Az RMDSZ választási programja, 1996. In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999. (CD-ROM)*. RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

Enyedi Zsolt – Körösi András: *Pártok és pártrendszerek*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

K. Bodor András – Papp Gyula Attila: 1999 kisebbségpolitikailag fontos belpolitikai eseményei. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2000*. Szórvány Alapítvány–Polis Kk., Temesvár–Kolozsvár, 2000. 240–249.

Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció 1996–2000. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2001*. Szórvány Alapítvány–Polis Kk., Temesvár–Kolozsvár, 2001. 26–48.

Kitschelt, Herbert: Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies. Theoretical Propositions. *Party Politics*, vol. 1. no. 4 (1995), 447–472.

Lijphart, Arend: *Modele ale democra]iei. Forme de guvernare [i func]ionare \n treizeci [i [ase de]=ri*. Editura Polirom, Bucure[ti, 2000.

Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996–2000. RMDSZ, 2000.

Müller-Rommel, Ferdinand : Small Parties in Comparative Perspective. The State of the Art. In Ferdinand Müller-Rommel — Geoffrey Pridham (eds.): *Small Parties in Western Europe. Comparative and National Perspectives*. Sage Publications, London, 1991. 1–22.

- Pavel, Dan: Performan]a coali]iei? R=m`nerea \mpreun=. *Sfera Politicii*, 1999. 1. sz.
- Péter Zsuzsa: A 2000-ben elfogadott kisebbségpolitikailag fontos jogszabályok. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2001*. Szórvány Alapítvány–Polis Kk., Temesvár–Kolozsvár, 2001. 386–391.
- Program de guvernare 1997–2000. *Monitorul Oficial al Rom`niei*, anul VIII, nr. 342 (12 dec. 1996).
- Program de guvernare 1998–2000. *Monitorul Oficial al Rom`niei*, anul X, nr. 152 (16 apr. 1998).
- Program de guvernare. *Monitorul Oficial al Rom`niei*, anul XI, nr. 625 (22 dec. 1999).
- RMDSZ Közöny*, 23. sz. (1996. nov.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999*. (CD-ROM). RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.
- RMDSZ Tájékoztató*, IV. évf., 899. sz. (1996. Okt. 31.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999*. (CD-ROM). RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.
- RMDSZ Tájékoztató*, IV. évf., 912. sz. (1996. nov. 19.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999* (CD-ROM). RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.
- RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 913. sz. (1996. nov. 20.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999* (CD-ROM). RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.
- RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 920. sz. (1996. nov. 29.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999* (CD-ROM). RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.
- RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 925. sz. (1996. dec. 6.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999* (CD-ROM). RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.
- RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 933. sz. (1996. dec. 18.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999* (CD-ROM). RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.
- RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 935. sz. (1996. dec. 20.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999* (CD-ROM). , RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.
- Rom`nia – Biroul Electoral Central. Alegerea pre[edintelui Rom`niei. [www.kappa.ro/guv/bec/r-prs.html] és [www.kappa.ro/guv/bec/r-pr2.html]
- Rom`nia – Biroul Electoral Central. Alegerea Camerei Deputa]ilor [www.kappa.ro/guv/bec/r-dep.html]
- Rom`nia – Biroul Electoral Central. Alegerea Senatului [www.kappa.ro/guv/bec/r-sen.html]
- Rom`nia – Biroul Electoral Central. Rezultatele oficiale ale alegerilor locale din 1996. [<http://www.kappa.ro/guv/bec96loc/rz96lcf.html>]
- Smith, Gordon: In Search of Small Parties: Problems of Definition, Classification and Significance. In Ferdinand Müller-Rommel – Geoffrey Pridham (eds.) *Small Parties in Western Europe: Comparative and National Perspectives*. Sage Publications, London, 1991.
- Somai József: Nézőpont a kormánykoalícióról, különös tekintettel az RMDSZ struktúrájára, programjára és működésére. *Magyar Kisebbség*, 1998. 2. sz.
- Szatmári Tibor: Sajtószemle: Magyar elnök Romániában? *Szövetség*, III. évf., 8. sz. (1996. Aug.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999*. (CD-ROM). RMDSZ Ügyvezető Elnökség Kolozsvár, 2000.
- Szász Alpár Zoltán: A magyar kisebbség részvétele a hatalomgyakorlásban: 1990–2001. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2002*. Szórvány Alapítvány–Polis Kk., Temesvár–Kolozsvár, 2002. 47–57.
- Szász Alpár Zoltán: Etnoregionalista pártok és választóik Nyugat-Európa hat országában. In Veres Valér – Gyarmati Zsolt (szerk.): *Társadalom- és humán tudományok*. Kriterion Kk., Kolozsvár, 2001. 135–157.
- Szász Alpár Zoltán: Recent Developments in Romanian Political Life. In Levente Salat – Monica Robotin (eds.): *Managing Diversity in Post-Communist Europe. Minorities in Government in Macedonia, Romania and Slovakia*. CEU Press, Budapest, 2003.
- Szász Alpár Zoltán: *Partide [i sisteme de partide*. UBB Cluj, Centrul de Formare Continu= [i Înv=]=m`nt la Distan]=. Cluj-Napoca, 2003.
- Szőcs Géza: Az RMDSZ faszadizmusáról és egyebekről hét tételben. *Magyar Kisebbség*, 1998. 2. sz.
- Toró T. Tibor: Az RMDSZ kormánykoalíciós szerepvállalása: zsákutca vagy kiút egy hatékonyabb politikai érdekképviselő felé? *Magyar Kisebbség*, 1998. 1. sz.
- Voicu George: *Pluripartiitismul. O teorie a democra]iei*. Editura All, Bucure[ti, 1998.
- Volgens, Andrea: *Manifesto Coding Instructions*. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB). Berlin, February 2002, Discussion Paper FS III 02-201, [<http://skylla.wz-berlin.de/pdf/2002/iii02-201.pdf>]

A romániai magyar társadalom sajátos kérdései az RMDSZ 1996–2002 közötti programjaiban és politikájában (II.)

IV. Az RMDSZ 2001–2002 között: az SZDP által alakított kisebbségi kormány ellenzékéből történő támogatása

IV.1. Választások és együttműködési megállapodás a Szociáldemokrata Párt által alakított kisebbségi kormány parlamenti támogatásáról

IV.1.1. A 2000-es helyhatósági választások

A kormánykoalíció sikertelen működése, illetve a koalíciós partnerek közötti nézetkülönbségek nagymértékben befolyásolták a 2000-es helyhatósági választások alakulását. Jelentős változások történtek a pártpalettán: a Nemzeti Liberális Párt – amely már 1998 elején fuzionált a Polgári Szövetséggel – önállóan indult a választásokon. A Román Demokrata Konvenciót ily módon egyetlen nagyobb párt, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt képviselte, amelynek népszerűségét jelentős mértékben megtépázta a kétszeri kormányváltás, illetve a sikertelen koalíciós együttműködés. A két volt miniszterelnök, Victor Ciorbea és Radu Vasile, nem sokkal leváltásuk után önálló pártokat hoztak létre, amelyek a Parasztpárt erejét gyengítették: Ciorbea 1999-ben létrehozta a Nemzeti Kereszténydemokrata Szövetséget, Vasile pedig 2000-ben a Román Néppártot. A Szociáldemokrata Unió „magját” jelentő Demokrata Párt – miután a Román Szociáldemokrata Párttal alkotott pártszövetség fellazult – önállóan indult a választásokon. Megjelent egy új párt a palettán, a magát balközépnek tituláló Szövetség Romániáért, amely a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártjából vált ki 1997-ben, és a Román Szociáldemokrata Pártból frissítette tagállományát.

Az ellenzéki oldalon a TDRP a Szövetség Romániáért kiválása ellenére nem gyengült, ellenkezőleg, a kormánypártok népszerűsége csökkenésének következtében a legjelentősebb politikai erővé vált. Ugyancsak a kormánypártok negatív teljesítményének eredményeként könnyvelhető el a szélsőséges Nagy-Románia Párt megerősödése is.

A 2000. június 4-én és 18-án tartott helyhatósági választásokra a pártpolitikai paletta ilyen természetű átalakulása után került sor. A választási eredmények tulajdonképpen igazolták a – már 1999 végétől kialakuló – közvélemény-kutatási adatok által kimutatott erőviszonyokat. Ugyanakkor az erőviszonyoknak nem elhanyagolható aspektusa az sem, hogy a választások előtt rendkívül magas volt a biztosan nem szavazók aránya (14%) és a pártpreferenciát illetően határozatlanok aránya (34%). Ez hűen tükröződött a szavazástól távolmaradók arányában, hiszen a részvétel elég alacsony volt (51%), 6%-kal kevesebb, mint az 1996-os helyhatósági választásokon.¹

A 2000-es önkormányzati választások tehát minden szinten a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja győelmét hozták. A párt mind a megyei, mind a helyi tanácsosi listákra leadott szavazatok esetében 26–28%-os eredményt ért el, és megszerezte a polgármesteri mandátumok 35,5%-át. A megyei listák esetében a következő volt a sorrend: a második helyen a Demokrata Párt végzett a szavazatok közel 10%-ának megszerzésével, a harmadik a Demokrata Konvenció 7,5%-kal, a negyedik a Szövetség Romániáért 7,39%-kal, őket követték az NLP (6,98%), az NRP (6,61%) és az RMDSZ (6,35%). A helyi tanácsosi listákon a második helyen szintén a DP végzett a szavazatok 10,46%-ával, öt követte a Szövetség Romániáért (8,05%), az NLP (7,81%), a Demokrata Konvenció (7,28%), az NRP (6,19%) és az RMDSZ (5,56%). A polgármesteri mandátumok esetében a második forduló után az alábbi

¹ Gabanyi Anneli Ute: Romániai önkormányzati választások 2000-ben.

eredmények születtek: a győztes TDRP-t a Demokrata Párt követte a mandátumok 16,32%-ával, majd következett a Szövetség Romániáért (9,58%), az NLP (8,50%), a független jelöltek a mandátumok 5,38%-át szerezték meg, az RMDSZ 5,01%-ot, a Demokrata Konvenció csupán 4,98%-ot, míg az NRP 2,23%-ot.²

A helyhatósági választások eredményei alapján levonható a tanulság, ami világosan megmutatkozik a közvélemény-kutatás ide vonatkozó kérdéseire adott válaszok alapján is, hogy az szavazás a legkevésbé sem pártpreferencia szerint történt, hanem a fokozódó, tömeges elszegényedés miatti elkeseredés spontán elégedetlenségét, tagadását fejezték ki.³

Az RMDSZ a megyei tanácsosi helyekért folytatott versenyben szerepelt a legjobban, ott a szavazatok 6,35%-át szerezte meg. A helyi tanácsok esetében ez az arány 5,56%, a polgármesteri szavazatok esetében az első fordulóban a szavazatok 4,75%-át, a második fordulóban 3,06%-át szerezte meg.⁴ A helyi tanácsosi és polgármesteri szavazatok aránya elmarad a megyei listákra leadott szavazatok arányától, ami annak tulajdonítható, hogy egyrészt az RMDSZ nem indított minden magyarok által is lakott településen saját polgármester-jelöltet, illetve nem állított jelöltlistát, másrészt pedig a független magyar jelöltek a polgármester és helyi tanácsok választása esetében több szavazatot vontak el az RMDSZ-től, mint a megyei listák esetén.⁵ Mindezek ellenére a székelyföldi megyékben a magyarság arányához képest az RMDSZ támogatottsága alacsony volt, jelentős volt tehát a szavazatvesztés.

Ezt az alábbi táblázatban szemléltetem:⁶

1. sz. táblázat: Az RMDSZ szavazatok aránya a székelyföldi megyékben

Magye	Magyar lakosság aránya	RMDSZ szavazatok aránya
Hargita	85%	61,8%
Kovászna	75%	67,6%
Maros	41,4%	39,6%

A jelentős szavazatcsökkenés ellenére – az országos szinten magas távolmaradás következtében – az RMDSZ által szerzett mandátumok száma nagyjából megegyezik a korábbi választásokon szerzett mandátumok számával, egy kevéssel meghaladja azt: a Szövetség 2000-ben 2451 helyi önkormányzati képviselői mandátumot szerzett szemben az 1996-ban szerzett 2446 mandátummal, 148 polgármesteri mandátumot (1996-ban 139-et) és 135 megyei önkormányzati képviselői mandátumot (1996-ban 133-at).⁷

IV.1.2. Előkészületek a parlamenti- és elnökválasztásokra

A Szövetségi Képviselők Tanácsa 2000. szeptember 9-i marosvásárhelyi ülésén eldöntötte, hogy az RMDSZ – akárcsak négy évvel korábban – 2000-ben is önálló államelnök-jelöltet indít Frunda György szenátor személyében. Ugyanezen az ülésen elfogadták a Szövetség *Erdélyben a jövő!* címet viselő programját. Markó Béla szövetségi elnök választási célkitűzésként fogalmazta meg, hogy szeretnék, ha a most kormányzó koalíció hatalmon maradna. Kijelentette, hogy az RMDSZ „azokkal fog szövetségre lépni, akik programjából fontos elemeket hajlandók elfogadni”⁸. Majd négy nappal később az RMDSZ közleményben tette közzé a jelölést, és felkérte a romániai magyar

² Forrás: Alegeri locale 2000.

³ Gabanyi Anneli Ute *i.m.*

⁴ Forrás: Alegeri locale 2000.

⁵ Bakk Miklós – Székely István: Az RMDSZ és az önkormányzati választások. *Magyar Kisebbség*, 2000. 3. sz.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

⁸ *RMDSZ Tájékoztató*. 2000. szept. 11.

választópolgárokat, illetve mindazokat, akik egyetértenek az RMDSZ-szel, hogy támogassák Frunda Györgyöt a jelöléshez szükséges 300 000 aláírás összegyűjtésében.⁹

Az RMDSZ választási programjával kapcsolatban a szövetségi elnök az alábbiakat nyilatkozta a Román Televízió 1 csatornájának 2000. szeptember 14-i élő adásában: „az általános gazdasági reformot érintő célkitűzések mellett választási programjában a szövetség kiemelt hangsúlyt fektet a regionalizmus kérdéskörére, konkrét intézkedéseket javasolva a közigazgatás decentralizációjára, a magyarok által lakott régiók gazdasági, infrastrukturális fejlesztésére, az anyanyelvű oktatás és kultúra támogatására”¹⁰.

A kampányzáró tájékoztató az RMDSZ vezetői sikeres, eredményes kampányról számoltak be, amely során azon túl, hogy eljuttatták a Szövetség üzenetét a romániai magyar választókhöz, felmérték a magyar közösségek, kistélepülések problémáit. A kampánykörút során számos esetben elhangzottak kérdések az RMDSZ választások alatti és utáni politikai helyzetével kapcsolatban. Ezek közül kettőt ki szeretnék emelni, ugyanis azt gondolom, hogy mindkettőnek hatása volt a Szövetség politikájára. Az egyik kérdés arra vonatkozott, hogy Frunda György jelölése nem csökkenti-e a választások első fordulójában a koalíciós partnerek által állított jelöltek esélyeit, a másik pedig a választások utáni esetleges TDRP-vel való együttműködés lehetőségére kérdezett rá. Az első kérdéssel kapcsolatban Markó Béla azt nyilatkozta, hogy azért volt szükség Frunda jelölésére, mert a koalíciós partnerek nem tudtak megegyezni egy közös jelölt indításában, másrészt pedig a közvélemény-kutatási adatok is bizonyítják, hogy az RMDSZ jelöltje nem fogja a mérleg nyelvét jelenteni, befolyásolva ezzel egyik vagy másik koalíciós jelölt eredményeit.¹¹ A másik kérdésre az RMDSZ vezetők válasza az volt, hogy az RMDSZ csak olyan parlamenti pártokkal hajlandó együttműködni, amelyek programjukban biztosítékot nyújtanak a kisebbségi jogok betartására, a regionális fejlesztésre és az euroatlanti struktúrákba való beilleszkedésre, s amelyeknek programja kompatibilis a Szövetség programjával. A TDRP gazdasági- és kisebbségpolitikája nem tartalmaz jelentős változásokat az 1996-os választási programjához viszonyítva, és nem tartalmazza az RMDSZ által szükségesnek tartott garanciákat, emiatt nem lehet beszélni egy esetleges RMDSZ–TDRP választások utáni együttműködésről.¹²

Azért érdekes a két kérdés felmerülése, mert a választások utáni helyzet mindkettő tekintetében megcáfolta az RMDSZ vezetők által a kampány során hangoztatottakat: az elnökválasztási eredmények arra engednek következtetni, hogy a jobboldal összefogása és egy közös jelölt indítása megakadályozhatta volna a szélsőséges jelöltnak a második fordulóba jutását; a jobboldali szavazatok megosztásában szerepe volt Frunda György jelölésének is. A második kijelentést pedig cáfolta az RMDSZ és a TDRP között 2000. december 27-én megkötött együttműködési megállapodás, amely arra enged következtetni, hogy vagy a TDRP-nek sikerült a választási programjában megfogalmazottaktól eltérően olyan elveket magáénak vallani, amelyek az RMDSZ elvárásainak megfeleltek, vagy az RMDSZ módosította korábbi álláspontját, és átrendezte prioritásait.

IV.1.3. A parlamenti- és elnökválasztások eredményei

Akárcsak négy évvel korábban, a 2000. évi őszi parlamenti választásokon is bekövetkezett a helyhatósági választások eredményei alapján már előrelátható kormányváltás. Azonban két figyelemreméltó aspektusa is volt a választásoknak: a korábbi kormánykoalíció vezető szövetségének, a Demokrata Konvenciónak a legjelentősebb pártja, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt a Demokrata Konvención 2000 pártszövetség keretén belül indulva nem jutott be a parlamentbe, illetve jelentősen megerősödött a

⁹ RMDSZ Tájékoztató. 2000. szept. 15.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

¹² RMDSZ Tájékoztató. 2000. szept. 15., 2000. okt. 4., 2000. okt. 23., 2000. nov. 22.; Wagner István: Az RMDSZ üzenete egységes.

szélsőséges Nagy-Románia Párt, a román politikai paletta második legerősebb pártjává lépve elő.

Az 5%-os választási küszöb bevezetése jelentős mértékben korlátozta a parlamentbe bejutó pártok számát. A parlamentbe öt párt jutott be: a Társadalmi Demokrácia (Romániai) Pártja (TDRP) – amely 2001-ben felvette a Szociáldemokrata Párt (SZDP) nevet –, a Nagy-Románia Párt (NRP), a Demokrata Párt (DP), a Nemzeti Liberális Párt (NLP) és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ). Rajtuk kívül képviselői mandátumhoz jutott 18 nemzeti kisebbség pártja. Az alábbi táblázatban a parlamenti választások eredményeit foglalom össze:

2. sz. táblázat: A 2000-es parlamenti választások eredményei

PÁRT NEVE	KÉPVISELŐHÁZ				SZENÁTUS			
	Szavazatok		Mandátumok		Szavazatok		Mandátumok	
	Szám	Arány	Szám	Arány	Szám	Arány	Szám	Arány
TDRP (SZDP)	3968424	36,61%	155	44,93%	4040212	37,09%	65	46,43%
NRP	2112027	19,48%	84	24,35%	2288483	21,01%	37	26,43%
DP	762365	7,03%	31	8,99%	825437	7,58%	13	9,29%
NLP	747263	6,89%	30	8,70%	814381	7,48%	13	9,29%
RMDSZ	736863	6,80%	27	7,83%	751310	6,90%	12	8,57%
Nemzeti kisebbségek	-	-	18	5,22%	-	-	-	-

Forrás: Alegeri parlamentare [i preziden]iale (26 noiembrie [i 10 decembrie 2000) [<http://domino.kappa.ro/election/election2000.nsf>]

A bejutási küszöb megemelése a TDRP, a KDNPP és az RMDSZ egyezségének eredménye volt, amelyben mindhárom pártnak megvolt a saját érdeke: a Parasztpárt ezzel szeretne volna egyben tartani a Konvenciót, úgy gondolva, hogy a NLP a küszöb megemelése következtében nem mer majd önállóan indulni a választásokon; az RMDSZ azt szeretne volna elérni, hogy a szélsőséges erők kiszoruljanak a parlamentből; a TDRP célja pedig az volt, hogy ezáltal egy posztkommunista-baloldali gyűjtőpárti szerepet tölthessen be. A választások azt igazolták, hogy tulajdonképpen csak a TDRP célja valósult meg részben, hiszen a Szocialista Munkapárt és a Szocialista Párt vezető politikusai a TDRP listáján jutottak mandátumhoz. Ezzel szemben a NLP kilépett a Konvencióból és önálló pártként sikerült bejutnia a parlamentbe, míg a Demokrata Konvenció nem érte el a pártszövetségek számára előírt 9%-os bejutási küszöböt. Továbbá a szélsőséges erőket nem sikerült kiszorítani a parlamentből, hiszen a NRP a második legerősebb parlamenti párt lett a választások után.¹³

Az RMDSZ hasonló eredményeket ért el a 2000-es parlamenti választásokon, mint négy évvel korábban. Jóllehet szám szerint kevesebb szavazatot szerzett, azonban az országos szinten jelentkező magas távolmaradási arány következtében a szavazatok arányában ez nem tükröződött: a Képviselőházban a szavazatok 6,80%-át szerezte meg (1996-ban ez az arány 6,64% volt), a Szenátusban a szavazatok 6,90%-át (1996-ban 6,82%). Hasonlóképpen Frunda György szavazatai esetében is, a 2000-ben megszerzett szavazatok aránya (6,22%) magasabb volt mint négy évvel korábban (6,02%). A mandátumok számában is növekedés tapasztalható: a Képviselőházban az RMDSZ 27 mandátumot szerzett, kettővel többet, mint 1996-ban (25 mandátum), a Szenátusban eggyel több mandátumot (12 mandátum), mint négy évvel korábban (11 mandátum).¹⁴ Az RMDSZ a volt kormánykoalíció tagjai közül az egyetlen párt,

¹³ Bakk Miklós *i.m.* 4–5.

¹⁴ Forrás: a 2000-es választási adatok esetében: <http://domino.kappa.ro/election/election2000.nsf>, az 1996-os választások esetében: www.kappa.ro/guv/bec/r-dep.html; www.kappa.ro/guv/bec/r-sen.html és www.kappa.ro/guv/bec/r-prs.html

amely nem szerepelt gyengébben a 2000-es választásokon, mint 1996-ban. A kormánykoalíció többi pártját a gyenge négy éves tevékenységük miatt büntették szavazóik. Az RMDSZ jobb eredményei azonban nem annak köszönhetőek, hogy a Szövetség jobban teljesítette volna a négy év alatt programjában vállalt elveit, mint koalíciós partnerei, sokkal inkább valószínűsíthető, hogy az RMDSZ-re leadott szavazatok aránya az etnikai szavazással magyarázandó.¹⁵

Az államelnök-választást jelentősen meghatározta az, hogy Emil Constantinescu akkori elnök bejelentette, nem kíván indulni a választáson. A volt koalíció pártjai egyenként saját elnökjelöltet indítottak. Ezáltal feldarabolódott a jobboldal, és megszűnt a négy évvel korábbi kétpólusú párharc. A baloldal a harmadik elnöki mandátumára készülő Ion Iliescut jelölte az államelnöki funkcióra. A kampány előtti közvélemény-kutatások nagy népszerűséget mutattak a két új elnökjelöltnek: a NLP által támogatott Theodor Stolojannak és az Emil Constantinescu háttértámogatásából magának politikai tőkét kovácsoló, a RDK 2000 támogatását élvező akkori miniszterelnök Mugur Is=rescunak. A választások azonban azt bizonyították, hogy a pártpolitikai kötődés nyilvánvalóvá válásával támogatottságuk jelentősen visszaesett, és ennek a nagy győztese a szélsőséges Corneliu Vadim Tudor lett.¹⁶

Az elnökválasztások első fordulójában az alábbi eredmények születtek: Ion Iliescu (TDRP) – 36,35%; Corneliu Vadim Tudor (NRP) – 28,34%; Theodor Stolojan (NLP) 11,78%; Mugur Is=rescu (független, a Demokratikus Konvenció 2000 által támogatott jelölt) – 9,54%; Frunda György (RMDSZ) – 6,22%; Petre Roman (DP) – 2,99%; Teodor Mele[canu (Szövetség Romániáért) – 1,91%.¹⁷ A jobbközép szavazatok megoszlása miatt tehát C.V. Tudor jutott a második fordulóba. Így az a paradox helyzet következett be, hogy a második fordulóban az ún. demokratikus pártok – köztük az RMDSZ is – régi ellenfelüket, a TDRP jelöltjét, Ion Iliescut részesítették támogatásukban.¹⁸ A második forduló ily módon Ion Iliescu magabiztos győzelmét hozta, aki a szavazatok 66,83%-át szerezte meg, szemben a Corneliu Vadim Tudor által megszerzett 33,17%-kal.¹⁹

IV.1.4. Kormányalakítás, az együttműködési megállapodás megkötése

A választásokat megnyerő Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja úgy döntött, hogy Adrian N=stase vezetésével kisebbségi kormányt alakít a parlamenti helyek átlagosan 45%-ának birtokában. Azonban a párt parlamenti támogatásáról szóló megállapodást javasolt a Nemzeti Liberális Pártnak és az RMDSZ-nek. Az RMDSZ vezetősége a TDRP ajánlatával kapcsolatban azon az állásponton volt, hogy amennyiben a memorandum és program elemzése után arra a következtetésre jutnak, hogy megtalálhatók benne az RMDSZ által a reformokat és a kisebbségi kérdést illetően megfogalmazott prioritásokból is, szó lehet egy esteleges együttműködésről. Markó Béla kijelentette, hogy az RMDSZ csak egy olyan kormányt tud támogatni, „amely elkötelezi magát a reform mellett, megfelelő álláspontot dolgoz ki a kisebbségi kérdésben is”²⁰.

Az RMDSZ képviselői az elnökválasztások második fordulója után tárgyalásokba kezdtek a TDRP képviselőivel a kisebbségi kormány parlamenti támogatását illetően. A tárgyalásokon egy munkacsoport alakult, amelynek célja az RMDSZ számára fontos programpontok megvitatása – az anyanyelv használata, a magyar nyelvű egyetemi oktatás, a tulajdonjog rendezése, a regionális fejlesztés és a gazdasági reform kérdése – és dokumentumba foglalása volt. A tárgyalásokon néhány kérdésben elvi megállapodás született

¹⁵ Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i.m.* 28.

¹⁶ Bakk Miklós *i.m.* 5–6.

¹⁷ Forrás: <http://domino.kappa.ro/election/election2000.nsf>

¹⁸ Bakk Miklós *i.m.* 6.

¹⁹ Forrás: <http://domino.kappa.ro/election/election2000.nsf>

²⁰ RMDSZ Tájékoztató. 2000. nov. 29.

a két párt között.²¹ Az elvi megállapodásokon túl – amelyek szerint lehetőség nyílik arra is, hogy a nagyszámú magyarság által lakott megyékben magyar alprefektusokat nevezzenek ki – 2000. december 27-én a két párt vezetőinek jelenlétében Markó Béla és Adrian N-stase együttműködési megállapodást (protokollumot) írtak alá a 2001-es évre. A megállapodással kapcsolatban a szövetségi elnök azt nyilatkozta, hogy a munkálatok során nem merültek fel komolyabb fenntartások a TDRP-vel kötött megállapodás tartalmát illetően, az aggodalmak csupán a megállapodás kormány általi betartásával kapcsolatban fogalmazódtak meg.²²

Az együttműködési megállapodás megkötésével kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy akárcsak négy évvel korábban, az 1996-ban kötött kormánykoalíciós szerződés esetében, az RMDSZ vezetősége most sem kérte ki az SZKT véleményét. A szövetségi elnök, miután december 16-án kikérte a TEKT véleményét, és a jelen levő területi elnökök elsőprő többséggel támogatták, úgy vélte, hogy nem elengedhetetlenül szükséges az SZKT összehívása december hónap folyamán.²³ A megállapodás szövegének elfogadására a 2001. január 20-án Marosvásárhelyen tartott SZKT ülésen került sor, ahol a testület jelen levő 81 tagja ellenszavazat nélkül, kilenc tartózkodással jóváhagyta a dokumentumot. Az SZKT állásfoglalást tett közzé, amelyben az RMDSZ feladatát abban határozták meg, hogy „a magyarság érdekeit szem előtt tartva, az RMDSZ Programját követve támogassa azokat az intézkedéseket, melyek Románia demokratizálódását segítik. Ennek érdekében jött létre a kormányzó párttal aláírt megállapodás, mely behatárolt időre egy konstruktív ellenzéki szerepet szán az RMDSZ-nek.”²⁴

IV.2. A 2001–2002-es időszakban az RMDSZ szempontjából meghatározó programok tartalomelemzése

IV.2.1. Előzetes kérdések

Ebben az alfejezetben a 2001–2002-es időszak szempontjából lényegesnek tartott dokumentumok kódolását és a kódolás eredményeit mutatom be programonként, majd összehasonlítva az egyes dokumentumokat. A kódolást az előző fejezetben már bemutatott módszer szerint végeztem el. Az összehasonlítás során, akárcsak az 1996–2000-es időszak elemzésében, a fő szempont az, hogy tanulmányozzam az egyes programokban a romániai magyarság sajátos igényeit megjelenítő elvek változását, az egyes kérdések relatív gyakoriságának az összevetésével és tartalmi összehasonlítások révén.

A fő figyelmet ebben a fejezetben is a korábban már ismertetett tizenhat kategóriának szenteltem: az általam magyarság-orientáltak nevezett nyolc kategóriának és a romániai magyar társadalmat közvetett módon befolyásoló kérdéseket megjelenítő nyolc kategóriának.

IV.2.2. A programok szerkezete és a kódolás eredményei

A 2001–2002-es időszak elemzésében a következő dokumentumokra támaszkodom: kiindulópontnak az 1999-es RMDSZ pártprogramot tekintem, ugyanis erre alapozva alkották meg a 2000-es választási programot. Az elemzés során két másik dokumentum kódolását is elvégeztem: a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Szociáldemokrata Párt között a 2001. évre, illetve a 2002. évre kötött országos együttműködési megállapodásokat. Ezen kívül figyelemmel kísérem, hogy az SZDP 2001–2004-es időszakra szóló kormányprogramja milyen a kisebbségekre, ezen belül elsősorban a romániai magyarságra vonatkozó kijelentéseket tartalmaz.

²¹ RMDSZ Tájékoztató. 2000. dec. 14.

²² RMDSZ Tájékoztató. 2001. jan. 22.

²³ RMDSZ Tájékoztató. 2000. dec. 18.

²⁴ RMDSZ Tájékoztató. 2001. jan. 8.

a. Az 1999-es RMDSZ pártprogramot az RMDSZ V., 1999. május 15–17. között Csíkszeredában tartott kongresszusán fogadták el. Ez még az előző fejezetben tárgyalt időszakra – 1996–2000 – esik, azonban ebben a fejezetben ismertetem, ugyanis ezt a dokumentumot tekintem a 2000-es választásokra való felkészülés alapidokumentumának, ez tekinthető a 2000-es választási program kiindulópontjának. Az 1999-es pártprogram az 1997-es kongresszuson elfogadott program módosított, bővített változata. Szerkezetileg az alábbi tizennégy fejezetből áll: *Alapelvek; Gazdaság; Gazdaságpolitika; Oktatás-tudomány; Művelődés; Sajtó, tömegtájékoztatás; Egyházak; Ifjúság; A települési önkormányzatok; Szociálpolitika és egészségügy; Az RMDSZ regionális érdekei; Környezetvédelem; Európai integráció, valamint Intézményes kapcsolatok.* Összehasonlítva az 1995-ös RMDSZ pártprogrammal megfigyelhető, hogy nagymértékben egyezik azzal, bár bővült néhány új fejezettel. Ebben a programban az RMDSZ már széleskörű gazdaságpolitikai programot fogalmazott meg; s megjelent benne két új fejezet is, ami részben a kormánykoalícióban szerzett tapasztalatoknak, részben az euroatlanti integráció felgyorsulásának köszönhető: *Az RMDSZ regionális érdekei* és *az Európai integráció* című fejezetek. Ezen kívül külön fejezetben fogalmazták meg a Szövetség sajtóval és tömegtájékoztatással kapcsolatos elveit.

A kódolás során a programot 775 kvázi-mondatra tagoltam. A tartalmilag semleges, vagy a program szempontjából nem értelmezhető kijelentések – jórészt összekötő mondatok vagy ténymegállapítások – a program elenyésző részét, csupán 1,54%-át teszik ki.

Az előző fejezethez hasonlóan itt is táblázatban ismertetem a romániai magyarságot közvetlenül vagy közvetetten érintő kérdések, illetve az azokat tartalmazó kategóriák relatív gyakoriságát, továbbá összehasonlításképpen más – a programban nagyobb hangsúllyal jelentkező – kérdések előfordulását is:

3. sz. táblázat: Az 1999-es pártprogram kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)
1013a	11	1,41	301	41	5,29	000	12	1,54
6071	5	0,64	607	38	4,90	201	39	5,03
6073	35	4,51	1081	25	3,22	408	45	5,80
6074	23	2,96	3012	19	2,45	411	24	3,09
6075	38	4,90	3054	7	0,90	501	46	5,93
6076	11	1,41	4013	9	1,16	504	38	4,90
6077	13	1,67	6079	14	1,80	703	27	3,48
6078	6	0,77	7052	9	1,16	706	26	3,35
Összesen	142	18,32	Összesen	162	20,90			

A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 775

Ha megfigyeljük a táblázatban szereplő adatokat, láthatjuk, hogy a programban azonosított és kódolt kvázi-mondatok 18,32%-a vonatkozik a romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdésekre, ezek az általam magyarság-orientáltak nevezett kérdések. A táblázat második részében szereplő nyolc kategóriába, amelyek közvetlenül vonatkoznak a romániai magyarságra, összesen a kijelentések 20,9%-a került. Tehát a programban szereplő kijelentések 39,22%-a közvetlenül vagy közvetetten érinti a romániai magyarságot.

A programban leggyakrabban előforduló témakörök: *környezetvédelem* (5,93%), *általános gazdasági célok* (5,80%), *decentralizáció* (5,29%), *szabadság és emberi jogok* (5,03%), *multikulturalizmus* (4,90%), *a jóléti állam kiterjesztése* (4,90%), *kisebbségvédelem*

és kisebbségi jogok (4,90%). A kimondottan magyarság-orientált kérdések közül csak ez utóbbinak ilyen „magas” az előfordulása, hiszen ebben a programban is az ország általános gazdasági-társadalmi életével kapcsolatos kérdések relatív gyakorisága a nagyobb.

Az RMDSZ autonómia-politikájára vonatkozó kijelentések, illetve programrészek közül néhányat már az 1995-ös programban is olvashattunk. Az 1999-es programban a *Kulturális autonómia*, illetve az *Autonómiaformák* kategóriákba a kvázi-mondatok 2,31%-át soroltam, ami – hasonlóképpen a korábbi RMDSZ programdokumentumokhoz – a program jelentéktelen hányada. Tehát négy évvel az 1995-ös program kidolgozása után, és több mint két és fél évnyi kormányzati tapasztalat, illetve kormányban való politizálás után az RMDSZ továbbra sem dolgozott ki átfogó autonómia-programot.

b. A 2000-es RMDSZ választási program szerkezetileg három nagy fejezetre épül, amelyet kisebb bevezető fejezet – *A mi programunk* címet viselő – előz meg. A három nagy fejezet: I. *A társadalom általános reformja és az euroatlanti integráció*; II. *Regionális fejlesztés, önkormányzatok* és a III. *Nemzeti önazonosság–kisebbségi jogok*. Bár a választási program szerkezeti felépítése és tartalma is eltér a pártprogramétól, három terjedelmes fejezete alfejezetekként magában foglalja az 1999-es pártprogram fejezeteit. Az első fejezet alfejezetei: *Általános gazdaságpolitika; A gazdasági szerkezet átalakítása; Államháztartás reformja; Intézményreform; Jogharmonizáció és euroatlanti integráció; bank- és pénzügypolitika; Munkaerő-gazdálkodás, szociálpolitika és egészségügy; Környezetvédelem*. A második fejezet egyetlen témával, az RMDSZ regionális politikájának a bemutatásával foglalkozik. A harmadik fejezet néhány bevezető bekezdés után az alábbi alfejezeteket tartalmazza: *Oktatás; Művelődés; Egyházpolitika; Médiastratégia; Politikai eszközök*. A 2000-es választási program második fejezetéhez melléklet is járul, amely tételesen felsorolja az RMDSZ területi szervezeteinek régiófejlesztési prioritásait. A dokumentumnak ezt a részét nem elemeztem, ugyanis ez meghaladná az RMDSZ országos szinten megfogalmazott politikai célkitűzéseivel és elveivel foglalkozó dolgozat terjedelmi és tartalmi kereteit.

A kódolás során a 2000-es választási programban 566 kvázi-mondatot azonosítottam és kódoltam. Az 1996-os választási programhoz hasonlóan a 2000-es választási programban is elég nagy arányban találhatóak semleges, a 000 kategóriába sorolt kijelentések. A kódolt mondatok 11,48%-a egyetlen más kategóriába sem volt sorolható, ezek a program szempontjából semlegesek vagy nem értelmezhetők, jelentős részük a jelenlegi politikai helyzetet értékelő kijelentés, illetve ténymegállapítás.

A programban előforduló fontosabb témák, illetve az ezekbe sorolt kvázi-mondatok relatív gyakoriságát az alábbi táblázatban foglalom össze:

4. sz. táblázat: A 2000-es választási program kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)
1013a	1	0,17	301	15	2,65	000	65	11,48
6071	3	0,53	607	7	1,23	408	35	6,18
6073	26	4,59	1081	8	1,41	411	14	2,47
6074	19	3,35	3012	39	6,89	501	55	9,71
6075	22	3,88	3054	4	0,70	503	20	3,53
6076	19	3,35	4013	7	1,23	504	27	4,77
6077	4	0,76	6079	0	0	703	34	6,00
6078	7	1,23	7052	2	0,35			
Összesen	101	17,84	Összesen	82	14,48			
A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 566								

Az 2000-es választási programban a kijelentések 17,84%-a a romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdésekre vonatkozik (az első nyolc kategória a táblázatban); a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések aránya (a táblázatban a második nyolc kategória) 14,48%. Ez az összes kvázi-mondatok 32,32%-ának felel meg, a program közel egyharmadát jelenti.

A leggyakrabban előforduló kategóriák között ebben a programban is kevés a magyarság-orientált vagy a romániai magyar közösséget közvetetten érintő. A legtöbb kvázi mondatot a környezetvédelem (9,71%), regionalizmus és regionális politika (6,85%), az általános gazdasági célok (6,18%), a mezőgazdaság (6%) kategóriákba soroltam. Észrevehető, hogy a programban tekintélyes szerepet foglal el az RMDSZ regionális érdekeit és politikáját ismertető rész, ez a korábbi programokhoz képest viszonylag új elvek megfogalmazását jelenti.

Az autonómiával kapcsolatos kijelentések gyakorisága – amit az Autonómiaformák, illetve a Kulturális autonómia kategóriákba felvett kvázi-mondatok előfordulási arányával mérhetünk – a 2000-es választási program esetében 1,29%, ami az RMDSZ autonómiapolitikájának további visszaszorulására utal. Ez különösen a választási programokban érhető tetten.

c. *A 2001-es RMDSZ–SZDP együttműködési megállapodás.* Az RMDSZ és az SZDP közötti együttműködési megállapodások szerkezetileg és tartalmilag is eltérnek a pártprogramoktól, illetve a választási programoktól. Nem egyetlen párt politikai célkitűzéseit és elveit fogalmazzák meg, hanem két párt megegyezésből eredő teendőket jelölnek ki a politika és a társadalom bizonyos területeire vonatkoztatva.

A 2001. évre kötött együttműködési megállapodást 2000. december 27-én írta alá Markó Béla RMDSZ-elnök és Adrian N-stase miniszterelnök, az SZDP elnöke. A megállapodás szövege nem alfejezetekre tagolt, azonban a megfogalmazott célkitűzések öt témakört ölelnek fel: I. A gazdasági reformfolyamat folytatása; II. A közigazgatás decentralizálásának folytatása; III. Az államosított tulajdonok visszaszolgáltatási folyamatának véglegesítése; IV. A nemzeti kisebbségek védelme; V. Regionális fejlesztés. A dokumentum 64 kvázi-mondatot tartalmaz, ezek 10,39%-a semleges kijelentés, a többi mondat téma szerint a következőképpen oszlik meg:

5. sz. táblázat: A 2001-es együttműködési megállapodás kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)
1013a	0	0	301	6	9,37	000	7	10,9
6071	0	0	607	11	17,18			
6073	5	7,81	1081	1	1,56			
6074	4	6,25	3012	0	0			
6075	6	9,37	3054	0	0			
6076	1	1,56	4013	4	6,25			
6077	0	0	6079	0	0			
6078	0	0	7052	4	6,25			
Összesen	16	25	Összesen	26	40,62			
A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 64								

Ha megvizsgáljuk a táblázatban szereplő adatokat, láthatjuk, hogy jelentős eltérés mutatkozik a korábbi programokhoz képest. A leggyakrabban előforduló kategóriák vagy közvetlenül, vagy közvetetten érintik a romániai magyar társadalmat: *multikulturalizmus* (17,16%), *decentralizáció* (9,37%), *kisebbségvédelem, kisebbségi jogok és nemzeti identitás* (9,37%), *magyar művelődés és kultúra* (7,81%). A magyarságot közvetlenül érintő kérdések aránya 25%, a közvetetten érintőké pedig 40,62%. Tehát a megállapodás szövegében megfogalmazott kijelentéseknek összesen a 65,62%-a vonatkozik a romániai magyar társadalomra.

A dokumentumból hiányoznak azok a kijelentések, amelyek valamilyen formában a romániai magyarság intézményi vagy kulturális autonómiáját fogalmaznák meg.

d. *A 2002-es RMDSZ-SZDP együttműködési megállapodás.* A 2001-es megállapodás példáját követve az RMDSZ és az SZDP a 2002. esztendőre is kötött hasonló megállapodást. Az aláírásra 2002. január 29-én került sor, Markó Béla szövetségi elnök és Adrian N=stase miniszterelnök között. A 2002-es együttműködési megállapodás terjedelmesebb, mint az előző évi, s szerkezetileg is másképp épül fel. A bevezető rész után öt nagyobb fejezetben fogalmazzák meg a teendőket és az együttműködés körülményeit: I. *Az SZDP és az RMDSZ politikai kapcsolatai tekintetében*; II. *Az SZDP és az RMDSZ parlamenti csoportjainak együttműködésével kapcsolatban*; III. *A kormány támogatásával kapcsolatosan a kormányprogram alkalmazása érdekében*; IV. *Az SZDP és az RMDSZ helyi szintű együttműködésével kapcsolatosan*; V. *A 2002. évre szóló megállapodás előírásai teljesítésének felmérésevel kapcsolatosan*.²⁵ Közpolitikai ágazatok szerinti felosztásban a célkitűzéseket a harmadik fejezet tartalmazza, ezen kívül mindegyik fejezetben található valamely kategóriába beilleszthető, megvalósításra váró célként megfogalmazott prioritások. A dokumentum nagy számban tartalmaz semleges, a 000 kategóriába kódolandó kijelentést is; ezek aránya a szövegben azonosított kvázi mondatok össz-számához – 174 kvázi-mondat található összesen a szövegben – viszonyítva 21,26%, tehát a mondatok több mint egyötöde. Az egyes kategóriákba sorolt mondatok relatív gyakoriságát az alábbi táblázatban foglalom össze:

²⁵ A magyartalan fejezetcímeket a (fél)hivatalos fordításból vettem át.

6. sz. táblázat: A 2002-es együttműködési megállapodás kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)
1013a	1	0,57	301	14	8,04	000	37	21,26
6071	0	0	607	3	1,72	104	6	3,44
6073	6	3,44	1081	4	2,29	108	6	3,44
6074	9	5,17	3012	0	0	408	10	5,74
6075	8	4,59	3054	3	1,72	503	6	3,44
6076	1	0,57	4013	12	6,89	504	12	6,89
6077	0	0	6079	0	0			
6078	0	0	7052	7	4,02			
Összesen	25	14,36	Összesen	43	24,71			
A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 174								

A 2001-es megállapodás szövegétől eltérően a 2002-es megállapodásban már nagyobb gyakorisággal jelentkeznek olyan témák is, amelyek nem tartoznak a vizsgálat szempontjából elsődleges tizenhat kategória egyikébe sem; a legnagyobb relatív gyakorisággal jelentkező kategóriák között találhatunk mind a három típusból – a romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdéseket, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdéseket és a román társadalom egészére vonatkozó, a magyarság sajátos igényeit tekintve semleges kérdéseket. A leggyakrabban előforduló kategóriák: a *decentralizáció* (8,04%), a *jóléti állam kiterjesztése* (6,89%), a *tulajdon-visszaszolgáltatás támogatása* (6,89%), *általános gazdasági célok* (5,74%).

A romániai magyar társadalomra közvetlenül vagy közvetetten vonatkozó kijelentések az össz-kijelentések 39,07%-át teszik ki. Ebből 14,36% az általánosan magyarság-orientáltnak nevezett kategóriákba sorolható, 24,71% közvetetten vonatkozik a romániai magyarságra. A korábbi megállapodáshoz hasonlóan ebben a dokumentumban sem találhatók autonómiával kapcsolatos kijelentések, egyetlen kvázi-mondat sem került az *Autonómiaformák* vagy a *Kulturális autonómia* kategóriák valamelyikébe.

IV.2.3. A programok összehasonlítása a kódolási eredmények tükrében

Ebben a pontban a jelen fejezetben bemutatott négy dokumentumot – az RMDSZ 1999-ös pártprogramját, a 2000-es választási programot, valamint az RMDSZ és az SZDP között a 2001. és 2002. évre kötött együttműködési megállapodásokat – hasonlítom össze. Megvizsgálom továbbá azt is, hogy a 2001–2004. időszakra szóló kormányprogram milyen kisebbségpolitikai intézkedéseket tartalmaz.

Az alábbi táblázat – az előző fejezetben levő áttekintő táblázathoz hasonlóan – kumulálja a négy dokumentum adatait bemutató táblázat egyes elemeit, illetve összesíti a kódolási kézikönyv által ismertetett hét nagy témakörbe – *Külkapcsolatok; Szabadság és demokrácia; Politikai rendszer; Gazdaság; Jólét és életszínvonal; Társadalmi szerkezet; Társadalmi csoportok* – sorolt kvázi-mondatok relatív gyakoriságát is.

7. sz. táblázat: A négy dokumentum kódolási eredményeinek összesítése

	1999-es párt- program	2000-es választási program	2001-es megállá- podás	2002-es megállá- podás
A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések	18,32%	17,84%	25,00%	14,36%
A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések:	20,90%	14,48%	40,62%	24,71%
A fentiek összege	39,22%	32,32%	65,62%	39,07%
Az egyes témakörök relatív gyakorisága (a kódolási rendszer hét nagy témaköre szerint):				
1. Külkapcsolatok	9,93%	3,53%	9,37%	11,49%
2. Szabadság és demokrácia	8,25%	3,88%	3,12%	1,72%
3. Politikai rendszer	9,16%	11,48%	9,37%	12,06%
4. Gazdaság	17,67%	15,72%	9,37%	17,80%
5. Jólét és életszínvonal	19,74%	25,61%	6,25%	13,21%
6. Társadalmi szerkezet	25,16%	20,31%	45,31%	16,66%
7. Társadalmi csoportok	8,51%	7,95%	6,25%	5,74%

Az összehasonlítást ebben a fejezetben is a dokumentumok megjelenésének időrendi sorrendjében végzem el. Az 1999-es pártprogramot összehasonlítva a 2000-es választási programmal azt állapíthatjuk meg, hogy a pártprogramban mind a magyarság-orientált kijelentések, mind a romániai magyarságot közvetetten érintő kijelentések nagyobb számban vannak jelen, jelentős eltérés azonban nem mutatkozik, főként az előbbieket esetében. Az 1999-es programban a magyarság-orientált kérdések aránya 18,32%, a magyarságra közvetlenül vonatkozó kérdések aránya 20,90%, szemben a választási program 17,84%-ával, illetve 14,48%-ával. A pártprogram esetében ezek a kijelentések 39,22%-ot, a választási programban pedig 32,32%-ot tesznek ki. Az eltérés tehát 6,9%. Ez az eltérés a kvázi-mondatok számát tekintve jobban kidomborodik: az 1999-es pártprogramban 304 mondat került a tizenhat kategória valamelyikébe, a 2000-es választási program esetében 183 kvázi-mondat.

Az egyes kategóriák esetében külön-külön nem állítható az, hogy részarányos csökkenés mutatkozik a választási program tekintetében. A magyarság-orientált kérdéseket felölelő kategóriák esetében jelentéktelen, 0,30%-osnál kisebb növekedés észlelhető a *magyar kultúra és művelődés*, illetve a *magyar nyelvű oktatás* vonatkozásában. Ugyancsak növekedésről beszélhetünk a *kisebbségi egyházak és vallásfelekezetek* kategóriában (1,94%). A pártprogramban az alábbi kategóriákba sorolt állítások vannak nagyobb arányban jelen: *kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás* (1,02%-os többlet), *Autonómiaformák* és *Kulturális autonómia* (együttvéve 1,02%-os többlet) és a *Magyarországgal való pozitív kapcsolatok* (1,24%-os többlet). A kimondottan magyarság-orientált kérdések tekintetében nincsenek lényeges eltérések, azonban azt mindenképpen meg kell jegyezni, hogy az autonómia képviselése itt is kisebb mértékben jelentkezik a választási program esetében, mint a pártprogram esetében.

A jelentősebb eltérés a magyarságot közvetetten érintő kérdések esetében van, összesen 6,42% a pártprogram javára. Ezek az eltérések az egyes kategóriák között a következőképpen oszlanak meg: *decentralizáció* (2,64%), *a multikulturalizmus kedvező említése* (3,67%), *nemzetközi dokumentumok, jogszabályok* (1,81%), *civil társadalom* (1,80%) – a pártprogram javára; *tulajdon-visszaszolgáltatás támogatása* (4,44%) – a választási program javára.

Az elemzés következő lépésében azt tanulmányozom, hogy a két együttműködési megállapodás szövegében milyen mértékben vannak jelen a romániai magyarságot érintő kérdések. A fenti táblázat adatai alapján paradox módon az tapasztalható, hogy a 2001. évi együttműködési megállapodás szövegében lényegesen nagyobb gyakorisággal jelentkeznek a romániai magyarságot közvetlenül vagy közvetetten érintő kérdések, mint az előbb tárgyalt

két dokumentumban. A dokumentum kvázi-mondatainak 65,62%-a tartozik az általam vizsgált tizenhat kategória valamelyikébe, ebből 25% a magyarság orientált elveket megjelenítő kategóriákba. Ez a számadat azonban csak első ránézésre meglepő. Véleményem szerint két torzító hatás érzékelhető, s ez határozza meg az adatok illetén alakulását. Az egyik magyarázat a dokumentum típusából, műfajából fakadó torzító hatással kapcsolatos: a dokumentum lényegesen különbözik a párt-, illetve a választási programoktól, hiszen míg azok célkitűzéseket és elveket fogalmaznak meg, addig a két párt közötti együttműködési megállapodás kétoldalú vállalásokat tartalmaz. A mi esetünkben az egyik fél az RMDSZ, amely a maga részéről tulajdonképpen azt vállalta, hogy támogatja a kisebbségi kormányt alakító Szociáldemokrata Pártot a parlamentben a kormányprogram megvalósítása érdekében. A megállapodásban az RMDSZ vállalásaira vonatkozó részek a kijelentések kis hányadát jelentik, hiszen a Szövetség nem lévén hatalmi pozícióban csupán a szavazataival képes támogatni a parlamentben az SZDP-t. Ezzel szemben az SZDP, mint a kormányhivatalok birtokában levő párt, cserében bizonyos politikai célok gyakorlatba ültetését ajánlja az RMDSZ-nek. A megállapodás szövegének nagy részét a leírt „cserére” vonatkozó kijelentések teszik ki. Emiatt nem meglepő az a tény sem, hogy a megállapodásban elég nagy számban vannak jelen a romániai magyarságot közvetlenül vagy közvetetten érintő elvek. Mivel egyfelől az SZDP által megfogalmazott kormányprogram tartalmazza a romániai társadalom egészére vonatkozó célkitűzéseket, és ezek természetesen a romániai magyarságot is érintik, nem kell szükségszerűen ilyen jellegű megállapodás tárgyát képezniük. Másfelől az RMDSZ a romániai magyarság képviselőjeként programjaiban olyan elveket is megfogalmazott, amelyek kimondottan csak a romániai magyar társadalomra vonatkoztak. Így nyilvánvaló, hogy az SZDP-nek elsősorban a Szövetség ez utóbbi kérdésekre vonatkozó igényeinek kielégítését kellett vállalnia a megállapodásokban ahhoz, hogy megnyerje az RMDSZ támogatását. Ez a két párt politikai pozíciójából és tárgyalási helyzetéből is fakadt. Mivel az RMDSZ nem kormánykoalíciós partnerként vett részt a tárgyalásokon, az alku tárgyát nem képezhették politikai pozíciók, illetve kormányfunkciók, hanem csak bizonyos politikák megvalósulása. Az RMDSZ esetében nyilvánvaló, hogy ezeknek kisebbségpolitikai kérdéseknek kellett lenniük. Az SZDP szempontjából pedig nyilvánvaló, hogy – mivel az RMDSZ-t nem kérte fel a kormányban való részvételre, csupán parlamenti támogatását szeretne volna elnyerni – politikai pozíciók helyett olyan dolgokat kellett ajánlatába foglalnia, amelyek az RMDSZ sajátos helyzetéből fakadó politikai elvek megvalósulását célozták meg. Az alkuhelyzet sajátosságaiból fakad tehát a dokumentum sajátos jellege is. Az elemzésbe való beemelésük némiképp megbontotta a dolgozat e részének gondolatmenetét, azonban az volt a célom, hogy összehasonlítható legyen ezáltal is az RMDSZ szempontjából két jelentős időszak, az 1996–2000-es kormányzati szereplés, illetve a 2001–2002-es konstruktív ellenzéki időszak. (Erre az összehasonlításra a végkövetkeztetésekben még kitérek.)

A másik magyarázat a dokumentum méretéből fakad. Az eddig vizsgált dokumentumok közül a 2001-es megállapodás a legrövidebb, csupán 64 kvázi-mondatot tartalmaz. Figyelembe véve az előző magyarázatból fakadó ama sajátosságot, hogy a dokumentum eleve a kisebbségorientált kérdésekre összpontosít, nyilvánvaló, hogy ezek aránya még magasabbnak tűnik kevesebb számú kvázi-mondat esetén. A 2001-es megállapodás szövegében ez nagy mértékben látszik főként, ha a kijelentések megoszlását tekintjük a hét nagy téma között: a hat magyarság-orientált kategóriát magában foglaló *társadalmi szerkezet* nevű kategória a kódolt kvázi-mondatok 45,31%-át összesíti.

A 2002-es megállapodás szövege már kevesebb kisebbségorientált kijelentést tartalmaz, mint az egy évvel korábbi megállapodás. Ebben a magyarság-orientált kijelentések aránya 14,36%, a magyarságot közvetlenül érintő kijelentéseké 24,71%. Ez összesen 39,07%-ot jelent, ami alacsonyabb, mint az 1999-es pártprogram esetében. Itt is érvényes az előbbi megállapodással kapcsolatos két megjegyzés, amely rendre a dokumentumnak a

programokhoz viszonyított nagyságára – bár a 2002-es megállapodás közel háromszor hosszabb a 2001-es megállapodásnál – és a dokumentum sajátos jellegére vonatkozik.

Elvégezve a tartalmi összehasonlítást a pártprogram, a választási program és a két együttműködési megállapodás szövege között, az a következtetés vonható le, hogy a számadatokban jelentkező eltérés nem felel meg a szövegben mutatkozó eltéréseknek. A két megállapodásban – jóllehet relatív gyakoriság tekintetében több olyan kijelentést tartalmaznak, amelyek a romániai magyarságot érintik, illetve a magyarság-orientált kategóriákban egyes konkrét célkitűzéseket is megfogalmaznak – néhány olyan alapvető elv nem jelenik meg, amelyek megtalálhatók a korábbi programokban, és amelyek véleményem szerint értékükben a legfontosabbak a romániai magyarságra vonatkozó kérdések közül: a teljes önálló magyar nyelvű oktatási hálózat az óvodától az egyetemig, minden szakra kiterjedően; a magyar intézményrendszer kiépítése; az autonómiára vonatkozó bárminemű kijelentések – még akkor is, ha az RMDSZ programokból és politikából is kitűnik, hogy erre vonatkozóan a Szövetség nem rendelkezik jól kidolgozott elképzeléssel –; a magyar nyelv minél szélesebb körű használatának a joga. Mivel a 2001–2002. időszak kiértékelésekor a két megállapodás szövegét részletesen ismertetem, ebben a részben nem térek ki arra, hogy milyen magyarság-orientált és kisebbségekre vonatkozó kijelentéseket tartalmaz a két dokumentum.

Az alábbiakban – az előző fejezethez hasonlóan – röviden megvizsgálom, hogy milyen kisebbségorientált kijelentések kerültek be a 2001–2004-es kormányprogramba. Akárcsak a korábbi kormányprogramok esetében, itt is csak azokat a kijelentéseket kódoltam, amelyek az általam vizsgált kérdésekre vonatkoztak. A 2001–2004-es kormányprogramban összesen 50 kijelentést kódoltam, ennyi kvázi-mondat tartozott az általam prioritásként kezelt kategóriákba. A kijelentések igen nagy hányada a *multikulturalizmus kedvező említése* (607) kategóriába tartozik, szám szerint 19. Nagyobb számban kerültek kijelentések az alábbi kategóriákba is: *kisebbségvédelem, kisebbségi jogok és nemzeti identitás* (6075) – 8 kijelentés; *külső kisebbségek* (7052) – 4 kijelentés. Az általam magyarság-orientált kategóriák esetében a következő módon oszlanak meg a kijelentések: *magyar nyelvű kultúra és művelődés* – 4 kijelentés, *magyar nyelvű oktatás* – 3 kijelentés, *kisebbségi egyházak* – 3 kijelentés, *Magyarországgal való kapcsolatok* – 1 kijelentés. A továbbiakban röviden felsorolom a fenti kategóriákba tartozó kijelentéseket: a kisebbségi kultúra támogatása, illetve a magyar nyelvű kulturális programok bővítése (a kultúra területén), a magyar nyelvű oktatás bővítése (az oktatás területén), illetve mindkét kategória esetében található általános jellegű kijelentés is. A kisebbségek védelmére és a kisebbségi jogokra vonatkozóan a nemzeti önazonosság szabad kifejezésére és megőrzésére vonatkozó kijelentések vannak nagyobb számban, ezen kívül még találunk a kisebbségi nyelvek támogatására és az anyanyelvhasználatra vonatkozóan is egy-egy kijelentést. A kisebbségi egyházakra vonatkozó lényegesebb programot az egyházügyi törvény elfogadásának szükségességét fogalmazza meg. Általánosan tekintve a kormányprogram kisebbségorientált kijelentéseit, azt mondhatjuk, hogy mérsékeltek és általános megfogalmazások jellegét öltik.²⁶

IV.2.4. Részleges következtetések

Ebben az alfejezetben igyekszem megfogalmazni azokat az észrevételeimet, amelyek a 2000–2001-es időszak dokumentumainak elemzése során felmerültek. Hasonlóképpen az előző fejezethez, a következtetéseim megfogalmazásában mind a számadatok összehasonlításából, mind a tartalmi összehasonlításból fakadó eredményeket figyelembe veszem. Az általam megfogalmazott hipotézist az RMDSZ-nek evvel a korszakával kapcsolatosan is sikerült igazolni, hiszen az összehasonlításból kitűnik: az 1999-es

²⁶ A N=stase-kormány programja a Hivatalos közlönyben 49 oldal terjedelmű. Ez azt jelenti, hogy a magyarság-orientált kijelentések száma 0,98 oldalanként.

pártprogramtól a 2002-es együttműködési megállapodás megkötéséig az általam vizsgált dokumentumokban szűkültek azok a kijelentések, amelyek a romániai magyarságra vonatkoznak – még akkor is, ha ez nem mutatkozik olyan nyilvánvalóan, mint az 1996–2000-es időszakban. Szükséges megjegyezni, hogy ez a szűkülés nem minden esetben érhető tetten az azonosított kijelentések relatív gyakoriságában is – erre jó példa a 2001-es megállapodás –, legtöbb esetben tartalmi jellegű módosulásokról van szó, az egyes – általam a legfontosabbnak tartott – elvek kimaradásáról vagy mérsékeltebb, enyhébb formában történő megfogalmazásáról.

Két észrevételem is van ezekkel kapcsolatban. Az első: az RMDSZ helyzetében egy olyan fordulópontot jelentett az együttműködésre való felkérés, ami a programok szintjén is megnyilvánult. Az 1999-es pártprogram mind számbelileg, mind tartalmilag nagyobb hangsúlyt fordít a romániai magyarsággal kapcsolatos kérdések megfogalmazására, mint a 2000-es választási program, azonban mégsem tapasztalható túl nagy eltérés. Ezzel szemben lényegesen kiugrik a 2001-es megállapodás szövege a sorból. A megállapodásra való felkérés az RMDSZ számára egy jelentős pozíciójavulást jelentett, hiszen egy egyszerű ellenzéki pártból egy olyan helyzetbe került, amikor – jóllehet továbbra is ellenzéki pártként szerepelt – a kormánypárttal együttműködve lehetősége nyílt arra, hogy parlamenti támogatásért cserében megfogalmazza saját, megvalósításra váró céljait is, és ezek képviselőt a legmagasabb szinten biztosítsa. Ezt nyilvánvalóan nem tehette volna meg ellenzékben, azaz megtehetette volna, de megvalósításukra a kormánypárt támogatása nélkül nem lett volna lehetősége.

A másik észrevételem, hogy az RMDSZ-nek a kormányzati időszak tapasztalatait felhasználva sikerült olyan célkiűzéseket megfogalmazni az SZDP-vel szemben, amelyek az aktuális politikai helyzet tükrében nem tűntek túlzott követeléseknek. Sajnos azonban ez azt feltételezte, hogy az RMDSZ-nek a dokumentumok szintjén le kellett mondania néhány olyan alapvető célkitűzésről, illetve elv megfogalmazásáról, amelyek közvetetten érintik a romániai magyar társadalmat. Ezt akár fordított nézőpontból, az SZDP szemszögéből is megfogalmazhatjuk: annak ellenére, hogy mind a két együttműködési megállapodásban, mind a kormányprogramban elég nagyszámú kisebbség- és magyarság-orientált kijelentés került megfogalmazásra, az SZDP nem mutatott hajlandóságot arra, hogy 2000-ig a kisebbségekkel és a romániai magyarsággal szemben tanúsított magatartását gyökeresen megváltoztassa. Az európai integrációs folyamat által követelményként megfogalmazott, és a romániai társadalomban a négyéves koalíciós kormányzásnak – főképp az RMDSZ kormányzati részvételének – köszönhetően bekövetkező változások alapján szükségesnek tartott általános kisebbségvédelmi vonatkozású kijelentések – kiegészítve egyes sajátosan magyarság-orientált kérdéssel – a két protokollum, illetve a kormányprogram szövegébe bekerültek, azonban a korábban tabunak számító és a többségi románság érzékenységet sértő elvek – kulturális és területi autonómia, teljesen önálló kisebbségi oktatás és intézményrendszer, széles körű anyanyelvhasználat – továbbra sem képezik alku tárgyát, ugyanúgy radikális követelésnek számítanak, amelyek felvállalására és megvalósítására a román pártokban nincs hajlandóság.

IV.3. A 2001–2002-es időszak kiértékelése: az RMDSZ által a kormánnyal való együttműködés során elért eredmények

A 2000-es választásokat követően a győztes Szociáldemokrata Párt felkérését elfogadva, az RMDSZ 2000. december 27-én együttműködési megállapodást írt alá a kormánypárttal, amelyben vállalta, hogy a parlamentben ellenzéki pártként szavazataival támogatja azt kormányprogramjában megfogalmazott célkitűzéseinek megvalósításában. A megállapodás tartalmazza ugyanakkor az SZDP által a támogatás fejében vállalt kötelezettségeket, amelyek az RMDSZ egyes politikai célkitűzéseinek megvalósítását

irányozzák elő. Az általam vizsgált 2001–2002-es időszakban két együttműködési megállapodás kötött a két párt között.

Az RMDSZ által megfogalmazott célkitűzések megvalósulását – az 1996–2000-es időszakhoz hasonlóan – a dokumentumokban foglaltak alapján vizsgálom. Az együttműködési megállapodások esetében annyival komplexebb a helyzet, hogy a két párt megyei szinten is megállapodásokat írt alá, amelyek helyi kérdésekre vonatkoznak. Az RMDSZ célkitűzéseinek megvalósulása a helyi megállapodások elemzésével lenne átfogó mértékben vizsgálható. E dolgozat kereteit azonban meghaladja a helyi megállapodások vizsgálata, így számomra a két országos megállapodás szövege szolgál alapul. Azt vizsgálom, hogy az országos megállapodásokban megfogalmazott célkitűzések közül mit sikerült megvalósítani. Az eddigi elemzésem gondolatmenetéhez hűen elsősorban a romániai magyarság szempontjából jelentős kérdésekre fektetem a hangsúlyt. Azokban az esetekben, ahol az egyes célok megvalósítása határidőhöz van kötve – ez csak a 2002-es protokollum esetében áll fenn – azt is igyekszem figyelembe venni, hogy milyen mértékben sikerült ezeket a határidőket betartani. A kiértékelésben hivatalos RMDSZ kiadványokat, kronológiákat, törvénygyűjteményeket, tanulmányokat és más forrásokat használok fel.

A *2001-es együttműködési megállapodás* – amint a kódolási eredmények kiértékeléséből is látszik – szép számban tartalmaz olyan célkitűzéseket, amelyek a romániai magyar közösséget közvetlenül vagy közvetetten érintik. A dokumentum öt témakörben fogalmazza meg a két párt célkitűzéseit a 2001. esztendőre vonatkozóan: *a gazdasági reformfolyamat folytatása, a közigazgatás decentralizálásának folytatása, az államosított tulajdonok visszaszolgáltatásának véglegesítése, a nemzeti kisebbségek védelme, a regionális fejlesztés*. Az alábbiakban az egyes témakörök részeként megfogalmazott célkitűzéseket ismertetem és azt veszem górcső alá, hogy melyeket sikerült megvalósítani és melyeket nem.

A gazdasági reformfolyamat folytatása terén egyetlen általános kijelentést fogalmaztak meg a megállapodás aláírói: folytatni a gazdaságban elkezdett reformokat a kormány 2001–2004-es programtervezetének és az ország gazdasági fellendítésére, az európai és euroatlanti integrációra vonatkozó középtávú stratégiájának az alapján.²⁷ Nehezen nyomon követhető és kvantifikálható célt fogalmaztak meg ebben a mondatban, de tekintettel arra, hogy a reformfolyamat folytatódik, kisebb-nagyobb előrelépések tapasztalhatók, ezt a célkitűzést (jóindulattal) megvalósultnak tekinthetjük.

A közigazgatás decentralizálásának folytatása területén több kisebbségi vonatkozású célkitűzés is megjelenik, a legfontosabb a helyi közigazgatási törvénynek Románia Szenátusa által elfogadott változat szerinti véglegesítése, beleértve az anyanyelv használatára vonatkozó rendelkezéseket is.²⁸ Ezenkívül 2001 végi határidővel megfogalmaztak néhány más, egyes szolgáltatások demilitarizálására vonatkozó kijelentést: a lakossági nyilvántartás átvétele, valamint közületi szolgáltatásként való megszervezése a polgármesteri hivatalok és megyei tanácsok által (személyazonossági kártya, választói igazolvány, az állandó választási listák elkészítése, gépjárművezetői jogosítvány, gépkocsi törzskönyv); az útlevél nyilvántartásának a prefektúrák hatáskörébe történő áthelyezése egy megyei szakszolgálat létrehozásával; katasztrófaelhárító közszolgáltatások megszervezése sürgősségi állapotokra (tűzvész, árvíz, jégverés, földrengés, fagy), amelyek átveszik a jelenlegi tűzoltó- és polgári védelmi egységek hatáskörét; a közrendfenntartó közösségi rendőrség létrehozása minden közigazgatási egység (község, város, megyei jogú város) szintjén a rendőrfelügyelőségek egyes sajátos hatásköreinek átvétele.²⁹

A legjelentősebb eredmény a közigazgatási decentralizáció területén a 2001. április 23-án elfogadott helyi közigazgatásról szóló 215/2001-es törvény. Ezzel sikerült az RMDSZ-nek

²⁷ Egyezmény a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Romániai Társadalmi Demokrácia Pártja között (2001). Bukarest, 2000. december 27.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

megvalósítani azt a célkitűzést, nevezetesen a korábbi közigazgatási törvényt módosító kormányrendelet parlamenti megerősítését, amelyet már a kormánykoalíció tagjaként is megfogalmazott, de nem tudott kivívni. A törvény szavatolja az anyanyelv használatát a helyi közigazgatásban azokban a helységekből, ahol valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személyek aránya meghaladja az illető település lakosságának a 20%-át mind a lakosok és a közigazgatási egység közötti kapcsolatokra, mind a helységnévtáblákra és a közigazgatási egységek felirataira vonatkozóan. A törvény ugyanakkor szentesíti a helyi közösségek közigazgatási és pénzügyi autonómiáját, ami a település tulajdonában levő javakkal és erőforrásokkal való gazdálkodásra vonatkozik. Arról is rendelkezik, hogy az önkormányzatok hatáskörének növelésével a költségvetési forrásoknak is növekedniük kell. Ugyancsak a helyi önkormányzatokra vonatkozik a 337/2001-es törvény, amely a helyi közpénzügyeket szabályozza.³⁰

A lakosság nyilvántartásának a polgármesteri hivatalok és megyei tanácsok hatáskörébe történő átutalására, illetve az útleveleszolgálatnak a prefektúrák hatáskörébe történő átutalására vonatkozóan az alábbi jogszabályokat fogadták el: 83/2001-es kormányrendelet az útlevel-kibocsátási és nyilvántartási közszolgálatok létesítéséről, szervezéséről és működéséről, valamint a 84/2001-es kormányrendelet a személynyilvántartási közszolgálatok létesítéséről, szervezéséről és működéséről, amely révén a lakosság-nyilvántartás átkerül a rendőrségtől a polgármesteri hivatalok és a megyei tanácsok hatáskörébe. A 88/2001-es számú kormányrendelet a vészhelyzetek kezelése érdekében létrehozott apparátust beleilleszti a közösségi szolgáltatások rendszerébe.³¹ Ezeket a kormányhatározatokat a 362/2002-es, a 372/2002-es, illetve a 363/2002-es jogszabályokkal törvényerőre emelték.³²

Az államosított tulajdonok visszaszolgáltatása terén megfogalmazott célkitűzések a romániai magyarság szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírnak: az 1/2000. sz. törvény maradéktalan gyakorlatba ültetése, a birtoklevelek kibocsátásának felgyorsítása a visszaszolgáltatási folyamat részeként; az államosított ingatlanokról szóló törvény véglegesítése; az egyházaktól, valamint a nemzeti kisebbségek egyesületeitől és szervezeteitől jogtalanul elvett ingatlanok és ingó javak esetén a tulajdonjog visszaszerzését és ezen javak kezelésének módozatait biztosító törvényes keret megteremtése.³³ Ezen a területen valóban történtek előrelépések 2001-ben: az 1172/2001-es kormányhatározattal hatályon kívül helyezték a 180/2000-es végrehajtási rendeletet, és kidolgozták a földterületek, illetve az erdők visszaszolgáltatására vonatkozó 1/2000-es törvény alkalmazásának új kereteit. A visszaszolgáltatás területén jelentős jogszabály a 10/2001-es törvény, amely az 1954. március 6. és az 1989. december 22. közötti időszakban jogtalanul elvett ingatlanok jogállását szabályozza, lehetővé téve a természetes és jogi személyek számára, hogy visszaigényeljék az állam által törvénytelenül elkobzott ingatlanokat. A törvény tartalmazza a természetben történő visszaszolgáltatás szabályozását, valamint azokban az esetekben, ahol ez nem lehetséges a tulajdonjegyek által történő vagy pénzbeli kárpótlás rendszerét is. A törvényt azóta több esetben is módosították, illetve kiegészítették: a 175/2001-es sürgősségi kormányrendelet és az azt jóváhagyó, valamint módosító 426/2002-es törvény révén, amelyek a törvény megszegéséért járó szankciókra vonatkoznak. Emellett több módosítás az egyes visszaigénylési határidők meghosszabbítására vonatkozik: a 109/2001-es sürgősségi kormányrendelet és a 145/2001-es sürgősségi kormányrendelet.³⁴

³⁰ Péter Zsuzsa: A 2001-ben elfogadott kisebbségpolitikailag fontos jogszabályok. 404–405.

³¹ Uo. 407–408.

³² Forrás: Indexul actelor normative [i individuale emise în 2002.

³³ Egyezmény a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Romániai Társadalmi Demokrácia Pártja között (2001). Bukarest, 2000. december 27.

³⁴ Forrás: Indexul actelor normative [i individuale emise în 2001.

A romániai magyarságot leginkább érintő kérdések nagy része a *nemzeti kisebbségek védelmére* vonatkozó részben olvasható. A számos általános emberi és kisebbségjogi megfogalmazás mellett konkrét célkitűzésekkel is találkozunk. A dokumentum kódolása során hat kisebbség-orientált kérdésekre vonatkozó kategória fordult elő nagyobb gyakorisággal. Ebben a részben foglalták meg a magyar kultúrával, a magyar oktatással, a kisebbségi egyházakkal, a kisebbségek jogaival és a kisebbségvédelemmel kapcsolatos teendőket, továbbá néhány, a multikulturalizmus kategóriába tartozó kijelentést. E célkitűzések megvalósulását az egyes területek szerint külön-külön vizsgálom meg.

A *kultúra* területén a magyar művelődési intézmények méltányos támogatását, a magyar rádió, illetve televízió-műsorok összekapcsolását és egybehangolását – oly módon, hogy teljesebbek és tartalmasabbak legyenek mind helyi, mind országos szinten –, valamint az új adók létrehozását és az adásidők növelését tartom a legfontosabb célkitűzéseknek. Olyan célkitűzésekről van szó, amelyek megvalósítása csak folyamatosan, lépésenként történhet, így nehezen mérhető az, hogy konkrétan milyen mértékben valósultak meg. Ezen a területen konkrét megvalósításnak tekinthető egyes helyi kereskedelmi rádióadók létesítése. Ám a hangsúly elsősorban azon lenne, hogy a közszolgálati Román Televízió nagyobb műsoridőt engedélyezzen a magyar nyelvű adások számára, illetve kiépüljön egy független magyar rádió- és televízió-hálózat. Ezek megvalósítása még várat magára.

Az *egyházakkal* kapcsolatosan az RMDSZ a kormányzati időszakból magával hozott egy célkitűzést, a kultusztörvény elfogadását. Ezt 2001-ben sem sikerült megvalósítani, azonban született néhány jogszabály, amely a kisebbségi egyházakat is kedvezően érinti: a 242/2001-es törvény a pénzügyi támogatási formákról a romániai vallásfelekezetekhez tartozó, kis jövedelmű vagy jövedelem nélküli vallásfelekezeti egységek számára; a 244/2001-es törvény, amely a 72/2000-es, a fentiekre vonatkozó kormányrendelet jóváhagyásáról szól, illetve a 647/2001-es törvény az egyházfiak/lelkipásztorok bérezése/pénzügyi támogatására vonatkozóan.³⁵

Az *oktatás* területén az alábbi célkitűzéseket foglalták meg: a magyar tagozatok finanszírozásához szükséges szervezési és szakmai keret létrehozása a Babe[–Bolyai Tudományegyetemen; a magyar nyelvű oktatási hálózat bővítése 2001-ben, illetve a magyar nyelvű oktatás bevezetése további felsőfokú tanintézetekben, az igényeknek megfelelően.³⁶ Az oktatásban a 2001-es együttműködés legjelentősebb eredményeként az Erdélyi Magyar Tudományegyetem létrehozása könyvelhető el. 2001 májusában a bukaresti Akkreditációs Bizottság a Sapientia EMTE első szakjai részére megadta az ideiglenes működési engedélyt. Ezzel egy áthidaló megoldás született az RMDSZ azon követelésére, amely az önálló magyar egyetem visszaállítását tűzte ki célul. Azért áthidaló megoldás, mert az önálló magyar állami egyetem létrehozása – amit az RMDSZ pártprogramjaiban és választási programjaiban is prioritásként foglalt meg – mind a mai napig nem valósult meg, a román kormány azonban hajlandónak mutatkozott egy, a magyar állam által finanszírozott magyar nyelvű magánegyetem létrehozásának a jóváhagyására. Ezzel előrelépés történt a romániai magyar felsőfokú oktatás területén.

A *regionális fejlesztés* területén megfogalmazott célkitűzések is eléggé általánosak, ezek megvalósulása ismét nehezen követhető nyomon: „méltányos támogatás az állami költségvetésből a kisebbségek által is lakott területeknek és helységeknél, ennek érdekében a szakminisztériumok támogatni fogják ezen területek és helységek infrastrukturális és más jellegű pályázatait”³⁷. Ez a terület még mindig „fehér foltnak” számít Romániában, nem mondhatjuk, hogy a megállapodás következtében jelentős mértékben változott volna a kormánynak a magyarok által többségben lakott vidékekre vonatkozó támogatási politikája.

³⁵ Uo.

³⁶ Egyezmény a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Romániai Társadalmi Demokrácia Pártja között (2001). Bukarest, 2000. december 27.

³⁷ Uo.

Jó példa erre a Székelyföld helyzete, amely továbbra is hátrányos helyzetűnek számít az ország számos más vidékével szemben az infrastrukturális beruházások és támogatások terén, illetve gazdasági téren. Az RMDSZ pedig sem a négyéves kormányzati szereplés, sem a kormánnyal való megállapodás révén nem volt képes jelentős eredményeket felmutatni e régió felzárkóztatása terén.

A fenti célkitűzéseken kívül további olyan célkitűzéseket sikerült megvalósítani 2001-ben, amelyek nem jelentek meg tételesen az RMDSZ és az SZDP közötti országos együttműködési megállapodásban, azonban a romániai magyarság szempontjából fontosnak tekinthetők. Az ezeket megfogalmazó jogszabályokat csupán tételesen sorolom fel: a 2001-ben elfogadott 55-ös és 56-os törvények, amelyek egyes, Románia és Magyarország közötti határon túli együttműködési programokra vonatkozó memorandumok jóváhagyását szabályozzák; a 292/2001-es törvény, amely az 1945. március 6-án bevezetett diktatúra által politikai okokból üldözött személyek, valamint a külföldre deportált vagy fogságba ejtett személyek számára nyújtandó támogatásokat szabályozza; a 396/2001-es törvény, amely a nemzeti kisebbségek helyzetének tanulmányozásával foglalkozó intézet létrehozásáról szól; a 422/2001-es törvény a történelmi műemlékek oltalmazásáról.³⁸ Természetesen itt jogszabályok elfogadásáról van szó, amelyek lehetővé teszik a bennük foglaltak megvalósulását vagy éppen előírják azt, alkalmazásuk már a politikai konjunktúra függvénye is lehet.

A 2002. esztendőre kötött megállapodás szövege két jelentős eltérést mutat az előző évi megállapodás szövegéhez képest: egyrészt terjedelmében jóval hosszabb, ami egyben azt is jelenti, hogy nagyobb számban tartalmaz semleges – a 000 kategóriába sorolt – kijelentéseket, illetve általános célkitűzéseket, másrészt több benne a megvalósulást illetően könnyebben nyomon követhető konkrét tennivaló, amelyekhez határidőt is rendeltek.

A dokumentum szerkezetében is eltér az előző évi megállapodástól, amint azt már a dolgozat IV.2.2. pontjában is említettem. Az elemzés során nem fogom értékelni a bevezető részben megfogalmazott kijelentéseket, ugyanis általános megfogalmazásokat tartalmaznak.

Az első fejezet az SZDP és az RMDSZ közötti politikai kapcsolatokra vonatkozik. A fejezetben többnyire a kisebbségekre vonatkozó általános célkitűzéseket fogalmaztak meg – mind a romániai kisebbségekre, mind a határokon túl élő románokra vonatkozóan –, az önazonosságuk megőrzését, a szabad önkifejeződésüket és a kisebbségek védelmét illetően. Egyetlen többé-kevésbé konkrét vonatkozású kijelentés: „az SZDP és az RMDSZ fellépnek annak érdekében, hogy helyesen alkalmazzák a határon túli magyarok státusára vonatkozó törvénnyel kapcsolatos, Románia és Magyarország kormányfője közötti Egyetértési Nyilatkozat előírásait”³⁹. Ez véleményem szerint egy olyan kitétel, amely elsősorban a román fél igényeinek kielégítését célozza meg, és a státustörvény által kavart belpolitikai vihar csitítására szolgál.

A második fejezet az SZDP és az RMDSZ parlamenti frakcióinak az együttműködésére vonatkozik. Ebben a fejezetben csupán olyan semleges kijelentésekkel találkoztam, amelyeknek nem volt programatikus vonatkozásuk, az elemzés szempontjából nem relevánsak.

Az RMDSZ tulajdonképpeni célkitűzései a harmadik fejezetben találhatók, amelynek címe: *A kormány támogatásával kapcsolatosan a kormányprogram alkalmazása érdekében*. Ebben a fejezetben, a 2001-es megállapodás szövegéhez hasonlóan témakörönként csoportosulnak a megvalósításra váró célkitűzések. A következő bekezdésekben ez egyes ágazatokon belüli kijelentéseket sorolom fel és azt mutatom be, hogy milyen törvények születtek ezek megvalósítása érdekében.

³⁸ Péter Zsuzsa *i.m.* 403–406.

³⁹ Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2002. esztendőben. Bukarest, 2002. január 29.

Az első terület a *gazdasági reform felgyorsítására* vonatkozik. Mivel ezen a területen nem szerepelnek magyarság-orientált kérdések, hanem az ország egészére vonatkozóan fogalmazzák meg közös célkitűzéseiket az aláíró felek, nem fordítok különösebb figyelmet annak vizsgálatára, hogy miket sikerült gyakorlatba ültetni. Röviden felsorolom a fontosabb célkitűzéseket: az adóterhek mértékének elemzése és megoldások keresése a kormányprogram keretein belül ezek csökkentésére; az ipari és mezőgazdasági társaságok privatizálásának felgyorsítása; az energetikai szektor mélyreható szerkezetváltásának beindítása; a gazdaságban létező pénzügyi körbetartozások csökkentéséért való fellépések; a kis- és középvállalkozások támogatása pénzügyi források biztosításával, hogy hozzáférhessenek bizonyos programokhoz; a Román Beruházási Ügynökség létrehozásának támogatása; a beruházások támogatása, kivételes figyelmet szentelve a külföldi befektetéseknek, valamint a külföldi és hazai tőke bevonásának; a lakásépítkezési beruházások támogatása.⁴⁰ Az egyetlen kitétel, amelynek megvalósulása határidőhöz kötött, a szövetkezetek szervezéséről és működéséről szóló törvénytervezet véglegesítése 2002. június 30-ig. A törvényt nem sikerült elfogadni, ez a célkitűzés 2003. március 31-i határidővel a két párt közötti 2003-as évi megállapodás szövegében is szerepel.⁴¹ Egyébként az ezen a területen megfogalmazott célkitűzések nagy részét a 2003-as megállapodás szövegébe is belefoglalták, ami arra utal, hogy megvalósulásuk a 2002-es évben nem haladt a várt mértékben. Ugyanakkor megvalósult egy célkitűzés: a 390/2002-es törvénnyel létrehozták a Külföldi Beruházások Romániai Ügynökségét.⁴²

A következő terület a *tulajdon-visszaszolgáltatásra* vonatkozik. Az itt megfogalmazott célok mindegyike érinti a romániai magyarságot, és mindegyik gyakorlatba ültetése határidőhöz kötött: 2002. december 31-i határidővel fogalmazták meg a föld-és erdőalap birtoklevelei kibocsátásának a befejezését egy országos program keretében; 2002. február 28-i határidővel a 102/2001-es számú sürgősségi rendeletnek a Képviselőház általi elfogadását, abban a formában, ahogy a Szenátusban megszavazták, valamint a visszaszolgáltatás felgyorsítását a birtokba helyezés és a birtoklevelek kiadása révén; 2002. április 30-i határidővel az állam által az egyházaktól, az egyesületektől és szervezetektől jogtalanul elvett ingatlanokra és ingó javakra – beleértve a nemzeti kisebbségeket is – vonatkozó visszaszolgáltatási törvénytervezet Parlament elé terjesztését – amit az, a maga során, 2002. szeptember 30-ig elfogad –; 2003. június 30-i határidővel a visszaigényelt, de természetben vissza nem adható ingatlanokért járó kárpótlásról szóló törvény elfogadását a 10/2001-es törvénynek megfelelően; 2002. június 28-i határidővel pedig a 10/2001-es törvény alkalmazása módszertani szabályainak aktualizálását.⁴³

A birtoklevelek kibocsátása nem történt meg teljes mértékben, ezt a célkitűzést megfogalmazták a következő évi megállapodásban is. A 102/2002-es évi kormányrendeletet, amely az 1/2000-es törvény módosítására és kiegészítésére vonatkozik, a Képviselőház 2002. május 9-én – tehát a megállapodásban leszögeezett határidő után két hónappal – hagyta jóvá a 400/2002-es számú törvénnyel. 2002. július 11-én elfogadták az 501/2002-es törvényt, amely jóváhagyja a 94/2000-es, a romániai vallásfelekezetektől elkobzott egyes ingatlanok visszaadására vonatkozó sürgősségi kormányrendeletet, illetve a 10/2001-es törvény módosítására vonatkozó és azt kiegészítő 184/2002-es sürgősségi kormányrendeletet.⁴⁴

A *közigazgatás decentralizációja* területén megfogalmazott célkitűzések egy része határidőhöz kötött és megvalósulásuk is nyomon követhető, másik része pedig nehezen

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2003. évben. Bukarest, 2003. február 29.

⁴² Forrás: Guvernul României [<http://www.gov.ro/guvernul/afis-subord-guv-utile.php?idsubord=4>]

⁴³ Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2002. esztendőben. Bukarest, 2002. január 29.

⁴⁴ Forrás: Indexul actelor normative [i individuale emise în 2002.

mérhető célokat határoz meg. Az előbbieket közé tartoznak: a közigazgatási-területi egységek köz- és magánvagyonára vonatkozó, a köztulajdonnal és annak jogállásával kapcsolatos 213/1998-as törvény alkalmazásának befejezése 2002. június 30-ig; intézkedések foganatosítása annak érdekében, hogy – a 308/2001-es törvény értelmében és a Kormány a törvényes rendelkezésekre vonatkozó országos programot jóváhagyó határozatával összhangban – a lakosság-nyilvántartási közszolgálat lépcsőzetesen a helyi hatóságok alárendeltségébe menjen át szintén 2002. június 30-ig; a rendkívüli állapotokkal foglalkozó közszolgálatoknak a helyi hatóságok alárendeltségébe való átutalása 2002. szeptember 30-ig; az útlevél-kibocsátó közszolgálat a prefektúrák alárendeltségébe történő utalása 2002. október 30-ig; a 100/1990-es törvényerejű rendeletet hatályon kívül helyezése 2002. február 28-ig.⁴⁵ A lakosság nyilvántartására, a rendkívüli állapotokra és az útlevél-kibocsátásra vonatkozó kormányrendeleteket már a 2001. évben meghozták, és amint a 2001-es megállapodás kiértékelésekor már megemlítettem, a jóváhagyásukat elrendelő törvényeket is elfogadta 2002-ben a parlament. Mindhárom törvényt a megjelölt határidőn belül fogadták el, 2002. júniusában. Alkalmazásuk azonban mind a mai napig megoldatlan, e jogszabályokat még nem ültették gyakorlatba. A 100/1990-es törvényerejű rendeletet, amely a helységek, kereskedelmi társaságok, társadalmi-kulturális intézmények névváltoztatását megtiltotta, a 63/2002-es kormányrendelettel hatályon kívül helyezték.

A határidő nélküli célkitűzések között találhatók: a helyhatóságok pénzügyi támogatása, a megyei és helyi tanácsok alárendeltségébe átkerült szolgáltatások minőségének biztosítása és az intézmények működésének biztosítása érdekében; a nemzeti kisebbségek által is lakott közigazgatási-területi egységek méltányos finanszírozása a költségvetésből infrastrukturális és más természetű beruházások szakminisztériumi támogatása révén; a jövedelemadóból a helyi tanácsok finanszírozására leosztott részarány növelése, valamint ama összegek növelése a költségvetési törvény révén, amelyek a helyi közigazgatási szerveknél maradnak a jövedelemadóból és más forrásokból; különböző intézkedések meghozatala a 215/2001-es törvény 38. szakasza „u” bekezdése előírásainak alkalmazása és tiszteletben tartása érdekében, amely az utcák, terek és közintézmények névadására, illetve névváltoztatására vonatkozik; az illető közigazgatási-területi egységben működő közoktatási intézmények névadási és -változtatási jogának a helyi szervek hatáskörébe történő átutalása; annak elemzése, hogy mennyiben célszerű az ipari parkok újabb megyékben – beleértve a nemzeti kisebbségek által lakottakat is – való létrehozása.⁴⁶ Ezek nagy részének gyakorlatba ültetésére megtörténtek az első lépések, azonban a célkitűzések jelentős részét a 2003-as SZDP–RMDSZ megállapodásba is belefoglalták, ami arra enged következtetni, hogy megvalósításuk nem haladt a tervezett mértékben.

A célkitűzések negyedik területe a *szociális védelem*. Ennek keretében mind a romániai társadalom egészére vonatkozó teendőket – a garantált minimál jövedelemről szóló törvény alkalmazása; a nyugdíjak differenciált indexelésének biztosítása; előnyösebb hitelek biztosítása a fiatal végzősök számára, lakásvásárlás céljából –, mind olyan célkitűzéseket találunk, amelyek a romániai magyar közösséget sajátosan érintik: az etnikai okokból üldözött személyek jogairól szóló 189/2000. számú törvény pontos gyakorlati alkalmazásának a biztosítása – ennek érdekében 2002. február 28-ig véglegesítik a törvény alkalmazásának módszertani szabályait –, valamint ama törvénytervezet elfogadása, amely bizonyos jogokat biztosít azon személyeknek, akik a katonai szolgálatot munkaszázadokban töltötték le. A szociális védelem terén a minimáljövedelemre és a nyugdíjakra, illetve nyugdíjasokra vonatkozó célkitűzéseket 2003. június 30-i határidővel a 2003-as megállapodás szövegében újra megfogalmazták, ami arra utal, hogy 2002-ben nem sikerült ezeket megvalósítani. A

⁴⁵ Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2002. esztendőben. Bukarest, 2002. január 29.

⁴⁶ Uo.

katonai munkaszolgálatosokra vonatkozó törvény elfogadásával kapcsolatosan nem sikerült információkat szerezni.

Az egészségügy területén kizárólag az egész romániai társadalomra vonatkozó, nehezen nyomon követhető és számszerűsíthető célok fogalmazódnak meg: „elfogadják a kórházak szervezésére és tevékenységük lebonyolítására vonatkozó törvényt, figyelembe véve, hogy azok a helyhatóságok alárendeltségébe kerülnek át; fokozzák a megyei egészségbiztosítási pénztárak alapjai szabályszerű és hatékony felhasználásának ellenőrzését”⁴⁷.

A következő terület az *oktatás*. Néhány általános oktatáspolitikai célkitűzés mellett – a tanügyi intézményes kereteinek szakonkénti és képzési (elemi, gimnáziumi, liceumi és egyetemi) szintenkénti fejlesztése; a decentralizálás folyamatának folytatása és az intézményi autonómia fejlesztése; az oktatásügy általános célkitűzéseinek egyeztetése a munkaerőpiac tényleges igényeivel – két szinten – a felsőoktatás és a közoktatás – több olyan célkitűzést is megfogalmaztak, amelyek a romániai magyar nyelvű oktatásra vonatkoznak. A felsőoktatásra vonatkozóan: magyar nyelvű karokat és tanszékeket hoznak létre a kolozsvári Babe[–Bolyai Tudományegyetemen, a tanügyi törvény előírásainak tiszteletben tartásával; megvizsgálják a magyar nyelvű tagozat létrehozásának módozatát a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen, a beiskolázási számot is megállapítva; a Kolozsvári Gheorghe Dima Zeneakadémiára, a Kolozsvári Agrártudományi Intézetre, a Marosvásárhelyi Petru Maior Tudományegyetemre vonatkozóan tanulmányozzák a magyar tannyelvű csoportok létrehozásának módozatát, a törvényes előírásoknak megfelelően. Ezekben a kérdésekben jelentős előrelépés nem történt, a magyar nyelvű csoportok létrehozására és a magyar tagozat létrehozására az Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen nem került sor. A Babe[–Bolyai Tudományegyetemen sem hoztak létre új magyar tanszékeket, azonban a kormánypárt és az RMDSZ között egy megegyezésre került sor, melynek értelmében létrehoznának két magyar nyelvű kart az egyetem keretén belül – egy társadalomtudományi, illetve egy természettudományi kart – az egyes addig létező szakok egyesítésével. Ezt a megállapodást bele is foglalták a 2003-as együttműködés szövegébe, mint a 2003–2004-es tanévtől megvalósítandó célt.⁴⁸ A Kolozsvári Gheorghe Dima Zeneakadémián, a Kolozsvári Agrártudományi Intézetben, illetve a Marosvásárhelyi Petru Maior Tudományegyetemen magyar csoportok létrehozására nem került sor a 2002. esztendőben.

A közoktatás területén az alábbi célkitűzések szerepelnek a megállapodásban: „az állami oktatás keretében, a Tanügyi törvény 121. szakaszának megfelelően és az Európa Tanács külön ajánlásainak szellemében biztosítani fogják a magyar nyelv tanulását, a konkrét és valós igények függvényében; az egyházi középiskolákban az elkövetkező években is tiszteletben tartják a 2001–2002-es tanévre megállapított beiskolázási számokat; az iskolahálózat átszervezésekor figyelembe fogják venni azon szakemberek véleményét is, akik a nemzeti kisebbségek érdekeit képviselik; a tanügyi reformmal kapcsolatos jogszabályok kidolgozásának folyamatában biztosítani fogják a nemzeti kisebbségek sorából származó szakemberek részvételét is; a Kutatásügyi és Oktatási Minisztérium költségvetése révén biztosítják a szükséges pénzügyi támogatást a nemzeti kisebbségek anyanyelvű oktatásában használt tankönyvek elkészítéséhez és kiadásához”⁴⁹. Itt megint általánosabb jellegű kijelentésekkel állunk szemben, amelyek ugyanilyen formában a 2003-as megállapodásban is előfordulnak. Ezen a területen is történtek kisebb előrelépések, azonban jelentős eredményekről a felsorolt célkitűzéseket illetően nem beszélhetünk.

A *hangos-képes médiával* kapcsolatban megfogalmazott célkitűzések is jórészt a

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2003. évben. Bukarest, 2003. február 29.

⁴⁹ Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2002. esztendőben. Bukarest, 2002. január 29.

romániai magyar közösség érdekeit fejezik ki: a Marosvásárhelyi területi televízió-stúdió újraindítása román és magyar nyelven; az antennahálózat fejlesztése a Kommunikációs és Információs Technológia Minisztériuma⁵⁰ által elvégzett elemzés után, annak érdekében, hogy összekapcsolják ily módon a magyar nyelvű rádió- és televíziós adásokat, megvalósítva azok fokozottabb helyi és országos szintű koherenciáját; az RTV 2 földi sugárzási hálózatának fejlesztése és kiterjesztése az ország minden megyéjére.⁵¹ A fenti kijelentések közül a legfontosabb megvalósítására, a marosvásárhelyi területi televízió-stúdió újraindítására nem került sor 2002-ben, ez a célkitűzés 2003. június 30-i határidővel megjelenik a 2003-as megállapodásban is, akárcsak a felsorolt másik két célkitűzés is.⁵²

Ebben a fejezetben több más célkitűzést is megfogalmaztak az aláíró felek, amelyek további lényeges területekre vonatkoznak, például egyházak, nemzeti kisebbségek. Némelyek határidőhöz kötöttek: intézkedéseket foganatosítanak a vallásfelekezetek fokozottabb támogatására az állam lehetőségeinek függvényében templomok építésére és pénzügyi asszisztenciára, sürgetik az egykor a vallásfelekezetek tulajdonát képező egyes épületek visszaadását, a sürgősségi rendeletekbe foglalt ingatlanokat 2002. április 30-ig visszaszolgáltatják; biztosítják a diszkriminációellenes törvény alkalmazására létesítendő intézményi keretek minél gyorsabb megteremtését a magyar kisebbség egyes képviselőinek ennek vezető szerveiben való részvételével (2002. február 28.); létrehozzák a Nemzeti Kisebbségek kérdéseit tanulmányozó intézetet, az intézet keretében külön részleget létesítenek a magyarok problémáinak tanulmányozására (2002. július 31.); megfelelő formában ratifikálják a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Chartáját (2002. június 30.); intézkedéseket foganatosítanak a nemzeti szimbólumok, valamint a nemzeti kisebbségek szimbólumainak használatára – a törvényes rendelkezéseknek megfelelően (2002. február 28.).⁵³ Más kijelentések megvalósulását nem kötötték határidőhöz: a román nyelv védelméről szóló törvényt olyan formában fogadják el a parlamentben, hogy az egyidejűleg biztosítsa a romániai nemzeti kisebbségek nyelvének védelmét is; méltányos pénzügyi támogatásban részesítik a kisebbségi nyelvű kiadókat és kiadványokat, valamint a művelődési eseményeket; biztosítják a nemzeti kisebbségek arányos képviseletét országos, területi és helyi szinten a különböző intézmények döntéshozó testületeiben; a rendőrök jogállásáról szóló törvényt kiegészítik azzal az előírással, amely szerint azokban a helységekből, ahol a nemzeti kisebbségek számaránya meghaladja a 20 százalékot, kötelező a kisebbségek nyelvét ismerő rendőrök alkalmazása.⁵⁴

A felsoroltak közül az alábbiakkal kapcsolatban születtek eredmények 2002-ben jogszabályok szintjén: a nemzeti kisebbségi szimbólumok használata és a rendőrök jogállása – a kisebbségi nyelvek ismerete – területén. A vallásfelekezetekkel kapcsolatban két törvényt fogadtak el, amely a kisebbségi egyházakat is érinti: a 125/2002-es törvény, amely a 82/2001-es, a vallásfelekezetek pénzügyi támogatására vonatkozó sürgősségi kormányrendeletet fogadja el, illetve a 178/2002-es törvény, amely hatályon kívül helyezi a 177/1948-as egyházügyi törvény 7-es szakaszát.⁵⁵ Ugyanakkor a vallásfelekezetekkel kapcsolatban a 2002-es megállapodásban megfogalmazott célkitűzés megjelenik a 2003-es megállapodás szövegében is. A többi célkitűzés közül nem valósultak meg és a 2003-as megállapodásban is megjelennek az alábbiak: a nemzeti kisebbségeket tanulmányozó intézet létrehozása; a

⁵⁰ A minisztérium nevének magyartalan fordítása a megállapodás szövegében található ebben a formában.

⁵¹ Uo.

⁵² Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2003. évben. Bukarest, 2003. február 29.

⁵³ Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2002. esztendőben. Bukarest, 2002. január 29.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Forrás: Indexul actelor normative [i individuale emise în 2002.

Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Chartájának ratifikálása; a nemzeti kisebbségek arányos képviselőinek biztosítása országos, területi és helyi szinten; a rendőrök jogállását szabályozó törvény megfelelő alkalmazása.

A megállapodás következő fejezete a két párt helyi szintű együttműködésére vonatkozik. Több általános – illetve a dokumentum szempontjából általam semlegesnek kódolt – kijelentés mellett ebben a fejezetben találunk néhány, a romániai magyar oktatásra és kultúrára vonatkozó megfogalmazást is: „állapítsanak meg prioritásokat olyan történelmi műemlékek restaurálása terén, amelyek a romániai magyarok kultúrájának számottevő értékei; az SZDP és az RMDSZ brassói szervezetei működjenek együtt egy olyan ingatlan kijelölése vagy építése érdekében, amely megoldja az Áprily Lajos Elméleti Líceum működési gondjait; az SZDP és az RMDSZ Maros megyei szervezetei együttműködnek annak érdekében, hogy a Bolyai Farkas elméleti líceum visszanyerje magyar tannyelvű státusát; megoldják az aradi Szabadság-szoborcsoport problémáját, a vegyes kormánybizottság által aláírt jegyzőkönyvnek, valamint a Románia és Magyarország kormányfői által aláírt együttműködési memorandumnak megfelelően”⁵⁶.

A marosvásárhelyi Bolyai Farkas elméleti líceum országos vihart kavaráó politikai huzavona után visszanyerte magyar tannyelvű státusát. A döntés értelmében a 2002–2003-as tanévtől a líceumban nem indul több román osztály – ezek a Papiu Ilarian Líceumban indulnak – így a középiskola, miután a jelenlegi román osztályok végeznek, a 2006–2007-es tanévtől újra teljesen magyar intézmény lesz. A brassói Áprily Lajos Elméleti Líceum ügyében is megkezdődött az együttműködés, a 2003-as megállapodásba 2003. március 1-jei határidővel belefoglalták az épület felújítási munkálatainak befejezését. A Szabadság-szoborcsoport kérdésében – amelynek ügye ismét számos politikai vita tárgyát képezte – az aradi önkormányzat egyik határozata jelent előrelépést, amely 2002. november 26-án elrendelte a műemlék Arad belvárosának egyik közterén való felállítását.

A dokumentum ötödik, utolsó fejezete a 2002. évi megállapodás előírásai teljesítésének felmérésével kapcsolatos általános kijelentéseket tartalmaz, ezeknek az elemzés szempontjából nincs különösebb jelentőségük.

IV.4. Következtetések az RMDSZ 2001–2002-ben folytatott politikájáról

A 2001–2002-es időszak teljesen új pozíciót biztosított az RMDSZ számára. Ellenzéki pártként, ugyanakkor együttműködve a kormánypárttal, tehát nem hatalmi pozícióból, azonban a hatalom közelében vállalkozott arra, hogy célkitűzéseit megvalósítsa.

A 2001–2002-es időszakra is jellemző, hogy a romániai magyarság sajátos igényeivel közvetlen kapcsolatban levő elvek a legmagasabb számban az 1999-es választási programban található meg, ez után fokozatosan visszaszorulnak, ahogy a Szövetség politikai pozícióit illetően jobb helyzetbe kerül. Az autonómia, az önálló magyar iskolahálózat, az önálló magyar intézményrendszer gondolata fokozatosan kiszorul a dokumentumokból, illetve lekerül a politikai képviselő napirendjéről, és egyre ritkábban jelentkezik a politikai diskurzus szintjén is.

Mégis a kormánypárttal kötött együttműködési megállapodások révén sikerült megfogalmazni olyan célkitűzéseket, amelyek megvalósítására az ellenzékől, a kormány támogatása nélkül nem lett volna lehetőség, és amelyre nem volt képes a Szövetség négy éven keresztül a kormány tagjaként. Annak ellenére, hogy számos célkitűzés gyakorlatba ültetése elmaradt – némelyeké annak ellenére is, hogy több egymást követő megállapodás szövegében is jelentkeztek –, vagy megvalósításuk során nem tartották be a kitűzött határidőket, a kormánypárt tudatában volt annak, hogy az RMDSZ szavazataiért cserében neki is teljesítenie

⁵⁶ Uo.

kell vállalásait. A legfontosabb előrelépések ama területeken történtek, ahol a kormányzati időszakban az RMDSZ a legnagyobb sikertelenségeket könyvelhette el: a tulajdonvisszaszolgáltatás – elsősorban az ingatlanok visszaszolgáltatása –, az önálló magyar nyelvű egyetem, illetve a közigazgatásban történő anyanyelvhasználat területén. Elkezdődött a kommunizmusban elkobzott ingatlanok visszaszolgáltatása a magánszemélyeknek és az egyházaknak; létrejött az Erdélyi Magyar Tudományegyetem; elfogadták a 215/2001-es törvényt, amely biztosítja a közigazgatásban az anyanyelvhasználatot. Természetesen ezek nem jelentik a célkitűzések maradéktalan megvalósulását, hiszen elég megjegyezni, hogy az ingatlanok visszaszolgáltatása igen lassú ütemben folyik, még mindig nem mutatkozik elég politikai akarat a hatalom részéről arra, hogy a visszaszolgáltatás folyamatát gördülékennyé tegye, hanem továbbra is számos procedurális és alkalmazási buktató nehezíti a megvalósulást. Az EMTE sem a román állam által támogatott magyar felsőoktatási intézmény, hanem a magyar állam támogatása révén jött létre. A közigazgatási törvény is megszületett ugyan, azonban az alkalmazását számos esetben megtagadták és ma is megtagadják egyes helyi közigazgatási egységek vezetői, a kormány részéről pedig elmarad a megfelelő ellenlépés.

Az RMDSZ 2001–2002-es politikai sikerei mindenképpen értékelendők. Szemben az 1996–2000 közötti kormánykoalíciós szerepléssel – amely a hivatalorientált modellben való értelmezést tesz lehetővé – a 2001–2002 közötti politikai sikerek a politikaorientált modellben értelmezendők. A Szövetségnek ellenzéki helyzetéből fakadóan nem sikerült ugyan hatalmi pozíciókhoz jutnia, azonban a kormánypárttal kötött együttműködés révén lehetővé vált, hogy programjában megfogalmazott célkitűzéseiből többet is belefoglaljon a megállapodás szövegébe, és azok közül számosat megvalósítson.

Ugyanakkor az utóbbi években világossá vált, hogy a román politikai elit egyes kérdésekben – autonómia, önálló állami magyar egyetem – nem hajlandó engedményeket tenni vagy kompromisszumokat kötni. Mindenekelőtt úgy gondolom, hogy nagy szerepe volt a megvalósításokban annak a ténynek, hogy az RMDSZ és a kormánypárt írásban szögezték le az együttműködés feltételeit. Az írásos megegyezések egyfajta biztosítékát jelentették annak, hogy a két párt betartja vállalásait. Még akkor is, ha számos esetben a dokumentumokban foglaltak nem valósultak meg, és a következő évi megállapodások szövegébe is átkerültek.

V. Összegzés, végkövetkeztetések

A dolgozatom zárófejezetében az elemzésem eredményeit összegzem röviden, elsősorban a két vizsgált időszak összehasonlítására fektetve hangsúlyt. Ugyanakkor az összehasonlítás alapján levonom a végkövetkeztetéseket az általam vizsgált témával kapcsolatban.

A dolgozatban két szempont szerint vizsgáltam az RMDSZ 1996–2002 közötti politikáját. Az egyik szempont annak elemzése volt, hogy a Szövetség különböző programjaiban miképpen jelentkeznek, illetve milyen változásokon mennek át a romániai magyarság sajátos igényeit megjelenítő célkitűzések, elvek. Az RMDSZ programokban jelentkező elvek között felállítottam egy prioritási listát, és az azon megjelenő kérdések vizsgálatára fordítottam nagyobb hangsúlyt. Azokról a kérdésekről van szó, amelyek véleményem szerint kiemelkedő fontossággal bírnak az önálló romániai magyar társadalom intézményesülése, ugyanakkor a romániai magyarság hosszú távú megmaradása tekintetében. Ezek: az önrendelkezés elvének tiszteletben tartása, a kulturális és intézményi autonómia biztosítása, illetve más autonómiaformák megvalósulása; önálló, államilag támogatott magyar oktatási hálózat létrehozása az óvodától a felsőfokú oktatási intézményekig, a magyar nyelv használata az oktatás minden szintjén és szakterületén; önálló magyar kulturális

intézményhálózat, beleértve a 24 óra adásidővel sugárzott rádió- és televízióadót; egyes kisebbségi jogok tiszteletben tartása (a nemzeti önazonosság védelme, a nemzeti szimbólumok használatának joga); a nemzeti kisebbségek anyanyelvhasználati joga a közélet minden területén (beleértve a közigazgatást és az igazságszolgáltatást); a történelmi magyar egyházak támogatása és jogainak tiszteletben tartása (egyházi iskolák és más intézmények visszaállítása, illetve támogatása); a kommunista rezsim idején jogtalanul elkobzott közösségi és egyházi javak, illetve magánjavak maradéktalan visszaszolgáltatása jogos tulajdonosaiknak – illetve, ahol ez nem lehetséges, méltányos kárpótlás biztosítása; megkülönböztetett figyelem fordítása a szórványban élőkre (elsősorban a csángómagyarokra), asszimilálódásuk megakadályozására hozott intézkedések révén; az összmagyarsággal és Magyarországgal való széleskörű kapcsolatok biztosítása.

A másik szempont annak vizsgálata, hogy a fenti elveket milyen mértékben sikerült képviselnie és megvalósítania az RMDSZ-nek 1996–2000 között a kormánykoalíció tagjaként, illetve 2001–2002 között ellenzékéből támogatva a kisebbségi kormányt, kétoldalú együttműködési megállapodás alapján.

A romániai magyarság szempontjából kiemelkedő fontossággal bíró elveknek az RMDSZ különböző programjaiban – pártprogram, választási program, koalíciós cselekvési prioritások –, illetve az RMDSZ-hez kapcsolódó más dokumentumokban – együttműködési megállapodások és kormányprogramok – való megjelenését tartalomelemzéssel vizsgáltam meg. Az tartalomelemzés eredményeit a III.2. és IV.2. alfejezetekben ismertettem. Az elemzés során sikerült igazolni a dolgozatomban megfogalmazott hipotézist, mely szerint a Szövetség azáltal, hogy a politikai élet egyre magasabb szintjein tevékenykedett, egyre inkább háttérbe szorította a romániai magyarság szempontjából kiemelkedő fontosságú elvek képviselését, mind a programjaiban, mind a politikai gyakorlatban. A hipotézisem igazolása jobban nyomon követhető volt az 1996–2000-es időszak esetében, ahol a tartalomelemzés során nyilvánvalóan kimutatható volt, hogy a legtöbb magyarság-orientált kérdés az 1995-ös pártprogramban jelentkezett, mégpedig határozott hangnemben. Az 1996-os választási programban már ennél kevesebbet találunk, az 1997-es kormánykoalíciós prioritások pedig már jóval kevesebbet és mérsékeltebben fogalmaznak meg ezekből az elvekből. A hipotézisem érvényes a 2001–2002-es időszakra is, elsősorban az 1999-es pártprogram és a 2000-es választási program összehasonlításában, még ha nem is olyan szembetűnő a különbség, mint a négy évvel korábbi dokumentumok esetében. A 2001-es, illetve a 2002-es RMDSZ–SZDP együttműködési megállapodások beemelése az elemzésbe már nehezebben igazolhatóvá teszik a hipotézist, azonban a IV.2.3. és a IV.2.4. pontokban kifejtettem, hogy milyen torzító hatások befolyásolják az eredmények alakulását.

A korábban felsorolt elvek közül az egyik esetében a hipotézisem egyértelműen és jól kimutathatóan érvényesül: a különféle autonómiák képviselésének megjelenése. Elmondható, hogy az RMDSZ dokumentumokban fokozatosan visszaszorul az autonómia képviselése, az egyes kormányzati ciklusokon belül olyannyira, hogy az RMDSZ-nek a hatalom közelébe való kerülésével a diskurzus szintjén is elsikkad. A legkomplexebb RMDSZ autonómia-programot az 1995-ös tartalmazza, ám ez is arra enged következtetni, hogy az RMDSZ-nek nem volt kidolgozott, koherens autonómia-koncepciója, hanem különböző elképzelésekből ötvözött, akár hibridnek is nevezhető változat került be a programba. Az RMDSZ kormányra kerülésével még ennek a programnak a képviselése is lekerült a napirendről, és az általam vizsgált időszak végéig – 2002. december 31-ig – nem került sor egy átfogó, a román jogrenddel összeegyeztethető autonómia-program kidolgozására.

A hipotézisem mellett megfogalmaztam egy empirikus sejtést is: az RMDSZ-nek több eredményt sikerült elérni a romániai magyarságot sajátosan érintő kérdésekben a 2001–2002-es időszak alatt, amikor konstruktív ellenzéki pártként parlamenti támogatásban részesítette a kormányt, mint 1996–2000 között, amikor a koalíciós kormány tagja volt. Anélkül, hogy egy részletkebe menő összehasonlítást végeznék el – tekintettel arra, hogy mindkét időszakban a

különböző szakpolitikai területek szerint elemeztem a megvalósításokat – az alábbiakban felsorolom, hogy a romániai magyarság számára fontos kérdésekben milyen eredmények vagy kudarcok könyvelhetők el az egyes időszakokban. A jobb összehasonlíthatóság és áttekinthetőség érdekében mindezt táblázat formájában szemléltetem:

8. sz. táblázat: Az 1996–2000-es és a 2001–2002-es időszak eredményeinek és kudarcainak összehasonlítása¹⁸⁷

„Szakpolitikai” terület	Elért eredmények/kudarcok	
	1996–2000	2001–2002
Románia és Magyarország közötti együttműködés kibővítése	Javulás következett be a két ország kapcsolataiban, számos területen közeledés történt.	Folytatódott a kétoldalú kapcsolatok javulása, elfogadták az 55/2001-es és az 56/2002-es törvényt, amelyek a két ország közötti együttműködési programokra vonatkozó memorandumokat hagyták jóvá.
A helyi közigazgatási törvény módosítása	A 22/1997-es sürgősségi kormányrendelettel megtörtént az 1991-es közigazgatási törvény módosítása, azonban nem sikerült a parlamenttel elfogadtatni a kormányrendeletet jóváhagyó törvényt, és a kormányrendelet alkalmazása is rosszul működött	A parlament elfogadta a 215/2001-es közigazgatási törvényt, amely számos, a kisebbségi anyanyelvhasználatot biztosító kitéletet tartalmaz. A törvény alkalmazása azonban nem minden esetben működik gördülékenyen, politikai színezetű ellenállás tapasztalható.
Kisebbségvédelmi kerettörvény	<i>Nem került elfogadásra</i>	<i>Nem került elfogadásra</i>
Mezőgazdasági és erdős területek visszaszolgáltatása	A 189/1997-es és az 1/2000-es törvényekkel megkezdődött az állam által kisajátított mezőgazdasági és erdős területek visszaszolgáltatása.	Az 1172/2001-es kormány-határozattal hatályon kívül helyezték a 180/2000-es végrehajtási rendeletet, és kidolgozták az 1/2000-es törvény alkalmazásának új kereteit. 2002-ben elfogadták a 400/2002-es törvényt, amely jóváhagyja az 1/2000-es törvényt módosító 102/2002-es rendeletet. Ugyanakkor folytatódott 2001 és 2002-ben a birtoklevelek kibocsátása, azonban a 2002. év végéig még nem zárult le a folyamat.
Ingatlanok visszaszolgáltatása	<ul style="list-style-type: none"> Elfogadták a 21/1997-es, a 13/1998-as és a 94/2000-es sürgősségi kormányrendeleteket, amelyek a közösségi és egyházi javak visszaszolgáltatását szabályozzák. <i>Alkalmazásuk azonban nagyon nehezen működött, a gyakorlatban igen kevés közösségi ingatlant juttattak vissza és egyetlen egyházi ingatlant sem.</i> 	<p>Elfogadták a 10/2001-es törvényt, amely lehetővé tette egyes természetes és jogi személyek számára, hogy visszaigényeljék a kommunizmus idején elkobzott ingatlanjaikat. A törvényt többször is módosították, illetve kiegészítették a 175/2001-es sürgősségi kormányrendeletet jóváhagyó és módosító 426/2002-es törvény által, illetve elfogadták az 501/2002-es törvényt, amely jóváhagyja és módosítja a 94/2000-es kormányrendeletet és a 10/2001-es módosítására vonatkozó 184/2002-es sürgősségi kormányrendeletet. A 10/2001-es törvényben megfogalmazott visszaigénylési határidőket is többször meghosszabbították: a 109/2001-es és a 145/2001-es sürgősségi kormányrendeletek.</p> <p>Ezek a jogszabályok megteremtették az ingatlanok visszaszolgáltatásának alapjait, és 2001–2002-ben több ingatlan visszaszolgáltatására is sor került. Természetesen a visszaszolgáltatás nem gördülékeny, és számos politikai tényező akadályozza mind a mai napig.</p>

¹⁸⁷ Az eredményeket normál betűtípussal, a kudarccokat, felsikereket és az előírt határidőn belül meg nem valósított célkitűzéseket dőlttel írtam.

Magyar oktatás, magyar iskolák	<p>Sürgősségi kormányrendelettel sikerült módosítani az 1995-ös oktatásügyi törvényt, azonban a parlament a rendelet jóváhagyásakor két olyan módosítást fogadott el, amelyek hátrányosan érintették a romániai magyarságot: a földrajz és történelem románul történő oktatása, és valamely kisebbség nyelvén való egyetemalapítás lehetőségének a megakadályozása.</p> <p>Több székelyföldi és partiumi városban létrehoztak magyar tannyelven is oktató egyetemi karokat a BBTE keretén belül.</p> <p>Sikerült visszaállítani a felekezeti oktatást magánoktatás keretében.</p>	<p><i>Nem sikerült létrehozni magyar csoportokat a a Kolozsvári Gheorghe Dima Zeneakadémián, a Kolozsvári Agrártudományi Intézetben, a Marosvásárhelyi Petru Maior Tudományegyetemen, illetve a magyar tagozatot a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen.</i></p> <p>2002-ben sikerült megegyezni a kormánypárttal két magyar kar létrehozásáról a BBTE-en. (Ezt a 2003-as megállapodásba foglalták bele.)</p> <p>2002-ben sikerült kivívni a Bolyai Farkas Líceum magyar középiskolává való visszaállítását.</p>
Csángómagyarok magyar nyelven történő oktatása	Nem született eredmény.	<ul style="list-style-type: none"> • 2002-ben sikerült elérni – hosszas politikai viták után –, hogy a moldvai csángómagyarok kérésre anyanyelven tanulhassanak. Két faluban meg is történtek az erre irányuló első lépések.
Önálló, államilag támogatott magyar egyetem létrehozása	<i>Nem sikerült megvalósítani.</i>	<i>Az önálló, államilag támogatott magyar egyetem létrehozása nem sikerült, azonban a román állam engedélyezte és létrehozták a magyar állam által finanszírozott Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemet, amely jelentős előrelépés ezen a téren.</i>
Nemzeti Kulturális Statútum	<i>Nem került elfogadásra</i>	<i>Nem került elfogadásra.</i>
Egyházügyi törvény	<i>Nem került elfogadásra</i>	<i>Nem került elfogadásra</i>
Nemzeti kisebbségeket tanulmányozó intézet létrehozása	–	2001-ben elfogadták a 396/2001-es törvényt, amely egy ilyen intézet létrehozására vonatkozott, <i>azonban az intézetet mind a mai napig nem hozták létre.</i>
Magyar nyelvű média	<i>Nem sikerült az önálló magyar nyelvű rádió- és tévéadó létrehozása, sem az adásidők jelentős bővítése.</i>	<i>Nem sikerült visszaállítani a marosvásárhelyi területi román és magyar nyelven sugárzó rádió- és televízióadót.</i>
Más kérdések	–	<p>A kisebbségi szimbólumok használatának joga.</p> <p>A rendőrök jogállásáról szóló törvény olyan irányú módosítása, hogy azokban a helységeken, ahol valamely kisebbséghez tartozó lakosság aránya meghaladja a 20%-ot, alkalmazni kell az illető kisebbség nyelvét ismerő rendőröket.</p>

Amint a fenti összehasonlító táblázatból is kitűnik, az általam a bevezetőben megfogalmazott sejtés is igazolható: az RMDSZ az 2001–2002-es időszakban több célkitűzését megvalósította a romániai magyarságot érintő kérdésekben, mint az 1996–2000-es kormányzati szereplés idején. A legfontosabb áttörés a magyar nyelvű egyetem, a csángómagyarok anyanyelven történő oktatása, a közigazgatásban való anyanyelvhasználat, illetve az elkobzott közösségi és egyházi javak visszaszolgáltatása terén történt, ezekben a kérdésekben lényegesen szembetűnő a változás az 1996–2000-es időszakhoz képest. A többi területeken mindkét időszakban születtek kisebb-nagyobb eredmények.

Az alábbiakban néhány végkövetkeztést fogalmazok meg az elemzés alapján. Paradox módon az tapasztalható, hogy az RMDSZ éppen a kormányban nem volt képes érvényesíteni akaratát, míg ellenzékben támogatva a kormányt nagyobb eredményeket tudott felmutatni. Ennek több oka is lehet. Egyrészt figyelembe kell venni, hogy 1996-ban fölös többségű koalícióban való részvételre kérték fel az RMDSZ-t. A kormánykoalícióba való belépés, a kormánykoalíciós egyezmény hiánya azt a látszatot keltette, hogy a Szövetség olyan partner kíván lenni, amely nem támaszt nagy követeléseket partnereivel szemben. Ezt az etnoregionalista pártok koalícióképességével kapcsolatosan Gordon Smith fogalmazta meg. És ezt igazolta a négyéves kormányzati szereplés során számos momentum is: már az 1996-ban megalkotott kormányprogramba nem foglaltak egyetlen igazán lényeges kérdést sem az RMDSZ magyarság-orientált célkitűzései közül, de ugyanez tapasztalható a kormányváltások után megalkotott programok esetében is. Hasonlóképpen, amikor a kormányban az RMDSZ által követelt politikák megvalósításáról lett volna szó, a koalíciós partnerek részéről nem érkezett kellő támogatás, így gyakorlatilag az RMDSZ nem volt képes átvinni sajátos célkitűzéseit a parlamenten. Emiatt is meglepő az a tény, hogy a Szövetség még a Vasile-kormány alakulásakor sem ragaszkodott írásos koalíciós egyezmény megkötésére, amelyben világosan leszögezték volna, hogy milyen elvek megvalósulásához kötik a RMDSZ kormányban való részvételének folytatását. Tehát a Szövetség több esetben is következetlennek mutatkozott elvei képviselésében. Ha egy programorientált modellben kellene értékelnünk az RMDSZ kormányzati szereplését – és a romániai magyarság sajátos igényeinek megvalósulását tekintenénk mércének –, azt lehetne mondani, hogy sikertelen kormányzati szereplést hagyott maga után a Szövetség. A politikusok önértékére építő pozícióorientált modellben értelmezve az eredmények már sokkal látványosabbak: sikerült számos kormányhivatalba és más megyei, illetve helyi szintű hivatalokba magyar szakembereket bejuttatni – ami az 1996 előtti helyzethez képest igen jelentős eredmény – és ezeken keresztül több forrást biztosítani a romániai magyar társadalom különböző rétegeinek és intézményeinek. Ezáltal az RMDSZ patronázpárt szerepét töltötte be a romániai magyar társadalomban. Emellett a hivatalokban való munka által sikerült olyan tapasztalatokat szerezni és szakembereket képezni, amely bármikor előnyére válhat a Szövetségnek egy esetleges kormányzati szereplés során.

Az SZDP-kormány támogatásával elért eredmények annak is köszönhetőek, hogy az RMDSZ egészen más pozícióból indult. A volt kormánykoalíció pártjai közül az egyetlen volt, amelyet választói nem büntettek a koalíció sikertelensége miatt. Közel ugyanannyi szavazatot szerzett 2000-ben is, mint négy évvel korábban. A kisebbségi kormányt alakító SZDP-nek olyan partnerre volt szüksége, aki nem fogalmaz meg túlzott követeléseket, ugyanakkor megbízhatóan támogatja a parlamentben. Az RMDSZ-ben sikerült megtalálnia ezt a partnert, hiszen a magyar kisebbség pártja már a kormánykoalícióban bebizonyította, hogy tiszteletben tartja akár a szóbeli megállapodásokat is. Az együttműködési megállapodások megkötésével pedig sikerült biztosítani az RMDSZ-t, hogy célkitűzései közül több megvalósulhat. A 2001–2002-es időszak eredményeit tekintve elmondhatjuk, hogy valóban születtek jelentős jogszabályok az RMDSZ sajátos igényeinek kielégítésére, azonban a kormánypárt azt is bebizonyította, hogy az engedmények területén van egy határ, amit nem

hajlandó átlépni. Egyrészt számos határidő nem tartott be, számos célkitűzés nem valósult meg, hanem a következő évi megállapodásba is belefoglalták, másrészt pedig egyes jogszabályok alkalmazása nem kielégítő, és ezt a joghézagot egyes politikai erők ki is használják. Emellett megmaradtak a már jól ismert, egyes kisebbségi kérdésekben tapasztalható berögződések is, amelyek területén nem várható jelentős áttörés az elkövetkező években sem. A 2001–2002-es időszakban elért eredmények természetesen csak a politikaorientált modellben értelmezve azt bizonyítják, hogy – amint erre az elméleti alapvetésben is utaltam – amennyiben a politikusoknak nem céljuk a hivatali pozíció, akkor politikai céljaik megvalósítása érdekében nem feltétlenül kell kormányban lenniük.¹⁸⁸ A kormánypolitika befolyásolása ugyanis nem kizárólag a kormány tagjaként lehetséges, hanem valamely pártnak a törvényhozási helyzete is biztosíthat megfelelő alkupozíciót. A kormánypárttal kötött megállapodások arra utalnak, hogy az RMDSZ-nek ebben az időszakban volt a legmagasabb a koalíciós és a zsarolási potenciálja.¹⁸⁹

Az RMDSZ-nek sikerült olyan alkupozícióba jutnia a 2000. évi választások nyomán, amely biztosította számára egyes célkitűzései megvalósítását akár ellenzékéből is. Az SZDP-vel kötött megállapodás révén az RMDSZ szerzett ugyan néhány hivatali pozíciót is – elsősorban alprefektusi, de egyes kormányhivatali pozíciókra is gondolok –, azonban a hangsúly nem ezeken volt, hanem a politikai elvek képviselésén. Így politikaorientált modellben tekintve, egy eredményeket felmutató időszokról beszélhetünk.

Nem tartozik az elemzésemhez, azonban mindenképpen meg kell említenem, hogy az RMDSZ kormánykoalíciós szereplésének, illetve a „protokollumos” időszaknak a megvalósított eredmények mellett a Szövetségen belül negatív következményei is voltak: tovább mélyült a kis lépések taktikáját, a kompromisszumos politizálást előnyben részesítő csúcsvezetés és a radikálisabb követeléseket megfogalmazó, a politizálás terén is a határozottabb lépéseket szorgalmazó belső ellenzék közötti „törésvonal”. Egy másik elemzés tárgya lehetne, hogy ezen ellentétek alakításában milyen szerepe volt annak, hogy a Szövetség a kormányzati szereplés kezdetétől napjainkig folyamatosan háttérbe szorítja egyes magyarság-orientált elvek képviselését, illetve milyen mértékben befolyásolták e viszony alakulását az elért eredmények vagy kudarcok.

Az általam elvégzett elemzés csak egy szelete annak a vizsgálódásnak, ami az RMDSZ 1996 után elért eredményeit és az RMDSZ-programok alakulását célozza. Ez az elemzés kiindulópontot jelenthet más elemzések elvégzésére is. Mélyrehatóbb elemzést igényelne az RMDSZ programjainak több szinten történő vizsgálata: egyrészt szükséges lenne azt megvizsgálni, hogy a helyi szintekről milyen befolyás gyakorolható az RMDSZ országos programjainak alakításában, másrészt az RMDSZ–SZDP megállapodások esetében akkor lenne teljes a munka, hogyha az elemzés kiterjedne a helyi szintekre is. Ezt a megyei megállapodások szövegének elemzésével lehetne elvégezni.

Az RMDSZ kormányzati szereplésének elemzésében az általam végzett vizsgálat csupán arra vonatkozott, hogy milyen konkrét eredmények születtek. Ennek mélyrehatóbb elemzése azt feltételezné, hogy az egyes politikai alkuk vizsgálata révén rámutatunk arra: milyen körülmények befolyásolták a kormányon belül az egyes politikák megvalósítását, illetve meg nem valósítását. Továbbá ki lehetne térni arra is, hogy milyen hatásai voltak az RMDSZ kormányzati szereplésének, de a „protokollumos” időszaknak is a romániai magyar

¹⁸⁸ Természetesen itt némiképp fordított a helyzet, ugyanis az RMDSZ számára a kormányt alakító Szociáldemokrata Párt nem ajánlott pozíciókat.

¹⁸⁹ Ugyanakkor szükséges megjegyezni, hogy a határidőket meg nem szabó 2001. évi megállapodás ama kijelentése, hogy az egyezményben foglaltak tiszteletben tartása esetén az RMDSZ tartózkodik a kormány elleni bizalmatlansági indítványok kezdeményezésétől vagy támogatásától, egy „biankó csekk”, egyenértékű a zsarolási potenciállal való önkéntes lemondással.

társadalom alakulására, hogyan befolyásolta mindez a romániai magyar választók magatartását, milyen hatással volt az RMDSZ belső viszonyainak alakulásában.

Felhasznált irodalom

- Alegeri locale 2000 [<http://domino.kappa.ro/election/locale2000.nsf/All/Home>]
- Alegeri parlamentare [i preziden]iale (26 noiembrie [i 10 decembrie 2000) [<http://domino.kappa.ro/election/election2000.nsf>]
- A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Programja (1999). Elfogadta az RMDSZ VI. kongresszusa, Csíkszereda, 1999. május 15-16. In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999 (CD-ROM)*. RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.
- Az RMDSZ választási programja, 2000. Ügyvezető Elnökség, RMDSZ, 2000.
- Bakk Miklós: Parlamenti és államfőválasztás 2000-ben. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2001*. Szórvány Alapítvány-Polis Kk., Temesvár-Kolozsvár, 2001. 3–10.
- Bakk Miklós – Székely István: Az RMDSZ és az önkormányzati választások. *Magyar Kisebbség*, 2000. 3. sz.
- Egyezmény a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Romániai Társadalmi Demokrácia Pártja között (2001). Bukarest, 2000. december 27.
- Gabanyi, Anneli Ute: Romániai önkormányzati választások 2000-ben. *Kisebbségkutatás*, 2001. 1. sz.
- Governul României [<http://www.gov.ro>]
- Indexul actelor normative [i individuale emise în 2001 [http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.frame]
- Indexul actelor normative [i individuale emise în 2002 [http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.frame]
- Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció 1996-2000. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2001*. Szórvány Alapítvány-Polis Kk., Temesvár-Kolozsvár, 2001. 26–48.
- Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2002. esztendőben. Bukarest, 2002. január 29.
- Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2003. évben. Bukarest, 2003. február 29. [http://www.rmdsz.ro/images/news/protokollum_20030219/protokollum_2003_hu.pdf]
- Péter Zsuzsa: A 2001-ben elfogadott kisebbségpolitikailag fontos jogszabályok In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2002*. Szórvány Alapítvány-Polis Kk., Temesvár-Kolozsvár, 2002. 403–411.
- Program de guvernare pe perioada 2001–2004. [<http://www.guv.ro/obiective/afis-index-diversedoc-o.php?drubrica=1>]
- RMDSZ Tájékoztató*. 2000. szept. 11., VIII. évf., 1800. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1800sze11.htm>]
- RMDSZ Tájékoztató*. 2000. szept. 15., VIII. évf., 1804. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1804sz15.htm>]
- RMDSZ Tájékoztató*. 2000. okt. 4., VIII. évf., 1817. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1817ok04.htm>]
- RMDSZ Tájékoztató*. 2000. okt. 23., VIII. évf., 1831. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1831ok23.htm>]
- RMDSZ Tájékoztató*. 2000. nov. 22., VIII. évf., 1856. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1856no22.htm>]
- RMDSZ Tájékoztató*. 2000. nov. 29., VIII. évf., 1861. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1861no29.htm>]
- RMDSZ Tájékoztató*. 2000. dec. 14., VIII. évf., 1871. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1871de14.htm>]
- RMDSZ Tájékoztató*. 2000. dec. 18., VIII. évf., 1873. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1873de18.htm>]
- RMDSZ Tájékoztató*. 2001. jan. 8., IX. évf., 1881. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2001/1881ja08.htm>]
- RMDSZ Tájékoztató*. 2001. január 22., hétfő; IX. évfolyam, 1891. szám [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2001/1891ja22.htm>]

Rom`nia – Biroul Electoral Central. Alegerea Camerei Deputa]ilor [www.kappa.ro/guv/bec/r-dep.html]

Rom`nia – Biroul Electoral Central. Alegerea Senatului [www.kappa.ro/guv/bec/r-sen.html]

Rom`nia – Biroul Electoral Central. Alegerea pre[edintelui Rom`niei [www.kappa.ro/guv/bec/r-prs.html] és [www.kappa.ro/guv/bec/r-pr2.html]

Wagner István: Az RMDSZ üzenete egységes. *Bihari Napló*, 2000. nov. 18. [<http://www.hhrf.org/biharinaplo/00nov/bn01118t.htm>]